

5

FÓRUM

ODBORNÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

sociální politiky

Editorial

Recenzované stati, studie, úvahy a analýzy

Připravenost sociálních pracovníků v terénních službách pro práci s rodiči s mentálním postižením 2
Zdeňka Adamčíková, Jana Bernoldová, Iva Strnadová, Martin Chvátal

Možnosti a limity inkluzivního dobrovolnictví 12
Tereza Pospíšilová, Aneta Marková

Poznatky z praxe

Pohled sociálních pracovníků agendy příspěvku na péči a posudkových lékařů na vybrané aspekty stávající posudkové praxe v příspěvku na péči 20

Zvýšení minimální mzdy od 1. ledna 2018 26

Sociokulturní problematiky nerovného postavení žen a mužů v dělbě práce 28

Informační servis čtenářům

Novinky v knižním fondu 31

Z domácího tisku 32

Ze zahraničního tisku 32

Příloha

Dlouhodobá koncepce rozvoje Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i., na léta 2018–2022 I–VIII

Editorial

Reviewed articles, studies, essays and analyses

The preparedness of field service social workers for working with parents with mental disabilities 2
Zdeňka Adamčíková, Jana Bernoldová, Iva Strnadová, Martin Chvátal

The options and limits of inclusive volunteering 12
Tereza Pospíšilová, Aneta Marková

Findings from practice

Overview of social workers and assessment doctors in the care allowance agenda with respect to selected aspects of existing assessment practice concerning the care allowance 20

Increase in the minimum wage from 1 January 2018 26

Socio-cultural issues of the unequal position of women and men in the division of labour 28

Information service for readers

News in books 31

From the domestic press 32

From the international press 32

Annex

Long-term concept of development of the Research Institute of Labor and Social Affairs (RILSA) for the years 2018–2022 I–VIII

For summaries of the articles see the 3rd page of the cover.

Informace pro autory

Obsahové zaměření časopisu: sociální problematika v nejširším vymezení. Časopis se skládá ze dvou částí, v první, tvořené rubrikou Recenzované stati, studie, úvahy a analýzy, jsou uveřejňovány pouze recenzované příspěvky. O zařazení do recenzované části časopisu rozhoduje redakční rada na základě výsledků recenzního řízení, které je oboustranně anonymní. Redakce v tomto směru provádí potřebné kroky. Autoři mohou nabízet příspěvky do obou částí, tj. do recenzované i nerecenzované části, s tím, že uvedou, do které. Redakce přijímá pouze dosud nepublikované příspěvky v elektronické podobě. Autor by měl připojit úplnou kontaktní adresu včetně telefonního čísla a e-mailové adresy. Příspěvky zasílejte v elektronické podobě na adresu: hana.roztocilova@vupsv.cz. Uveřejněné příspěvky jsou honorovány.

Formální požadavky

Rukopis příspěvku do recenzované části (nejlépe v členění souhrn/resumé, abstrakt/, úvod, současný stav poznání a odkazy na odbornou literaturu, zkoumaná problematika a použité metody, výsledky, diskuse, závěr) o rozsahu zhruba 20 tisíc znaků včetně mezer v editoru Word musí vedle vlastního textu obsahovat cca 20řádkové resumé, klíčová slova v češtině a kód JEL Classification. Citace a bibliografické odkazy musí být úplné a v souladu s příslušnou normou. Grafy a obrázky musí být přizpůsobeny černobílému provedení (ve formátu excel skupinový sloupcový, ne prostorový). Připojeny musí být i jejich zdrojové soubohy. Redakce provádí jazykovou úpravu textu. Více na: www.vupsv.cz

FÓRUM sociální politiky

odborný recenzovaný časopis

5/2017

Vydává Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Dělnická 213/12
170 00 Praha 7 - Holešovice
IČO 45773009

Šéfredaktorka: Mgr. Hana Roztočilová
kontakt: hana.roztočilova@vupsv.cz
tel. 211 152 723

Tisk: Vydavatelství KUFR, s. r. o.
Naskové 3, 150 00 Praha 5

Distribuce a předplatné:
Česká pošta, s. p., odd. periodického tisku
Olšanská 38/9, 255 99 Praha 3
Kontakt: e-mail postabo.prstc@cpost.cz
fax: 267 196 287
tel.: 800 300 302 (bezplatná infolinka ČP)
www.postabo.cz

Prodej za hotové:
Knihkupectví Karolinum
Celetná 18, 116 36 Praha 1

Cena jednotlivého čísla: 60 Kč

Vychází: 6krát ročně

Dáno do tisku: 12. 10. 2017

Registrace MK ČR E 17566
ISSN 1802-5854 – tištěná verze
ISSN 1803-7488 – elektronická verze
© VÚPSV

Redakční rada:

Doc. Ing. Ladislav Průša, CSc. (předseda - VÚPSV)
Doc. Ing. Marie Dohnalová, CSc. (FHS UK)
Prof. JUDr. Vilém Kahoun, Ph.D. (ZSF JČU)
Prof. Ing. Vojtěch Krebs, CSc. (VŠE)
Mgr. Aleš Kroupa (VÚPSV)
PhDr. Věra Kuchařová, CSc. (VÚPSV)
Prof. PhDr. Tomáš Sirovátka, CSc. (MU)
Doc. JUDr. Iva Chvátalová, CSc. (MUP, o. p. s., VŠE)
Doc. Ing. Jitka Langhamrová, CSc. (VŠE)
Prof. Ing. Eva Rievajová, Ph.D. (EU Bratislava)

Milé čtenářky a milí čtenáři,

dovoluji si Vás opět oslovit s dalším číslem našeho časopisu. Ano, dětem začala škola a venku je podzím, po teplých letních dnech se příroda pomalu připravuje na odpočinek, listí padá, rána jsou chladná, občas prší a je sychravo. Babiho léta jsme si letos opravdu moc neužili. Ale podzimní čas má samozřejmě i pozitivní stránky. Třeba rostou houby, konečně. Nebo se můžete projít, příroda je nádherně barevná, úplně jinak než v jiných ročních obdobích, je taková tichá, zadumaná. Anebo si můžete uvařit teplý čaj či dobrou kávu, zalézt si do peřin bez výčitek svědomí, že Vám venku něco uteče a přecházt si něco zajímavého. Třeba některý z článků, které jsme pro Vás tentokrát připravili.

V recenzované části si jako první můžete přečíst článek s názvem „Připravenost sociálních pracovníků v terénních službách pro práci s rodiči s mentálním postižením“. Podpora rodičů s mentálním postižením je totiž v případě jejich úspěšného zvládnutí rodičovství klíčová. Autoři výzkumu analyzovali zejména znalosti a profesní přípravu pracovníků poskytujících služby v terénu, jejich zkušenosti z praxe, postoje a vzdělávací potřeby. Sociální pracovníci běžně spolupracují s rodiči s mentálním postižením, ale sami vnímají značné rezervy ve svých znalostech a kvalitě profesní přípravy. Výzkum se také zaměřil na podporu, která je rodinám v praxi nabízena, např. na jednu z opomíjených oblastí, kterou je podpora při obhajobě rodičovských práv.

Druhý recenzovaný článek je neméně zajímavý a dotýká se více než aktuálního tématu, a to možnosti a limitů inkluzivního dobrovolnictví. Dobrovolnictví je totiž fenomén, který již více než dvě desetiletí budí zájem vědců, představitelů mezinárodních institucí i vlád řady zemí jako nástroj sociální politiky. Nedávným jevem je tzv. „inkluzivní dobrovolnictví“. Ten souvisí s evropskými politikami sociální inkluze a je součástí zvyšování společenské soudržnosti i součástí úsilí o zrovnoprávnění a zvýšení kvality života osob s různými typy postižení. Cílem článku je na základě současného stavu bádání popsat východiska a identifikovat odlišná pojetí inkluzivního dobrovolnictví.

V nerecenzované části, v rubrice Poznatky z praxe se můžete začíst do článku „Pohled sociálních pracovníků agendy příspěvku na péči a posudkových lékařů na vybrané aspekty stávající posudkové praxe v příspěvku na péči“. Autorky v článku informují o výzkumném projektu zaměřeném na posudkovou praxi v agendě příspěvku na péči, jehož cílem je navrhnout variantní řešení posuzování nároku na příspěvek na péči, který by vedl k posílení multidisciplinarity v posudkové praxi. Článek volně navazuje na text uveřejněný v prvním čísle našeho časopisu v lednu letošního roku.

Další článek přináší informace o zvýšení minimální mzdy, ke kterému dojde od 1. ledna příštího roku. Autorka v článku uvádí, že zvýšení minimální mzdy příznivě ovlivní úroveň mezd a tedy i kupní sílu zaměstnanců. Posílení kupní síly by se pak mělo pozitivně projevit v poptávce po výrobcích a službách.

Poslední článek rubriky Poznatky z praxe se zabývá sociokulturní problematikou nerovného postavení žen a mužů v dělbě práce. Autor v něm uvádí, že dělba práce se rozvíjela odjakživa, a to podle vrozených sklonů a schopností lidí. Pracovní činnosti se zcela přirozeně dělily mezi muže a ženy, mezi mladé a starší. Efektem pak byl růst produktivity práce. V procesu společenské dělby práce se lidé rozdělili na zemědělce a pastevce, později se oddělila řemeslná výroba a proces specializace byl završen rozvojem obchodu a služeb. Historicky mladší je pak dělba práce v rámci pracovních operací, která vznikla spolu s manufakturní výrobou. Autor se v článku zabývá nerovným postavením žen na trhu práce právě s ohledem na dělbu práce.

V závěru časopisu najdete jako obvykle informace o obsahu časopisu Sociální služby, knižní novinky a novinky z domácího i zahraničního tisku.

Přátelé, přeji Vám vše dobré, hodně zdraví v podzimních sychravých dnech a moc se těším na setkání s Vámi u posledního letošního čísla!

Krásné a spokojené dny.

Vaše Hana Roztočilová
šéfredaktorka

Připravenost sociálních pracovníků v terénních službách pro práci s rodiči s mentálním postižením

Zdeňka Adamčíková, Jana Bernoldová, Iva Strnadová, Martin Chvátal

Abstrakt

Podpora poskytovaná sociálními pracovníky hraje v případě rodičů s mentálním postižením v jejich životě stěžejní roli a může společně s dalšími činiteli ovlivnit úspěšné či neúspěšné zvládání rodičovství. Kvalitu podpory ovlivňuje celá řada aspektů, a proto bylo cílem výzkumu tyto aspekty podrobit analýze. Autoři výzkumu analyzovali zejména znalosti a profesní přípravu pomáhajících pracovníků poskytujících služby v terénu, jejich zkušenosti z praxe, postoje a vzdělávací potřeby. Výzkum ukázal, že sociální pracovníci běžně spolupracují s cílovou skupinou rodičů s mentálním postižením, ale sami vnímají značné rezervy ve svých znalostech a kvalitě profesní přípravy, což jim znesnadňuje poskytovat těmto rodinám adekvátní podporu. Své znalosti a dovednosti by ale chtěli dále rozvíjet. Do výkonu jejich profese se rovněž promítají jejich postoje a praktické zkušenosti s rodiči s mentálním postižením, z nichž následně pramení výrazné obavy, že děti vyrůstající v těchto rodinách budou ohroženy zanedbáváním péče. Autoři výzkumu se zabývali také tím, jaká podpora je rodinám v praxi nabízena. Jednou z opomíjených oblastí je podpora při obhajobě rodičovských práv, která je ale pro rodiče s mentálním postižením klíčová, vzhledem k tomu, že v cca 50 % případů (Emerson a kol., 2005; Tarleton et al., 2006) bývají zbaveni rodičovské odpovědnosti.

Klíčová slova: mentální postižení, terénní služba, rodičovství, sociální pracovník, znalosti, postoje, vzdělávací potřeby

Abstract:

Support provided by social workers is essential for parents with intellectual disabilities as it can, along with other factors, influence successful or unsuccessful parenting. The quality of support is influenced by a number of factors, and thus analysis of these factors was the aim of this study. The authors focused on analyzing social workers' knowledge, professional preparation, work experiences, attitudes and educational needs. The findings showed that while social workers commonly work with parents with intellectual disabilities, they are lacking knowledge and quality of professional preparation. This makes it difficult for them to provide these families with adequate support. The social workers acknowledged that they would like to develop their knowledge and skills.

However, their attitudes towards parents with intellectual disabilities are currently reflected in their work experiences, which is also projected their professional performance. This causes considerable concerns that children brought up by parents with this disability would be threatened by neglectful care. The authors also examined types of support provided by social workers to parents with intellectual disabilities. One of the neglected areas is parents' rights advocacy, which is critical for parents with intellectual disabilities, as about 50 % of these parents have their children removed from their care (Emerson et al., 2005; Tarleton et al., 2006).

Keywords: Intellectual disabilities, Community service, Parenting, Social worker, Knowledge, Attitudes, Educational needs

Úvod

Schopnost přenést teoretické poznatky do každodenní práce je jednou z dovedností, jež by měl každý sociální pracovník disponovat. Je to právě on, kdo bývá pro své klienty klíčovým aktérem a kdo výrazně určuje kvalitu jejich života. (Strnadová et al., 2016). Ne jinak tomu je i v případě, kdy sociální pracovník poskytuje podporu rodičům s mentálním postižením (dále jen také „rodiče s MP“). V této specializované oblasti představují znalosti a schopnosti pracovníka zásadní předpoklad pro poskytování vhodné podpory klientům. Volba neúčinných a nesprávně užitých metod práce může být mylně interpretována jako neschopnost rodičů s mentálním postižením osvojit si dovednosti potřebné k péči o dítě (Starke et al., 2013).

Terénní sociální pracovník musí být kvalitně připraven na to, aby poskytl rodičům komplexní podporu a také pomáhal hájit nejlepší zájem dítěte a rodiny jako celku. Právě rozhodování sociálních pracovníků v oblasti dětské a rodinné sociální práce představuje náročnou část výkonu jejich povolání. Vytváření úsudků o rodině a nejlepším zájmu dítěte není čistě racionální činností. Výzkumy ukazují (např. O'Connor a Leonard, 2013), že rozhodování pracovníků je ovlivněno jejich znalostmi, zkušenostmi, ale také postoji. Právě postoje pracovníků vůči lidem s mentálním postižením bývají negativní, pokud se týkají otázky jejich rodičovství (Adamčíková et al., 2015; Jones et al., 2010).

Kvalitu poskytované podpory ovlivňuje celá řada proměnných. Proto je důležité nalézt odpověď na následující otázky:

- Jsou sociální pracovníci vybaveni potřebnými znalostmi a dovednostmi pro práci s rodiči s MP?
- Jsou sociální pracovníci schopni s rodiči s mentálním postižením efektivně pracovat a podporovat je v naplňování jejich rodičovských práv?
- Mají sociální pracovníci odpovídající pracovní podmínky pro podporu rodičů s MP?

Neméně podstatné jsou také jejich zkušenosti, na základě kterých vytváří a revidují své postoje ovlivňující výkon jejich povolání. Předkládaný článek prezentuje výsledky výzkumu, který měl za cíl zodpovědět výše položené otázky.

Současný stav poznání

Podle Českého statistického úřadu (2013) v České republice žije zhruba

41 600 osob s mentálním postižením v produktivním věku 15–44 let. Relevantní statistické údaje o počtu rodičů s mentálním postižením však dostupné nejsou. Pokud bychom se drželi stejného procentuálního zastoupení, jaké bylo zjištěno na základě dotazníkového šetření v Anglii, podle kterého je každý patnáctý člověk s mentálním postižením rodičem (tj. 53 000 rodičů s mentálním postižením v Anglii) (Lewis et al., 2015), znamenalo by to, že v české populaci žije 2800 rodičů s mentálním postižením. Počet dětí vyrůstajících v těchto rodinách se pohybuje mezi 0,2–0,9 % z celkové dětské populace (Tossebro et al., 2016).

Zatímco rodiče s mentálním postižením představují méně než 1 % populace, analýza soudních řízení, jež se dotýkaly péče o děti v Anglii v roce 2000, ukázala, že v 15,1 % případů se jednalo o rodiny, kde alespoň jeden z rodičů měl mentální postižení (Booth et al., 2005). To je výrazně disproporcionální zastoupení vzhledem k jejich počtu ve společnosti. Jinými slovy, rodiče s mentálním postižením se v porovnání s rodiči bez postižení častěji účastní soudních řízení ve věci péče o děti. To potvrzují závěry dalších výzkumných šetření (Hindmarsh et al., 2015; Monsen et al., 2011; McConnell et al., 2011), podle kterých bývají rodiče s mentálním postižením 30–60x častěji v evidenci orgánu sociálně právní ochrany dětí ve srovnání s většinou populací. Až 48–50 % dětí je z péče rodičů s mentálním postižením trvale odebráno (Emerson a kol., 2005; Tarleton et al., 2006). Zároveň ale Booth et al. (2005) zjistili, že většina rodičů byla účastna soudního řízení nikoliv kvůli zneužívání, ale kvůli obvinění z nedbalosti.

Z výše uvedeného vyplývá, že skupina rodičů s mentálním postižením často spolupracuje s pracovníky orgánu sociálně právní ochrany dětí, případně bývá uživatelem sociálních služeb podporujících práva dětí a jejich rodičů. Proto je opodstatněné zabýrat se dále tím, jak kvalitní je podpora, kterou sociální pracovníci rodinám poskytují. Výzkumy (Starke 2011; McConnell & Sigurjónsdóttir 2010; Tarleton & Porter 2012; Clayton et al., 2008; Adamčíková et al., 2015) naznačují, že připravenost sociálních pracovníků pro práci se skupinou rodičů s mentálním postižením není dostatečná. Ne všechny podpůrné služby pro rodiče jsou dostupné i rodičům s mentálním postižením (Tarleton et al., 2006). Mezi překážky, které ovlivňují kvalitu péče poskytované těmto rodičům, patří negativní nebo stereotypní postoje poskytovatelů služeb, nedostatek znalostí o této populaci a omezené znalosti a informace o metodách a způsobech práce s rodiči s tímto postižením. Výzkum Starkeové (2011) ukázal, že se sociální pracovníci potýkají s nedostatečnou mezioborovou spoluprací a frustrací a nejistotou při práci s rodinami

s mentálním postižením. Za zdroj frustrace byla ve výzkumu Starkeové také uváděna obava, že zůstane-li dítě v péči rodiče s mentálním postižením, nebude naplněn jeho nejlepší zájem. Ten podle respondentů výzkumu Starkeové nemusí být vždy spojován s životem s biologickými rodiči. Sociální pracovníci mnohdy jako lepší cestu pro dítě vnímali náhradní rodinnou péči. Lidé s mentálním postižením mohou být úspěšnými rodiči, kteří se dokáží naučit adekvátně pečovat o své děti, zejména když mají k dispozici vhodné podpůrné programy a služby a podporu okolí (Bloomfield & Kendall, 2010; Monsen et al., 2011; Meppelder et al., 2015). Již zmiňovaný výzkum Starkeové (2011) poukazuje na nutnost zkvalitnit přípravu sociálních pracovníků pro práci s touto populací.

Zahraniční výzkumy věnující se problematice rodičovství osob s mentálním postižením mimo jiné zkoumají širší sociální kontext (Sigurjónsdóttir et al., 2010), ve kterém rodiče vychovávají své děti; zkušenosti rodičů (Mayes, 2009); zkušenosti dětí (Faureholm, 2010); zkušenosti sociálních pracovníků (Starke, 2011). Realizováno bylo také několik analýz soudních řízení vedených s rodiči s mentálním postižením ve věcech týkajících se péče o dítě (Both et al., 2005; Proctor et al., 2013). V českém kontextu byla doposud problematika, vyjma prací autorek Adamčíkové et al., 2015 a Strnadové et al., 2016, věnována minimální pozornost. Současná výzkumná šetření v českém kontextu jsou věnována zejména procesu transformace pobytových služeb pro osoby s mentálním postižením nebo sexualitě osob s tímto postižením. Pokud se na problematiku podíváme z hlediska dítěte, tak bylo v souvislosti s procesem transformace systému péče o ohrožené děti za poslední čtyři roky provedeno několik analýz v oblasti poskytování sociálních služeb. Zadavatelem těchto analýz bylo Ministerstvo práce a sociálních věcí. Jednalo se o tyto analytické materiály:

- *Sociodemografická analýza. Mapy rozložení ohrožení dětí a rodin v ČR* (2013);
- *Analýza sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi* (2014);
- shrnující dokument *Návrh optimalizace řízení systému ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti* (2015).

Všechny materiály potvrdily, že situace v oblasti kvantity a kvality poskytovaných terénních služeb není pro rodiny s dětmi příliš příznivá. Autoři analýzy sítě služeb (2013) dospěli k závěru, že v systému chybí například terénní služby, v rámci kterých by se rodinám poskytovala podpora při rozvoji rodičovských kompetencí, při vedení domácnosti, při rozvoji finanční gramotnosti a při řešení problémů v mezilidských vztazích.

Dalším významným systémovým problémem, který analýzy identifikovaly, je

absence státem garantované minimální sítě služeb. V praxi to znamená, že rodiče (nejen) s mentálním postižením mají zákonem garantované právo na služby (Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, 2008), toto právo však mohou uplatnit pouze tam, kde poskytovatel služby působí, a to pouze za předpokladu, že tato služba pro daný rok bude podpořena z veřejných zdrojů (*Návrh optimalizace řízení systému ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti*, 2015). Všechny tyto materiály zpracované MPSV se věnovaly službám zacíleným na skupinu ohrožených rodin a nehodnotily, v jaké kvalitě jsou služby poskytovány a jak jsou sociální pracovníci působící v rodinách připraveni na práci s ohroženými rodinami, mezi které rodiče s mentálním postižením patří. Skupina rodičů s mentálním postižením je velmi heterogenní a při poskytování podpory je nezbytné reflektovat individuální přístup s ohledem na míru podpory, kterou rodič potřebuje. Je potřeba se proto zamyslet, zda stávající systém podpory znevýhodněných rodin včetně těch, kde děti vychovává rodič s mentálním postižením, je dostatečný, zda jsou sociální pracovníci působící v terénu profesně připraveni na to se rodinám věnovat, zda proto mají praktické i teoretické znalosti a dovednosti, zda vnímají vlastní rezervy a chtějí se dále rozvíjet, a tím i zkvalitňovat poskytovanou podporu, a zda jejich úsudek neovlivňují předsudky a stereotypy o lidech s mentálním postižením. Analýza jejich zkušeností s rodiči s mentálním postižením je také důležitá, protože na základě jejich postřehů je možné systém péče o tyto rodiny zlepšovat.

Výzkumné otázky, na které autoři hledali odpověď, byly:

- Jaká podpora je rodičům v rámci terénních služeb poskytována?
- Jaké mají sociální pracovníci znalosti o rodičích s MP?
- Jaký prostor je věnován tématu rodičovství osob s MP v rámci profesní přípravy?
- Jaké jsou vzdělávací potřeby sociálních pracovníků vztahující se k práci s rodiči s MP?
- Jaké mají sociální pracovníci praktické zkušenosti s rodiči s MP?

Metodologie výzkumu

Pro dosažení stanovených cílů autoři zvolili kvantitativně orientované šetření s kvalitativními prvky. Pro sběr dat byl zvolen dotazník, který byl sestaven autory textu. Část věnující se znalostem o rodičích s mentálním postižením byla autory vytvořena na základě práce Berit Hoglund *Midwives' knowledge of, attitudes towards and experiences of caring for women with intellectual disability during pregnancy and childbirth: A cross-sectional study in Sweden* (2013). Tato část dotazníku byla adaptována pro cílovou skupinu sociálních

pracovníků. Původní materiál byl použit se souhlasem autorky.

Dotazník byl tematicky rozdělen do sedmi částí. V první části byli sociální pracovníci dotazováni na své znalosti o mentálním postižení a postoje k osobám s tímto postižením. Tuto část dotazníku vyplnilo v průměru 294 participantů. Průměry jsou zde uváděny z toho důvodu, že položky v jednotlivých částech nebyly povinné, a tak na každou z podotázek odpovídal rozdílný počet respondentů. Druhá část dotazníku byla věnována praktickým zkušenostem z terénu. Otázky v této části dotazníků vyplnilo v průměru 277 respondentů. Dále byli respondenti dotazováni na to, jaká podpora je rodinám nabízena. Tuto část dotazníku vyplnilo v průměru 133 dotázaných. V následující části se autoři ptali respondentů na jejich profesní přípravu. V tomto bloku otázek odpovídalo v průměru 130 dotázaných. V páté části byla pozornost věnována vzdělávacím potřebám respondentů a v ní odpovídalo v průměru opět 130 dotázaných. V předposlední části dotazníku autoři po zvážení zařadili otázky vztahující se k demografickým údajům respondentů. Zde odpovídalo v průměru 145 dotázaných. Poslední část dotazníku byla věnována stresovým faktorům a copingovým strategiím, které sociální pracovníci při své práci využívají, závěry této části budou prezentovány v jiné publikaci.

Dotazník měl dvě verze, jedna byla určena pro pracovníky v sociálních službách (33 otázek) a druhá pro pracovníky Orgánu sociálně-právní ochrany dítěte (OSPOD) (32 otázek). Otázka navíc byla určena pro sociální pracovníky v sociálních službách, kteří měli vymezit, v jaké sociální službě působí. Vyjma otázky vztahující se k využití oznamovací povinnosti při podezření na zanedbávání, týrání či zneužívání dítěte, byly dotazníky shodné. Pět otázek v dotazníku bylo otevřených. Tyto otázky se týkaly znalostí respondentů o li-

dech s mentálním postižením, profesní přípravy respondentů, jejich vzdělávacích potřeb a praktických zkušeností s rodiči s mentálním postižením. Za účelem analýzy těchto údajů první tři autorky otevřené otázky kódovaly s tím, že nejprve vytvořily kategorie, do kterých byly všechny otevřené odpovědi zařazeny. Kategorizace odpovídala postupu induktivní obsahové analýzy (Elo & Kyngäs, 2008). V případě, že se ve vymezení kategorií autorky neshodly, proběhla diskuze ke sjednocení návrhů.

V dotazníku byly použity dvě rozdílné škály. První škálou byla stupnice 0–5, přičemž v otázce, vztahující se k vzdělávacím potřebám, odpověď 0 znamenala *nemám potřebu se v dané oblasti vzdělávat* a 5 znamenala *mám silnou potřebu se v dané oblasti vzdělávat*. Stejná škála byla použita i v otázce poskytované podpory rodinám (0 = rodiny v této oblasti pomoc nepotřebují, 5 = rodiny v oblasti potřebují nejvyšší míru poskytované podpory). Dále byla použita v jedné otázce tzv. Likertova škála, kdy respondenti měli vyjádřit míru pravdivosti daného tvrzení. Nabízely se jim následující možnosti: pravdivé tvrzení, částečně pravdivé tvrzení, částečně nepravdivé tvrzení a nepravdivé tvrzení.

Před vlastním šetřením byl dotazník pilotován se čtyřmi respondenty, kdy byla ověřována srozumitelnost, časová náročnost (průměrná doba vyplňování dotazníku byla 25 minut) a vhodnost formulací otázek. Na základě jejich postřehů byly provedeny drobné změny ve formulaci otázek a na úvod dotazníku bylo vymezeno, že respondenti mají své odpovědi vztahovat k rodičům s lehkým stupněm mentálního postižení. Po tomto prvním kole pilotáže následovala druhá pilotáž zapracovaných změn se dvěma sociálními pracovníky. Respondenti z obou kol pilotáže pocházeli z pěti různých okresů. Délka jejich praxe se pohybovala v rozmezí 3–10 let. Mezi respondenty byl jeden kurátor pro mládež, jedna sociální pracovnice ze

sociálně aktivizační služby a dále pracovníci ze sociální rehabilitace a podpory samostatného bydlení.

Distribuce dotazníku a popis vzorku

Distribuce dotazníku probíhala elektronickou cestou prostřednictvím e-mailu, který byl rozeslán na e-mailové adresy všech sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí ČR. Základní databáze kontaktů byla získána z webových stránek Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV). Databázi následně aktualizoval na základě informací uvedených na internetových stránkách jednotlivých orgánů IT pracovník.

Osloven byl tedy celý základní soubor sociálních pracovníků OSPOD. Dále byli elektronicky osloveni ředitelé vybraných registrovaných sociálních služeb k datu 20. 7. 2016. K získání kontaktů byl využit online registr sociálních služeb, jež je umístěn na webových stránkách www.iregistr.mpsv.cz. Pokud byly uvedeny na webových stránkách poskytovatele kontakty na konkrétní sociální pracovníky, byly do databáze zahrnuty také. Počet oslovených respondentů je uveden v tabulce č. 1 a přehled základních údajů o respondentech v tabulce č. 2.

Vzhledem k nízkým četnostem získaných odpovědí, nízké návratnosti a absenci přesných informací o základním souboru respondentů bylo s daty počítáno jako s daty jednoho vzorku, jehož popis je uveden v tabulce č. 1 a tabulce č. 2.

Autoři také zjišťovali, z jakého kraje respondenti pocházejí. Nejvíce byli zastoupeni respondenti ze Středočeského kraje (24), dále pak z Moravskoslezského kraje (20) a Hlavního města Prahy (16). Další kraje byly zastoupeny následovně: Olomoucký kraj (11), Zlínský kraj a Pardubický kraj (10), kraj Vysočina (9), Ústecký, Plzeňský a Jihomoravský kraj (8), Královéhradecký kraj (7), Karlovarský kraj (4), Jihočeský kraj (4) a kraj Liberecký (3). Krajevou příslušnost neuvědlo 152 respondentů.

Statistické zpracování

Kontrolovány byly rozdíly mezi odpověďmi pracovníků OSPOD a nestátních neziskových organizací (NNO). Tato kategorie zahrnuje organizace, které mají pověření k sociálně-právní ochraně dětí dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, a organizace s registrovanými sociálními službami dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Osloveni byli pracovníci následujících sociálních služeb: azylových domů, rané péče, sociálně aktivizačních služeb a podpory samostatného bydlení. Tyto služby byly vybrány proto, že se jejich pracovníci z podstaty je-

Tabulka č. 1. Počet oslovených respondentů

		Počet oslovených organizací	Počet oslovených respondentů	Počet částečně vyplněných dotazníků	Počet dokončených dotazníků
OSPOD		195	1998	190	134
Registrované sociální služby	Azylové domy	183	201		
	Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi	231	250	106	54
	Raná péče	66	86		
	Podpora samostatného bydlení	58	64		

jich činnosti s největší pravděpodobností mohou potkat s rodiči s mentálním postižením, a také proto, že většina z nich poskytuje terénní služby v domácnostech rodin. I přesto, že azylové domy jsou definovány dle výše uvedeného zákona jako služba pobytová, nikoliv terénní, byli jejich pracovníci pro účely výzkumu osloveni taktéž, protože vstupují do domácností klientů, i když se jedná o bydlení dočasného charakteru. Náplň jejich práce proto často koresponduje s činnostmi, jež v rámci své práce vykonávají pracovníci sociálně aktivizačních služeb. Některé z azylových domů mají dokonce tyto sociální služby registrovány současně.

U některých otázek jsou tyto rozdíly prezentovány i v této studii. U škálových otázek byly spočítány aritmetické průměry a směrodatné odchylky. U otázek s odpověďmi kategoriálního typu jsou uváděny četnosti a relativní četnosti odpovědí, v některých tabulkách jsou využity grafické symboly ke zvýraznění rozdílů ve výsledcích.

Výsledky výzkumného šetření

Znalostní otázky

Cílem dotazníkového šetření bylo analyzovat znalosti sociálních pracovníků o lidech s mentálním postižením a o rodičovství osob s mentálním postižením. Respondentům byla předložena řada tvrzení. Úkolem respondentů bylo označit, do jaké míry je tvrzení pravdivé či nikoliv. Všechna předložená tvrzení měla správnou odpověď.

Z grafů č. 1 a 2 lze vyčíst i míru váhání s odpověďmi na danou otázku. Z grafu č. 1 je patrné, že největší chybovost vykazuje otázka, jež se vztahuje k souběhu epilepsie a mentálního postižení. 62 % odpovědí bylo chybných. Dále je zajímavé, že 18 % dotázaných odpovědělo nesprávně na otázku, jakou hranici IQ je definováno mentální postižení a 29 % nezná správnou odpověď na otázku, kolik procent osob ve společnosti má mentální postižení. Naopak 99 % dotázaných zná správnou odpověď na otázku, zda je mentální postižení nakažlivé. Obecně však lze hodnotit znalosti sociálních pracovníků o mentálním postižení jako dobré.

Další otázka, která měla dokreslit úroveň znalostí respondentů, se týkala konceptu „empowermentu“ neboli posílení či zmocnění. Tento koncept je v současné době jednou z cest, kterou by se práce s rodiči s mentálním postižením měla ubírat, neboť „zmocnění“ lze chápat jako pomoc lidem v získání větší kontroly nad vlastními životy a životními podmínkami. Podle Navrátila (2001, s. 141) lze „zmocňování“ definovat jako „prostředek, který umožňuje legitimní užití síly vůči diskriminaci a opresi.“ Autoři tohoto článku jsou proto přesvědčeni, že sociální pracovníci by při práci s rodiči s mentálním postižením měli disponovat alespoň znalostmi o tom, na jakých principech tento přístup staví.

Tabulka č. 2. Přehled základních údajů o respondentech

Vzorek n = 294		%	N	% z uvedených
Pohlaví	Ženské	43,88	129	90,85
	Mužské	4,42	13	9,15
	Pohlaví neuvedeno	51,70	152	
Stupeň dosaženého vzdělání	Středoškolské	1,36	4	2,82
	Vyšší odborné	6,46	19	13,38
	Bakalářské	15,65	46	32,39
	Magisterské	22,79	67	47,18
	Doktorské	2,04	6	4,23
	Vzdělání neuvedeno	51,70	152	
Délka praxe	20 a víc	9,52	28	18,06
	10–19 let	7,14	21	13,55
	6–9 let	27,89	82	52,90
	1–5 let	6,80	20	12,90
	Méně než 1 rok	1,36	4	2,58
	Délka praxe neuvedena	47,28	139	
Zkušenost	20 a víc rodičů	4,08	12	8,51
	11–20 rodičů	5,10	15	10,64
	6–10 rodičů	12,93	38	26,95
	1–5 rodičů	22,11	65	46,10
	Bez zkušenosti	3,74	11	7,80
	Zkušenost neuvedena	52,04	153	
Ročník	1941–1950	0,34	1	0,78
	1951–1960	5,78	17	13,18
	1961–1970	15,65	46	35,66
	1971–1980	14,97	44	34,11
	1981–1990	6,80	20	15,50
	1991–2000	0,34	1	0,78
	Věk neuveden	56,12	165	
Pracoviště	OSPOD	65,99	194	65,99
	Poskytovatel soc. služby	25,85	76	25,85
	Pověřená osoba k SPOD	3,06	9	3,06
	Jiné	5,10	15	5,10

Autory tohoto výzkumu proto zajímala obeznámenost respondentů s tímto pojmem. Správnou odpověď na tuto otázku znalo 64 % respondentů. Téměř 27 % se pak mylně domnívalo, že pod pojmem empowerment se skrývá „vedení a podpora“, což byla jedna z nabízených možností. V rámci analýzy bylo zjištěno, že znalost tohoto termínu koreluje s věkem respondentů.

Mezi respondenty s datem narození 1981 a mladšími znalo správnou odpověď 81 % dotázaných. Naopak mezi respondenty s datem narození 1960 a staršími znalo správnou odpověď jen 56 %.

Vzdělávací potřeby

Respondenti také měli ohodnotit své vzdělávací potřeby v navržených oblastech (tabulka č. 3), a to na škále od 0 do 5, přičemž odpověď 0 znamenala nemám potřebu se v dané oblasti vzdělávat a 5 znamenala mám silnou potřebu se v dané oblasti vzdělávat. Své znalosti by respondenti chtěli rozvíjet zejména v oblasti práce s nedobrovolným klientem (3,5). Zajímá je ale také téma individuální inter-

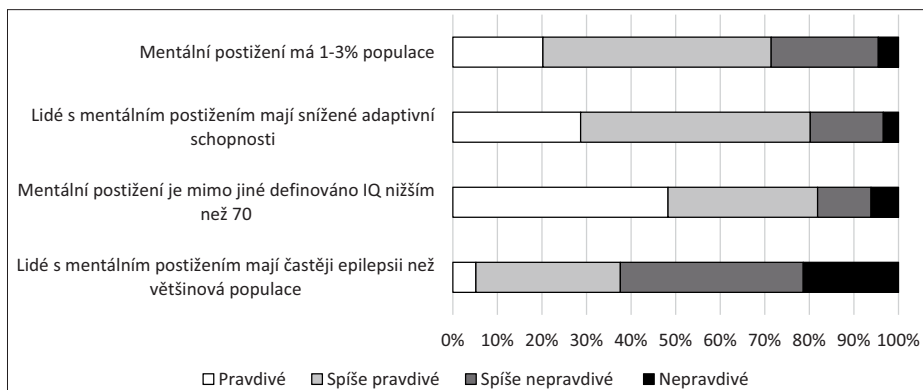
vence (3,2). Naopak nejmenší zájem projevili o oblast zdravotnických služeb (1,6). Autoři také porovnali, zda se budou vzdělávací potřeby pracovníků působících na odděleních sociálně-právní ochrany lišit od pracovníků z nestátních neziskových organizací (do skupiny byli zahrnuti respondenti ze sociálních služeb, případně z organizací, jež mají pověření k sociálně-právní ochraně).

Z tabulky č. 3 je patrné, že pracovníci neziskových organizací mají větší zájem o téma individuální intervence šité na míru (rozdíl -0,3), pracovníci OSPOD cítí potřebu se dále vzdělávat spíše v oblasti sociálních služeb pro cílovou skupinu (0,4). Obecně vyšší míru potřeby vzdělávat se mírně vykazuje skupina pracovníků působících v NNO (2,7 ku 2,6).

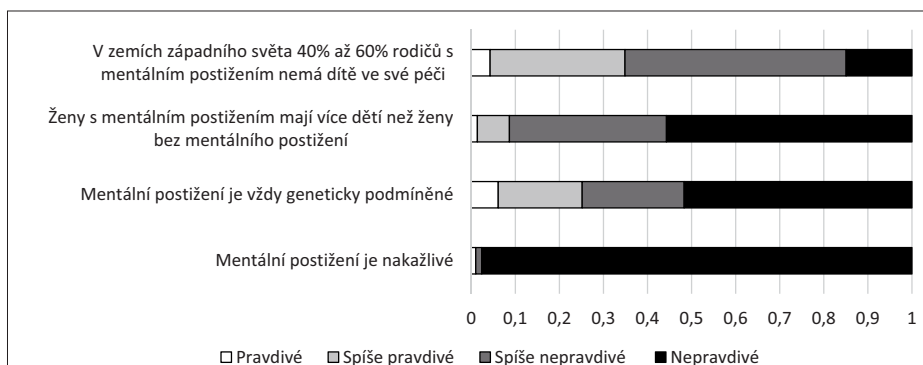
Profesní příprava

Účastníci výzkumu měli kromě svých vzdělávacích potřeb také zhodnotit, zda jejich profesní příprava byla dostatečná proto, aby mohli poskytovat adekvátní podporu rodičům s mentálním postižením. Škála byla v intervalu od 1 do 5 (ano, spíše

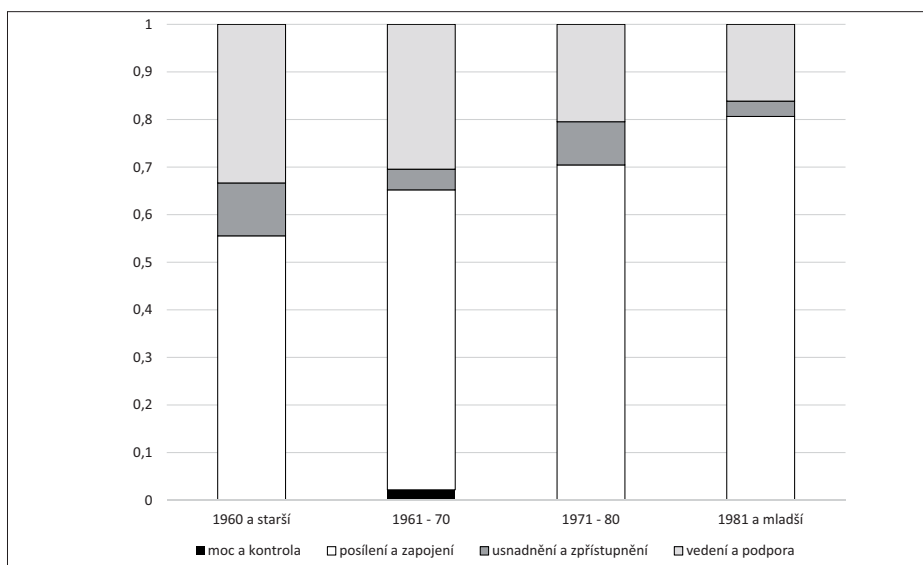
Graf č. 1. Pravdivá tvrzení - znalostní otázky

Graf č. 2. Nepravdivá tvrzení - znalostní otázky

Graf 3. Chápání pojmu empowerment v závislosti na věku

ano, nevím, spíše ne, ne). Celých 61 % dotázaných zhodnotilo, že jejich příprava nebyla dostatečná. Odpověď „spíše ne“ zvolilo 42 % dotázaných a odpověď „ne“ pak 19 % dotázaných. Toto zjištění je zásadní a alarmující. Při porovnání aritmetických průměrů mezi jednotlivými sledovanými podskupinami se ukázalo, že nejvíce je se svým vzděláním spokojena nejmladší skupina (r. 1981 a mladší), která vykazovala aritmetický průměr 3,8, dále pak spokojenost s věkem klesá a u nejstarší generace pracovníků (r. 1960 a starší) je nejnižší.

Následující část dotazníku byla věnována rozsahu profesní přípravy v jednotli-

vých vzdělávacích etapách respondentů, a to ve třech oblastech. Autory výzkumu zajímalo, jaká časová dotace byla věnována tématu osob s mentálním postižením obecně, tématu sexuality osob s mentálním postižením a tématu rodičovství stejné skupiny.

Téma osob s mentálním postižením

Z tabulky č. 4 je patrné, že se s tímto tématem vůbec nesetkalo na střední škole (SŠ) 39 % dotázaných, na vyšší odborné škole (VOŠ) 17 % dotázaných a na vysoké škole (VŠ) dokonce 28 % dotázaných. Z nabízených možností se ukázalo, že nej-

častěji se s tímto tématem respondenti setkali na VŠ, kde bylo tématu věnováno více než 5 vyučovacích hodin.

Téma sexuality osob s mentálním postižením

Z výsledků je patrné, že jakmile se jedná už o velmi konkrétní téma, výrazně klesá rozsah vzdělávací přípravy, a to ve všech vzdělávacích etapách. S tématem se vůbec nesetkalo 42 % respondentů na SŠ, 21 % respondentů na VOŠ, 28 % na VŠ a 17 % respondentů v rámci celoživotního vzdělávání. Pokud už se k tomuto tématu respondent dostal, tak to bylo nejčastěji až v rámci poslední vzdělávací etapy celoživotního vzdělávání, a to formou samostudia.

Téma rodičovství osob s mentálním postižením

S mírně překvapivým závěrem dopadla analýza rozsahu vzdělávání pro téma rodičovství osob s mentálním postižením. Oproti tématu sexuality bylo častěji toto téma zahrnuto ve všech nabízených časových dotacích. Nejčastěji se s tímto tématem setkali respondenti na semináři, který se konal v rámci jejich celoživotního vzdělávání (29 %) a během studia na VŠ (29 %), kdy tématu bylo věnováno více než pět vyučovacích hodin.

Jako velmi zajímavá se jeví skutečnost, že se ve všech třech tematických oblastech ukázalo, že se s tématy nesetkalo více respondentů v rámci studia na VŠ (82 %) oproti studiu na VOŠ (51 %). Dále bylo zjištěno, že s tématem osob s MP se vůbec nesetkalo 12 % dotázaných, s tématem rodičovství pak 8 % dotázaných a s tématem sexuality u osob s MP 24 % respondentů. Dokonce 2 % respondentů se nesetkala s žádným z témat v žádném rozsahu. Pouze 3 % dotázaných se setkala se všemi tématy v rámci ročníkového kurzu a 23 % dotázaných se setkala alespoň s jedním z témat v rámci ročníkového kurzu.

Zkušenosti sociálních pracovníků

V tabulce č. 5 je uveden přehled odpovědí, jež mapují praktické zkušenosti s cílovou skupinou rodičů s mentálním postižením.

Obavy z přímého ohrožení života mají častěji pracovníci OSPOD (26 %) ve srovnání s pracovníky ve skupině NNO (20 %). Stejně tak byl identifikován výraznější rozdíl v odpovědi na otázku, jestli respondent měl někdy obavy o nejlepší zájem dítěte. 70 % pracovníků OSPOD a 65 % pracovníků NNO tuto obavu potvrdilo.

Respondenti u některých z předchozích otázek měli svůj názor zdůvodnit. Z těchto zdůvodnění vyplynulo, že:

- Nejčastěji byli rodiče oceňováni za péči o dítě (33 % relativní četnosti z odpovědi „ano“) a domácnost (21 % - relativní četnosti z odpovědi „ano“).

Tabulka č. 3

Vzdělávací oblasti	OSPOD	NNO	rozdíl OSPOD - NNO
	a. p.	a. p.	
Individuální intervence šitá na míru rodiči s mentálním postižením	3,1	3,4	-0,3
Znalosti o vědecky doložených přístupech ke zvládnání problémového chování dítěte	3,0	3,2	-0,2
Znalosti z oblasti psychiatrických onemocnění	2,6	2,8	-0,2
Přízpůsobení intervence dle rodičovských schopností	2,6	2,8	-0,1
Nástroje pro vyhodnocování chování dítěte	2,8	2,9	-0,1
Práce s rodiči v rámci terénní služby v jejich domácnostech	1,9	1,9	-0,1
Primární prevence (včasná detekce ohrožené rodiny, aktivizace rodiny, spolupráce s učiteli, znalost služeb primární prevence ve spádové oblasti)	2,7	2,7	0,0
Nejlepší zájem dítěte (vyhodnocování situace dítěte, oznamovací povinnost)	2,8	2,8	0,0
Zdravotnické služby	1,5	1,5	0,0
Obhajoba rodičovských práv	2,5	2,5	0,0
Lidské vztahy a sexualita osob s mentálním postižením	2,6	2,6	0,0
Znalosti v oblasti vývojové psychologie	2,2	2,1	0,1
Kooperace s ostatními poskytovateli podpory (lékaři, rodina, jiné sociální služby)	2,3	2,2	0,2
Podpora interakce rodič-dítě, rozvoj dítěte prostřednictvím hry	2,9	2,7	0,2
Práce s nedobrovolnými klienty	3,5	3,3	0,3
Rozvoj rodičovských kompetencí v oblasti péče o dítě	3,1	2,8	0,3
Specifika osob s mentálním postižením	2,4	2,1	0,3
Komunikace s rodiči s mentálním postižením	3,1	2,8	0,3
Sociální služby pro cílovou skupinu	2,7	2,3	0,4

- Odlišný názor na podobu poskytované služby mělo celkem 68 % respondentů. Z těchto respondentů pak mělo 20 % odlišný názor na vhodnou péči o dítě a 10 % na míru poskytované podpory.
- Obavy o nejlepší zájem dítěte měli respondenti nejčastěji z důvodu nedostatečných rodičovských kompetencí (17 %) a nedostatečně podnětného prostředí (12 %).
- Přímého ohrožení života se obávalo 24 % dotázaných, z toho 44 % z důvodu nesprávné výživy dítěte a 24 % pro neschopnost poskytnout dítěti základní péči.
- Jako silnou stránku rodičů většinou (65 %) vnímali jejich citovou oblast, dále pak schopnost empatie (7 %) a trpělivost (5 %).

Poskytovaná podpora

O tom, jaká podpora se ohroženým rodinám (nikoliv jen těm, kde je rodič s MP) v praxi nabízí, lze vyčíst z tabulky č. 6, která zároveň předkládá srovnání skupiny OSPOD a NNO.

Tabulka č. 6 obsahuje seznam oblastí, v níž mohou být sociální pracovníci nápomocní. Byla použita škála od 0 do 5. Z výsledků vyplývá, že je rodinám v rámci terénních služeb nejčastěji poskytována podpora při řešení výchovných problémů dětí (3,6) a podpora při řešení bytové situace - hledání vhodného bydlení (3,5). Nejméně pak respondenti podporují rodiče s mentálním postižením při doprovázení dětí (škola,

Tabulka č. 4. Rozsah přípravy v oblasti tématu osob s mentálním postižením (psychopedie)

	SŠ	VOŠ	VŠ	CZV
Celý ročníkový kurz	1%	1%	12%	2%
Celý semestrální kurz	1%	4%	15%	2%
Více než pět vyučovacích hodin	4%	14%	28%	8%
Méně než pět vyučovacích hodin	12%	12%	12%	3%
Seminář, kterého jsem se zúčastnil(a)	1%	3%	6%	26%
Příspěvek na konferenci	1%	2%	9%	18%
V rámci samostudia	2%	4%	9%	22%
S tématem jsem se nesetkal(a)	39%	17%	28%	9%

Tabulka č. 5. Praktické zkušenosti s cílovou skupinou rodičů s mentálním postižením

Zkušenosti z praxe	ANO	NE
Měl/a jste možnost při vaší spolupráci oceňovat rodiče s MP za pokroky?	57 %	43 %
Měl/a jste na podobu poskytované služby jiný názor než rodič s MP?	68 %	32 %
Měl/a jste někdy obavy o nejlepší zájem dítěte v péči rodiče s MP?	68 %	32 %
Měl/a jste někdy obavy, že je dítě rodiče s MP v přímém ohrožení života?	24 %	76 %
Byl/a jste někdy nucen/a v rámci oznamovací povinnosti hlásit zanedbávání, zneužívání či týrání rodičem s anamnézou MP na OSPOD?	25 %	75 %
Byl jste někdy nucen/a odebrat dítě z péče rodičů primárně z důvodu jejich mentálního postižení?	16 %	84 %

lékař, kroužky) (1,5) a při cestování (1,6). V rámci analýzy autoři také zjišťovali, do jaké míry se liší poskytovaná podpora mezi pracovníky OSPOD a pracovníky NNO. Sledovali jsme pak rozdíly mezi aritmetickými průměry obou skupin. OSPOD poskytuje intenzivnější podporu v následujících oblastech: podpora při nácviu poskytování první pomoci (0,5) a podpora při hájení rodičovských práv (0,4). Naopak výrazně odlišnou míru podpory nabízí NNO v následujících oblastech: podpora v navazování sociálních kontaktů (1,0), podpora při zajištění podmínek pro společensky přijatelné volnočasové aktivity (1,0) a podpora při využívání veřejných služeb jako například pošta (0,8).

Postoje sociální pracovníků

Respondentům byla také předložena sada otázek mapujících jejich postoje ohledně rodičovství osob s mentálním postižením. Z grafu č. 4 je zřejmé, že mezi respondenty převládá stále velká řada negativních postojů vůči rodičům s mentálním postižením. S tvrzením, že je sterilizace pro tuto skupinu osob vhodným řešením, souhlasí 5 % dotázaných, a spíše souhlasí 15 % dotázaných. S tvrzením, že mentální postižení je vzhledem k plnění rodičovské role handicapující stav spíše souhlasí 54 % a souhlasí 27 % dotázaných. Dokonce 45 % respondentů spíše souhlasí a 7 % souhlasí s tvrzením, že jsou děti rodičů

s mentálním postižením ohroženy zanedbáváním péče. Zároveň je alarmující, že 49 % spíše souhlasí a 15 % souhlasí s tvrzením, že systém služeb v ČR neumožňuje poskytnout rodičům adekvátní podporu.

Diskuze

Cílem toho článku bylo odpovědět na výše položené výzkumné otázky. Autoři zjišťovali, jaké mají sociální pracovníci zkušenosti s rodiči s mentálním postižením, jak jsou připraveni pro práci s nimi a jaké pracovní podmínky a praktické kompetence využívají při podpoře rodičů s mentálním postižením.

Tabulka č. 6. Oblasti podpory ohrožených rodin

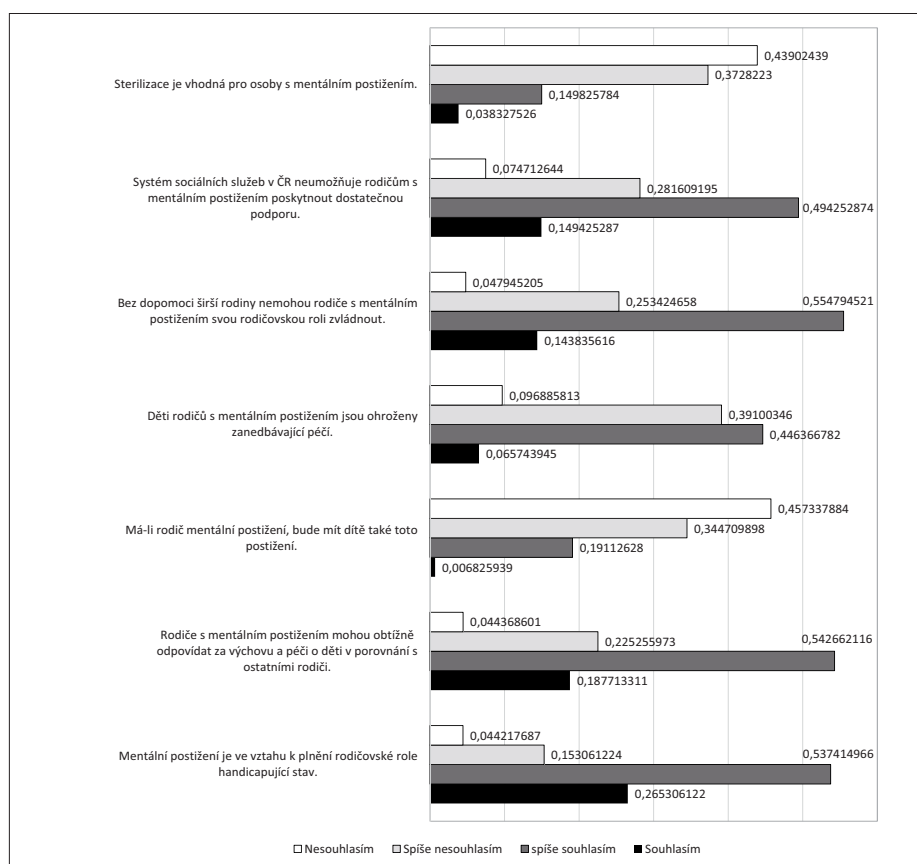
0 = rodiny v této oblasti pomoc nepotřebují, 1= nejnižší míra poskytované podpory, 5 = nejvyšší míra poskytované podpory	OSPOD a. p.	NNO a. p.	rozdíl OSPOD - NNO
podporu při nácviu poskytnutí první pomoci dítěti	1,9	1,4	0,5
podporu při hájení rodičovských práv	3,2	2,7	0,4
podporu při řešení výchovných problémů dětí	3,7	3,5	0,2
podporu při řešení bytové situace (hledání vhodného bydlení)	3,6	3,5	0,1
podporu při rozpoznání a ošetření běžných dětských nemocí (např. podávání léků)	2,0	1,9	0,1
podporu při správné výživě dětí	2,4	2,3	0,0
podporu v oblasti celoživotního učení (praktické používání naučeného - čtení nápisů, počítání, využívání technologií k učení, přístup do výukového prostředí...)	1,9	1,9	0,0
podporu při plánování denních aktivit rodiny	1,8	1,8	0,0
podporu při hospodaření s penězi a vlastními finančními prostředky a nakupování a pořizování služeb	3,2	3,2	0,0
podporu při zajištění bezpečného domácího prostředí	2,6	2,7	-0,1
podporu při úklidu a údržbě domácnosti	2,2	2,3	-0,1
podporu v činnostech spojených se zdravím a bezpečností (užívání léků, předcházení zdravotním a bezpečnostním rizikům, využívání služeb zdravotní péče, udržování psychické pohody)	1,9	2,0	-0,1
podporu při zajištění osobní hygieny a úpravě zevnějšku (koupání, úprava zevnějšku, péče o šaty, oblékání)	1,7	1,8	-0,2
podporu při doprovázení dětí do školy, školského zařízení, k lékaři či na zájmové aktivity	1,4	1,6	-0,2
podporu v hledání a udržení si zaměstnání	2,9	3,0	-0,2
podporu při řešení partnerských záležitostí (zamilovat se, navázat intimní vztah, vysvětlování zásad partnerského soužití)	1,8	2,0	-0,2
podporu při obnovení či upevňování kontaktu s rodinou	2,5	2,7	-0,2
podporu při péči o dítě v oblasti hygieny	2,4	2,6	-0,2
podporu při sebeobhajování a dodatečné ochraně (sebeobrana proti zneužívání a vykořisťování, sebeobhajování, využívání právnických služeb, uplatňování zákonné odpovědnosti)	2,9	3,1	-0,3
podporu při zajištění podmínek pro přiměřené vzdělávání dětí	3,0	3,2	-0,3
podporu při ovládání domácích spotřebičů	1,6	1,8	-0,3
podporu při stimulaci správného vývoje dítěte	3,0	3,5	-0,5
podporu při cestování (přesun z místa na místo)	1,4	1,9	-0,5
podporu při zajištění stravy (příprava stravy, konzumace jídla)	1,8	2,3	-0,5
podporu v sociálních kompetencích v jednání na úřadech, školách, školských zařízeních	3,0	3,6	-0,6
podporu při využívání veřejných služeb (pošta...)	1,6	2,5	-0,8
podporu při zajištění podmínek pro společensky přijatelné volnočasové aktivity	1,7	2,7	-1,0
podporu v navazování sociálních kontaktů (hledání a udržování si přátel, používání odpovídajících sociálních dovedností, setkávání v domácnosti a mimo domácnost)	1,7	2,7	-1,0

Výzkum prokázal, že sociální pracovníci ve své praxi běžně spolupracují s rodiči s mentálním postižením. Vzhledem k tomu, že sociální pracovníci ve většině případů nemají přístup k lékařské dokumentaci rodičů a mnoho osob s mentálním postižením ani tuto diagnózu nemá explicitně stanovenou, je v tomto bodě nutné vycházet při identifikaci rodičů s mentálním postižením z jejich odborného odhadu. Oslovení respondenti poskytovali podporu celkem 2301 rodině a z toho v 259 případech se respondenti domnívají, že dítě vychovával rodič s mentálním postižením. Jedná se tedy o 11,26 % případů. Je tedy zřejmé, že si téma rodičovství osob s mentálním postižením zaslouží jak ve výzkumu, tak v praxi větší pozornost, než mu bylo doposud věnováno.

Poskytovanou podporu mohou ovlivňovat podmínky, v nichž sociální pracovníci služby rodinám poskytují. Pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí jsou dlouhodobě vystaveni vysoké míře administrativní zátěže a pracovnímu přetížení, jak ukázal výzkum zadaný Ministerstvem práce a sociálních věcí v roce 2009. Tento stav má za následek nedostatek času pro samotnou práci s rodinami v terénu. Závěrem této analýzy bylo, že „sociální pracovníci jsou jen hasiči a jejich činnost není sociální práce“ (Analýza současného stavu v oblasti terénní činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí a stanovení optimálních podmínek výkonu sociálně-právní ochrany dětí ve vazbě na počet klientů, 2009, s. 36). Změnu měla přinést novelizace zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, která mimo jiné zavedla standardy kvality pro OSPOD. Na základě standardu 8d může každý zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený na obecním úřadu k výkonu sociálně-právní ochrany aktuálně pracovat maximálně s 80 rodinami (Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany pro orgány sociálně-právní ochrany, 2014). I přesto se jedná o velmi vysoké číslo, jež napovídá, že se situace dramaticky nezměnila. To může představovat při spolupráci s rodiči s mentálním postižením výraznou překážku v poskytování kvalitní služby. Lidé s mentálním postižením potřebují dostatek času pro zpracování informací (Valenta & Muller, 2009; Černá a kol., 2015), konzultace s takovým rodičem musí být dostatečně časově dotována. Navíc lidé s mentálním postižením často potřebují opakovaní informací uzpůsobených jejich potřebám např. v podobě „snadného textu“ či textu doplněného obrázky (Parents with Intellectual Disabilities, 2017). Tento způsob práce vyžaduje další čas nepřímě věnovaný klientům s mentálním postižením.

Dalším aspektem určujícím kvalitu poskytované služby může být samotná pro-

Graf. č. 4. Postoje sociálních pracovníků k rodičovství osob s mentálním postižením

fesní příprava sociálních pracovníků. Celých 61 % dotázaných zhodnotilo, že jejich příprava nebyla dostatečná proto, aby mohli poskytovat adekvátní podporu rodičům s mentálním postižením. Tento sebekritický pohled ještě dokresluje skutečnost, že například s tématem podpory osob s mentálním postižením se v rámci profesní přípravy vůbec nesetkalo 12 % dotázaných. Neznalost možností intervence a nejistota při poskytování podpory rodičům s mentálním postižením vyjádřili i sociální pracovníci v zahraničním výzkumu autorů Lewise et al. (2015).

Profesní příprava do jisté míry formuje jak znalosti a dovednosti sociálních pracovníků, tak také jejich postoje, které jsou rovněž významným faktorem při práci s rodiči s mentálním postižením. To, jak spolu vzdělání a postoje úzce souvisí, potvrdily závěry výzkumu Jöreskogové et al. (2013). Respondenti z citovaného výzkumu, kteří absolvovali speciální profesní přípravu pro práci s rodiči s mentálním postižením, lépe hodnotili svou schopnost poskytovat adekvátní podporu těmto rodinám oproti ostatním respondentům, kteří tuto vzdělávací zkušenost neměli, a také se cítili více kompetentní při řešení dilematu mezi nejlepším zájmem dítěte a právem rodiče s mentálním postižením na rodinný život. Vzdělání v tomto případě výrazně formovalo postoje respondentů, kteří poté dovedli situaci rodiny vnímat v širším kontextu.

Dalším příkladem, jak se postoje sociálních pracovníků promítají do jejich každodenní praxe a procesu rozhodování, je výzkum McConnella et al. (2006). Autoři této studie zjistili, že sociální pracovníci zahajují soudní řízení u rodičů s mentálním postižením mnohem dříve než u rodičů bez tohoto postižení, protože od samého začátku nevěří, že by rodiče s mentálním postižením zvládli péči o dítě. Výzkum autorů Proctora a Azara (2013) poukázal na to, že sociální pracovníci častěji vnímají riziko ohrožení dítěte v případech, kdy má rodič mentální postižení, aniž by tyto obavy byly podloženy konkrétními riziky. I 68 % účastníků předkládaného výzkumu potvrdilo, že má obavy o nejlepší zájem dítěte v péči rodiče s mentálním postižením a 24 % dotázaných se dokonce obávalo, že je dítě v péči rodiče s MP v přímém ohrožení života.

Prezentovaná studie se však nezabývá jen postoji a profesní přípravou sociálních pracovníků. Zajímavé srovnání nabízí výsledky předchozího výzkumu autorek (Adamčíková et al., 2015), ve kterém se dotazovaly sociálních pracovníků, jakou podporu dle jejich názoru rodiče s mentálním postižením potřebují, s daty z aktuálního výzkumu, kde byli sociální pracovníci dotazováni, jaká podpora se rodinám při terénní práci poskytuje. V prvním výzkumu dle respondentů rodiče s mentálním postižením nejvíce potřebují pomoci s hospodařením s penězi. V předloženém

výzkumu se ukázalo, že tato nabízená podpora je až na 4. místě. Shodně na druhém místě se v obou dotazníkových šetřeních umístila podpora při řešení bytové situace. Nejčastěji je rodinám poskytována pomoc při řešení výchovných problémů dětí, tato oblast byla v prvním šetření až na čtvrtém místě, takže jí respondenti nevnímají jako zásadně potřebnou pro tyto rodiny. Dle prvního výzkumu se na třetím místě co do potřebnosti podpory umístila podpora při nácviu první pomoci, ve skutečnosti je to však oblast, které je v praxi věnována velmi malá pozornost a ve druhém výzkumu se umístila až na zadních příčkách. Výsledky výše popsaných studií dále ukazují, že sociální pracovníci nevnímají obhajobu rodičovských práv jako důležitou oblast podpory těmto rodičům a ani se této oblasti pracovníci ve své praxi často nevěnují, a to i přesto, že statistické údaje ukazují, že rodiče s mentálním postižením bývají často zapojeni v soudních řízeních ve věcech týkajících se péče o dítě. Výzkum Lewise et al. (2015) poukázal na to, že nezávislé obhajování je přitom klíčovou formou podpory těmto rodinám.

Sociální pracovníci nejsou jediní odborníci, se kterými rodiče s mentálním postižením přichází do kontaktu a kteří mohou další fungování rodiny ovlivnit už na jejím úplném začátku. Jsou to také pracovníci ve zdravotnictví (gynekologové, porodníci, pediatři, zdravotní sestry atd.), a jak z předchozího výzkumu autorů Bernoldové et al. (2016) vyplynulo, ani ti nejsou pro specifickou práci s rodiči s mentálním postižením dostatečně připraveni. Jejich znalosti o návazných službách pro tyto rodiče jsou nízké, potřeby matek v prenatálním, intra partum i postnatálním období nejsou dostatečně zohledňovány a postoje k rodičovství matek s mentálním postižením jsou veskrze negativní.

Závěr

Rodiče s mentálním postižením přicházejí do kontaktu s celou řadou odborných pracovníků, kteří je podporují, případně obhajují jejich zájmy a/nebo zájmy jejich dětí. Kvalita této interakce může hrát v životě rodičů s mentálním postižením stěžejní roli a může společně s dalšími faktory ovlivnit to, jakým způsobem rodiče s mentálním postižením zvládají péči o dítě. Je zřejmé, že požadavky na odbornost a praktické dovednosti sociálních pracovníků při práci s rodiči s mentálním postižením jsou vysoké (Jöreskog, 2013). Možností, jak rozvíjet odbornost a dovednosti sociálních pracovníků, je celá řada. Například ve Velké Británii vyšel materiál s názvem: *Working Together with Parents Network? Good practice guidance on working with parents with learning disability*

(2007, updated 2016), jenž je určený všem odborníkům, kteří se s rodiči s mentálním postižením setkávají. Ti zde najdou informace o tom, jak koncipovat službu tak, aby byla šitá na míru rodinám, jak se dají rodinám zpřístupnit informace v pro ně srozumitelné formě, jak obhajovat zájmy rodiny a rozvíjet kompetence rodičů v sebeobhajování. Publikace také obsahuje mnoho užitečných odkazů a příkladů dobré praxe, kde sami rodiče popisují své zkušenosti s podporou odborníků. Jinou možností je (evidence-informed) komplexní školení pro sociální pracovníky. Například ve Švédsku byl evaluován program „Parenting Young Children“, který zahrnoval workshop, setkávání na měsíčních podpůrných skupinách a možnost využití metodický manuál. Výsledky studie (McHugh and Starke, 2015), v rámci které byl program evaluován, ukázaly, že zvláště vzájemná podpora, možnost reflexe a výměna zkušeností byla pro účastníky klíčová. Implementace obdobných školicích programů např. do celoživotního vzdělávání by jistě byla cestou, jak zvýšit kompetence sociálních pracovníků i v českém kontextu. Nejen v praxi, ale i v oblasti výzkumu je potřeba prohlubovat poznatky, na kterých se dá dále rozvíjet systém vzdělávání sociálních pracovníků, ale i samotných rodičů s mentálním postižením, pro které zatím nejsou v České republice vytvořeny komplexní metodiky. Je také potřeba provést hlubší analýzu činností, které jsou v rámci jednotlivých sociálních služeb vykonávány, případně vymezit jaké služby mohou pomoci rodičům s mentálním postižením rozvíjet jejich rodičovské dovednosti, jaké služby jim mohou poskytovat praktickou podporu v sebeobslužných úkonech a jaká služba by měla rodiče podpořit při obhajobě jejich rodičovských práv. Současná právní úprava (zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů) nemyslí na specifické potřeby rodičů s mentálním postižením, což v praxi představuje roztržičnost a nedostatečnou četnost nabídky služeb podporujících jejich právo na rodinný život.

Zdroje:

- ADAMČIKOVÁ, Z. - BERNOLDOVÁ, J. - STRNADOVÁ, I. - KLUSÁČEK, J. *Mateřství žen s mentálním postižením pohledem sociálních pracovníků: Bez moc, ale či?* Sociální práce. Brno, 2015, (5), 28–40. ISSN 1213-6204.
- BERNOLDOVÁ, J. - ADAMČIKOVÁ, Z. - STRNADOVÁ, I. - KLUSÁČEK, J. *Zkušenosti, postoje a znalosti zdravotníků o rodičovství žen s mentálním postižením.* Česka gynekologie. Praha, 2016, 81(1), 41–46. ISSN 1210-7832.
- BOOTH, T. - BOOTH, W. - MCCONNELL, D. *The Prevalence and Outcomes of Care Proceedings Involving Parents with Learning Difficulties in the Family Courts.* Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities [online]. 2005, 18(1), 7–17 [cit. 2017-05-17]. DOI: 10.1111/j.1468-3148.2004.

- 00204.x. ISSN 1360-2322. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1468-3148.2004.00204.x>
- CLAYTON, O. - CHESTER, A. - MILDON, R. - MATTHEWS, J. *Practitioners Who Work with Parents with Intellectual Disability: Stress, Coping and Training Needs.* Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities. 2008, 21(4), 367–376. DOI: 10.1111/j.1468-3148.2008.00444.x. ISSN 13602322. Dostupné také z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1468-3148.2008.00444.x>
- MCCONNELL, D. - BJÖRG SIGURJÖNSDÓTTIR, H. *Caught in the Child Protection Net. Parents with intellectual disabilities: past, present and futures.* Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2010, s. 171–187. ISBN 9780470772959.
- ELO, S. - KYNGÄS, H. *The qualitative content analysis process.* Journal of Advanced Nursing [online]. 2008, 62(1), 107–115 [cit. 2017-05-17]. DOI: 10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x. ISSN 0309-2402. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- SIGURJÖNSDÓTTIR, H. B. - TRAUSTADÓTTIR, R. *Family within a Family. Parents with intellectual disabilities: past, present and futures.* Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2010, s. 49–62. ISBN 9780470772959.
- FELDMAN, M. A. - VARGHESE, J. - RAMSAY, J. - RAJSKA, D. *Relationships between Social Support, Stress and Mother-Child Interactions in Mothers with Intellectual Disabilities.* Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities. 2002, 15(4), 314–323. DOI: 10.1046/j.1468-3148.2002.00132.x. ISSN 1360-2322. Dostupné také z: <http://doi.wiley.com/10.1046/j.1468-3148.2002.00132.x>
- HATTON, C. - EMERSON, E. - RIVERS, M. et al. *Factors associated with staff stress and work satisfaction in services for people with intellectual disability.* Journal of Intellectual Disability Research. 1999, 43(4), 253–267. DOI: 10.1046/j.1365-2788.1999.00208.x. ISSN 0964-2633. Dostupné také z: <http://doi.wiley.com/10.1046/j.1365-2788.1999.00208.x>
- HINDMARSH, G. - LLEWELLYN, G. - EMERSON, E. *Mothers with intellectual impairment and their 9-month-old infants.* Journal of Intellectual Disability Research. 2015, 59(6), 541–550. DOI: 10.1111/jir.12159. ISSN 09642633. Dostupné také z: <http://doi.wiley.com/10.1111/jir.12159>
- FAUREHOLM, J. *Children and Their Life Experiences. Parents with intellectual disabilities: past, present and futures.* Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2010, s. 63–78. ISBN 9780470772959.
- JONES, L. K. - BINGER, T. E. - MCKENZIE, Ch. R. - RAMCHARAN, P. - NANKERVIS, K. *Sexuality, pregnancy and midwifery care for women with intellectual disabilities: A pilot study on attitudes of university students.* Contemporary Nurse [online]. 2014, 35(1), 47–57 [cit. 2017-05-17]. DOI: 10.5172/conu.2010.35.1.047. ISSN 10376178. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.5172/conu.2010.35.1.047>
- JÖRESKOG, K. - STARKE, M. *Professionals' Perceptions of and Approach to Parents with Intellectual Disability: A Question of Knowledge?* International Journal of Social Science Studies. 2013, 1(2). DOI: 10.11114/ijss.v1i2.134. ISSN 2324-8041. Dostupné také z: <http://redfame.com/journal/index.php/ijss/article/view/134>
- KUCHAŘOVÁ, V. - BARVÍKOVÁ, J. - SVOBODOVÁ, K. - ŠTASTNÁ, A. *Analýza současného stavu v oblasti terénní činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí a stanovení optimálních podmínek výkonu sociálně-právní ochrany dětí ve vazbě na počet klientů: Závěrečná zpráva o řešení projektu HR170/08.* Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2009.
- LEWIS, C. - STENFERT-KROESE, B. - O'BRIEN, A. *Child and family social workers' experiences of working with parents with intellectual disabilities.*

Advances in Mental Health and Intellectual Disabilities. 2015, 9(6), 327–337. DOI: 10.1108/AMHID-03-2015-0013. ISSN 2044-1282. Dostupné také z: <http://www.emeraldinsight.com/doi/10.1108/AMHID-03-2015-0013>

MAYES, R. *Becoming mother: the experiences of women with intellectual disabilities*. Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Müller, 2009. ISBN 36-391-8065-8.

MC HUGH, E. - STARKE, M. *Understanding support workers' competence development in working with parents with intellectual disability*. Journal of Intellectual Disabilities. 2015, 19(4), 3267341. DOI: 10.1177/1744629515576045. ISSN 1744-6295. Dostupné také z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1744629515576045>

MCCONNELL, D. - LLEWELLYN, G. - FERRONATO, L. *Context-contingent decision-making in child protection practice*. International Journal of Social Welfare [online]. 2006, 15(3), 230–239 [cit. 2017-05-17]. DOI: 10.1111/j.1468-2397.2006.00409.x. ISSN 13696866. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1468-2397.2006.00409.x>

MCCONNELL, D. - FELDMAN, M. - AUNOS, M. - PRASAD, N. *Child Maltreatment Investigations Involving Parents With Cognitive Impairments in Canada*. Child Maltreatment. 2011, 16(1), 21–32. DOI: 10.1177/1077559510388843. ISSN 1077-5595. Dostupné také z: <http://cmx.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/1077559510388843>

MONSEN, K. - SANDERS, A. F. - YU, F. - RADOSEVICH, D. M. - GEPPERT, J. *Family home visiting outcomes for mothers with and without intellectual disabilities*. Journal of Intellectual Disability Research [online]. 2011, 55(5), 484–499 [cit. 2017-05-10]. DOI: 10.1111/j.1365-2788.2011.01402.x. ISSN 09642633. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1365-2788.2011.01402.x>

NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. 1. vyd. Brno: MZ, 2001. 162 s. ISBN 80-903070-0-0.

O'CONNOR, L. - LEONARD, K. *Decision Making in Children and Families Social Work: The Practitioner's Voice*. British Journal of Social Work [online]. 2014, 44(7), 1805–1822. DOI: 10.1093/bjsw/bct051. ISSN 00453102. Dostupné také z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/bjsw/bct051>

PROCTOR, S. N. - AZAR, S. T. *The effect of parental intellectual disability status on child protection service worker decision making*. Journal of Intellectual Disability Research [online]. 2012, n/a/n/a [cit. 2017-05-22]. DOI: 10.1111/j.1365-2788.2012.01623.x. ISSN 09642633. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1365-2788.2012.01623.x>

REPORT, E. E. et al. *Adults with learning difficulties in England 2003/4*. London: NHS Health and Social Care Information Centre, 2005. ISBN 18-463-6013-7.

STARKE, M. - WADE, C. - FELDMAN, M. A. - MILDON, R. *Parenting with disabilities: Experiences from implementing a parenting support programme in Sweden*. Journal of Intellectual Disabilities [online]. 2013, 17(2), 145–156 [cit. 2017-05-17]. DOI: 10.1177/1744629513483523. ISSN 17446295. Dostupné z: <http://jid.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/1744629513483523>

STARKE, M. *Supporting Families With Parents With Intellectual Disability: Views and Experiences of Professionals in the Field*. Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities. 2011, 8(3), 163–171. DOI: 10.1111/j.1741-1130.2011.00306.x. ISSN 17411122. Dostupné také z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1741-1130.2011.00306.x>

STRNADOVÁ, I. - BERNOLDOVÁ, J. - ADAMČIKOVÁ, Z. - KLUSÁČEK, J. *Good Enough Support? Exploring the Attitudes, Knowledge and Experiences of Practitioners in Social Services and Child Welfare Working with Mothers with Intellectual Disability*. Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities. 2017, 30(3), 563–572. DOI: 10.1111/jar.12307.

ISSN 13602322. Dostupné také z: <http://doi.wiley.com/10.1111/jar.12307>

TARLETON, B. - WARD, L. - HOWARTH, J. *Finding the right support?: A review of issues and positive practice in supporting parents with learning difficulties and their children*. London: The Norah Fry Research Centre, University of Bristol, 2006. ISBN 0-9538040-6-2.

TARLETON, B. - PORTER, S. *Crossing no man's land: a specialist support service for parents with learning disabilities*. Child & Family Social Work [online]. 2012, 17(2), 233–243 [cit. 2017-05-10]. DOI: 10.1111/j.1365-2206.2012.00833.x. ISSN 13567500. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1365-2206.2012.00833.x>

TOSSEBRO, J. - MIDJO, T. - PAULSEN, V. - BERG, B. *Prevalence, Trends and Custody Among Children of Parents with Intellectual Disabilities in Norway*. Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities. 2016. DOI: 10.1111/jar.12304. ISSN 13602322. Dostupné také z: <http://doi.wiley.com/10.1111/jar.12304>

Autorka Mgr. Zdeňka Adamčíková (zdenkaadamcikova@gmail.com) vystudovala magisterský obor speciální pedagogika na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy (Faculty of Education, Charles University), Magdalény Rettigové 4, 116 39 Praha 1, Česká republika. V současnosti působí na této fakultě jako doktorand a v rámci publikační a přednáškové činnosti se věnuje zejména tématu Rodičovství osob s mentálním postižením. Zároveň pracuje v Nadačním fondu J&T, kde má na starosti agendu Náhradní rodinné péče.

Autorka doc. PhDr. Iva Strnadová, Ph.D. (i.strnadova@unsw.edu.au) působí na University of New South Wales, School of Education, Austrálie (Australia). Je autorkou dvou odborných knih, spoluautorkou devíti odborných knih, 43 kapitol v odborných knihách, a autorkou 38 článků publikovaných v mezinárodních impaktovaných časopisech a 12 článků publikovaných v ČR. V přednáškové a výzkumné činnosti se věnuje problematice mentálního postižení a poruch autistického spektra. Řadu let pracovala s dospělými lidmi s mentálním postižením a ve své přednáškové i publikační činnosti čerpá i z této zkušenosti. Má bohaté zkušenosti s řešení výzkumných projektů na národní i mezinárodní úrovni.

Analýza sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi. SocioFactor s. r. o., 2014

Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany pro orgány sociálně-právní ochrany. Kolektiv autorů. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2014.

Návrh optimalizace řízení systému ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti. SocioFactor s. r. o., 2015.

Sociodemografická analýza. Mapy rozložení ohrožení dětí a rodin v ČR. SocioFactor spol. s r.o., 2013.

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením [online]. 2008 [cit. 2017-05-10].

Intellectual Disability and Health: Parents with Intellectual Disabilities [online]. [cit. 2017-05-10]. Dostupné z: <http://www.intellectualdisability.info/family/articles/parents-with-intellectual-disabilities>

Výsledky šetření o zdravotně postižených osobách v České republice za rok 2007 [online]. [cit. 2017-05-22]. Dostupné z: http://www.nrzp.cz/dokumenty/Vybrane_statisticke_udaje_OZP_2007.pdf

Autor PhDr. Martin Chváb, Ph.D. (martin.chvab@pedf.cuni.cz) působí v Ústavu výzkumu a rozvoje vzdělávání Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy (Institute for Research and Development of Education, Faculty of Education, Charles University), Myslíkova 7, 110 00 Praha 1, Česká republika. Výzkumně se zaměřuje na testování žáků a obecně evaluaci ve vzdělávání, přednáší statistiku a metodologii. Je vedoucím redaktorem časopisu Pedagogika.

Autorka Mgr. Jana Bernoldová (bernoldovajana@seznam.cz) vystudovala magisterský obor speciální pedagogika na Pedagogické fakultě Karlovy Univerzity. Od roku 2014 působí jako externí doktorandka na katedře speciální pedagogiky Pedagogické fakulty Karlovy Univerzity (Faculty of Education, Charles University), Magdalény Rettigové 4, 116 39 Praha 1, Česká republika. Ve své publikační a přednáškové činnosti se věnuje tématu rodičovství osob s mentálním postižením. Je držitelkou ocenění University of Vienna, Faculty of Psychology „Univie IASSIDD-2016 Award“, které je udělováno začínajícím vědeckým pracovníkům za přínos ve výzkumu v oblasti mentálního postižení.

Možnosti a limity inkluzivního dobrovolnictví

Tereza Pospíšilová, Aneta Marková

Abstrakt

Dobrovolnictví je fenomén, který již přinejmenším dvě desetiletí budí zájem badatelů ze společenských vědních disciplín, představitelů mezinárodních institucí i vlád některých zemí jako nástroj sociální politiky. Nedávným jevem je tzv. „inkluzivní dobrovolnictví“, které souvisí s evropskými politikami sociální inkluze a je součástí snahy o zvyšování společenské soudržnosti i součástí úsilí o zrovnoprávnění a zvýšení kvality života osob s postižením. Cílem článku je na základě současného stavu bádání popsat východiska a identifikovat odlišná pojetí inkluzivního dobrovolnictví. Na základě rešerše a analýzy zejména zahraniční odborné literatury dále identifikujeme oblasti, které literatura označuje za přínosy inkluzivního dobrovolnictví, a rozebíráme meze dobrovolnictví jako nástroje sociální inkluze. Článek kriticky hodnotí inkluzivní dobrovolnictví jako potenciálně účinný nástroj sociální inkluze, který však má i svá úskalí.

Klíčová slova: Dobrovolnictví, sociální inkluze, sociální exkluze, inkluzivní dobrovolnictví, postižení

Abstract:

Volunteering has received attention as both an academic topic and an instrument of social policy by researchers as well as international organizations and national governments for more than twenty years. The so called „inclusive volunteering“ is a recent phenomenon related to European social inclusion and social cohesion policies and to the effort to empower disabled persons and increase their quality of life. The aim of the article is to review the present knowledge and identify different perspectives on inclusive volunteering as they appear in the relevant body of literature. Further, we review what has been described as benefits of inclusive volunteering to volunteers themselves, their organizations and society at large and discuss the limits of volunteering as a tool of social inclusion. The article critically assesses inclusive volunteering as potentially effective tool of social inclusion, which has its limits.

Keywords: Volunteering, social inclusion, social exclusion, inclusive volunteering, disability

Úvod

Dobrovolnictví jako dobrovolná pomoc druhým či práce ve veřejný prospěch bez nároku na odměnu je jednou ze základních prosociálních činností, které neodmyslitelně patří k projevům člověka jako sociální bytosti a udržují kohezi uvnitř skupin a společenství (Frič, Pospíšilová a kol., 2010). Jako takové lze dobrovolnictví identifikovat od počátků vývoje lidských společenství (Smith, 1997). Dobrovolnictví zároveň patří k tradičním projevům i zdrojům občanské společnosti. Na druhou stranu dobrovolnictví jako záměrný předmět činnosti a programů organizací občanské společnosti, předmět sociálních politik státu, ale i výzkumů, je fenomén relativně nový, jehož razantní nástup můžeme spojit s krizí sociálního státu v západní Evropě a severní Americe v 70. letech 20. století. Dochází k reformám sociálního státu, přičemž mezi trendy v sociální politice patří vedle reforem důchodového zabezpečení dále reformy zdravotní péče, opatření zaměřená na trh práce a snaha o sociální inkluzi ohrožených skupin populace (Čabanová, Munková, 2005: 266–68). Právě v kontextu politik inkluze se objevuje pojem inkluzivní dobrovolnictví.

Cílová skupina inkluzivního dobrovolnictví, tedy skupina osob vyloučených či osob ohrožených sociální exkluzí, jejichž situaci má dobrovolnictví řešit, není apri-

orně vymezena a liší se podle agendy institucí nebo autorů. Pokud je cílová skupina úžeji vymezena, nejčastěji jde o osoby se zdravotním postižením nebo o dlouhodobě nezaměstnané, často se však setkáme s širším výčtem skupin, kterých se inkluzivní dobrovolnictví týká. Vedle výše uvedených jsou to zejména imigranti, etnické a národnostní menšiny, matky navracující se na trh práce, riziková mládež, senioři, osoby po výkonu trestu či bezdomovci. Článek obsahuje určitý akcent na dobrovolnictví osob se zdravotním postižením.¹ Toto zaměření není náhodné. Právě z oblasti boje za práva osob s postižením totiž vzešel důležitý myšlenkový a politický proud, který prosazuje mj. i dobrovolnictví jako formu rovnocenného zapojení osob s postižením do komunity (MacIntyre, 2008; Miller et al, 2002). Problematiku začlenění osob s postižením také chápeme jako typickou pro současnou proměnu přístupu k nerovnostem ve společnosti, kdy se důraz přesouvá od nerovné distribuce bohatství, tedy od problému chudoby, k problematice nejrůznějších odlišností (kultury, etnika, zdravotního stavu) a jejich přijetí, tedy k problému inkluze (Mareš, Sirovátka, 2008).

Systematický průzkum zahraniční literatury se zaměřil na texty spojené s tématem inkluzivního dobrovolnictví publikované v letech 2010–2016.² Průzkum ukázal, že převážná část publikací (téměř tři čtv-

tiny) vychází z anglofonního prostředí, a to zejména Velké Británie a dále Kanady, USA a Austrálie. Ostatní články popisují inkluzivní dobrovolnictví v Jižní Africe, arabských zemích, Německu, Norsku, Indii či Brazílii. V České republice se v nedávné době tématu inkluzivního dobrovolnictví začaly věnovat organizace občanské společnosti, jejichž činnost v tomto ohledu začíná stoupat.³ Z hlediska odborných článků a publikací je situace jiná. Tématu sociální inkluze se věnují zejména sociologové v kontextu studií sociálních nerovností, chudoby či nezaměstnanosti (např. Sirovátka, 2004; Mareš a Sirovátka, 2008) a odborníci z oblasti speciální pedagogiky, kteří se zaměřují na žáky či osoby s postižením a speciálními vzdělávacími potřebami (Slepičková, Pančocha a kol., 2013; Finková, Langr a kol., 2014). Ani jedna skupina však zatím netematizovala dobrovolnictví jako nástroj sociální inkluze. Sekundárním cílem tohoto příspěvku je proto přispět k ukotvení tématu inkluzivního dobrovolnictví v české odborné obci.

Následující příspěvek není výstupem z výzkumu, ale spíše teoretickou úvahou k tématu inkluzivního dobrovolnictví. Je strukturován do čtyř částí. V první části na základě rešerše a analýzy zahraniční literatury ukazujeme způsoby, jakými je pojem inkluzivní dobrovolnictví definován a používán. Dále identifikujeme oblasti, které literatura označuje za přínosy inklu-

zivního dobrovolnictví pro dobrovolníky samotné, pro organizace a pro komunitu či společnost. Dobrovolnictví jako forma angažovanosti v občanské společnosti má však svá vlastní specifika, která ve třetí části spojujeme s mezemi využití dobrovolnictví jako nástroje sociální inkluze. V poslední části textu hodnotíme dosavadní výzkumy dobrovolnictví zejména osob se zdravotním postižením, přičemž poukazujeme na bílá místa v dosavadním zkoumání inkluzivního dobrovolnictví v této oblasti.

Historická východiska a definice inkluzivního dobrovolnictví

Sociální začleňování (inkluze) a sociální vyloučení (exkluze) jsou součástí veřejně-politické agendy, která se soustředí na problematiku společenské soudržnosti a která nabírala v posledních letech na síle v rámci opatření a programů Evropské unie i jednotlivých členských států (Mareš, Sirovátka, 2008). V oblasti podpory společenské soudržnosti (koheze) působí tradičně zejména instituce veřejného sektoru, ale na úkolech v oblasti sociální pomoci nebo podpory účasti občanů na životě společenství se významně podílí také organizace občanské společnosti (Potůček, 2005: 115). Role státu při zajišťování veřejných služeb občanům prochází od 70. let 20. století transformací a zároveň s tím dochází k posilování role organizací občanské společnosti. K obnovení zájmu o občanskou společnost došlo v 70. letech 20. století mimo jiné i pod vlivem nástupu tzv. nové pravice v USA a Velké Británii, která „začala v sedmdesátých a osmdesátých letech využívat občanské společnosti jako argumentu pro dalekosáhlou privatizaci a decentralizaci státu“ (Skovajsa, 2010b: 68).⁴ Právě v té době se začal používat ve veřejném diskurzu v USA termín „třetí sektor“ pro označení „třetí“ organizované sféry vedle státu a trhu, kde se hledala alternativa selhávajícího státu. Vedle dalších pojmů, jako u nás běžný „nestátní neziskový sektor“, se v USA a ve Velké Británii často používá pojem „dobrovolnický sektor“ (Skovajsa, 2010a: 31–4).

Pojem „dobrovolnický sektor“ (voluntary sector) má v Británii a v USA hlubší tradici. Již použitý slovník napovídá ústřední roli dobrovolnictví (volunteering), které tak umožňuje nahlížet jako klíčovou aktivitu, zdroj i funkci občanské společnosti. Tím se liší britský a americký přístup od konceptu sociální ekonomiky, k jehož rozmachu v Evropské unii dochází v 90. letech a zejména po roce 2000, a který čerpá z francouzské tradice sociální či „solidární ekonomiky“ (Dohnalová, 2010). Sociální ekonomika se konceptuálně překrývá s občanským sektorem, ale z perspektivy sociální ekonomiky je dobrovolnictví spíše

nepeněžní ekonomický zdroj,⁵ než cíl či nástroj inkluze sám o sobě. V USA i v Británii můžeme dokumentovat vládní podporu dobrovolnictví jako nástroje budování komunity a řešení sociálních problémů, zejména stárnutí populace, zapojení mladých lidí a lidí z etnických menšin, přinejmenším od 70. let (Chambré, 1989; Rochester, Paine, Howlett a Zimmeck, 2010). Není proto náhodou, že pojem inkluzivní dobrovolnictví má svoje kořeny právě v angloamerickém kulturním okruhu.

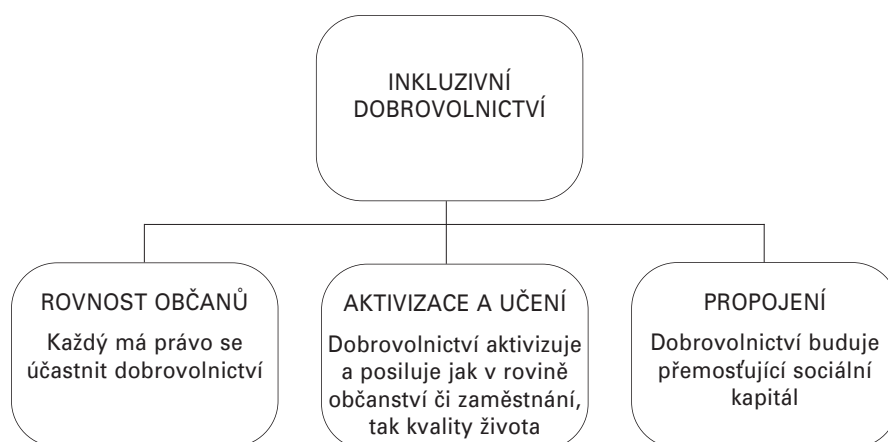
Problém „sociální exkluze“ (či analogicky inkluze⁶) se stal v 90. letech 20. století jedním z ústředních témat klíčových států Evropské unie a v Kanadě (Byrne, 2005). Ve Velké Británii se perspektiva „sociální inkluze“ objevila s důrazem po nástupu vlády nové levice v roce 1997 (Atkinson, Davoudi, 2000), kde roli občanské společnosti podtrhl „kompakt“, tedy rámcová dohoda, kterou vláda uzavřela roku 1997 s organizovanou občanskou společností, a která uznává přínos občanského sektoru při reformách sociálního státu a vymezuje očekávání a závazky jak veřejné správy vůči organizacím občanské společnosti, tak obráceně (Taylor, 2010). K dohodě patří čtyři kódy dobré praxe, z nichž jeden se týká přímo dobrovolnictví. Pojem inkluzivní dobrovolnictví sice nezavádí, ale jednak explicitně přiznává dobrovolnictví roli při „zvládání sociální exkluze“ a jednak explicitně vyzývá organizace občanského sektoru, aby „nabídlly příležitosti, které budou odpovídat motivacím a schopnostem dobrovolníků a budou různorodé a inkluzivní“ (Commission, 2008: 9–10). Explicitní snahy o inkluzivní dobrovolnictví, které pozorujeme v občanském sektoru ve Skotsku, Walesu či Anglii po roce 2000 jsou tedy spojeny i s těmito výzvami a závazky. Termín inkluzivní dobrovolnictví se v současné době používá zejména na poli vlastní činnosti organizací občanské společnosti, na poli jejich střešních organizací či think-tanků a s nimi spojených výzku-

mů a odborných publikací, a to zejména ve Spojeném Království - ve Skotsku, Irsku, Walesu a Anglii a dále v Kanadě.⁷

Pojem „inkluzivní dobrovolnictví“ poprvé použila asi před patnácti lety Kimberly Miller z Univerzity v Severní Karolině (USA) v rámci zkoumání dobrovolnictví jako prostředku zapojení postižených lidí do života komunity (Miller et al., 2002; 2003/4; 2005), a to v článku z roku 2002, kde referovala o výsledcích dobrovolnického programu. Cílem bylo propojit mladé lidi s postižením (mentální retardací, atd.) a bez postižení při společném budování naučné stezky v místním přírodním parku (Miller et al., 2002). Šlo o klasické programové dobrovolnictví, kde se přiležitost k interakci a dobrovolnictví aktivně buduje. Program vycházel z tehdejší federální vládní iniciativy, která apelovala na zapojení lidí s lehkým mentálním postižením do komunity, a to nejen z hlediska fyzické přítomnosti, ale z hlediska navazování vztahů s ostatními členy komunity (Bogdan a Taylor, 1999: 1, cit in Miller et al., 2002). Zde u počátku inkluzivního dobrovolnictví nacházíme americké hnutí za práva lidí s postižením a s ním úzce spojené procesy deinstitucionalizace zdravotní péče a snahy o plnou inkluzi lidí s postižením v komunitě. Analogicky za rozvojem inkluzivního vzdělávání lze spatřovat vedle evidence o jeho efektivitě a společenské zakázky zejména „tlak osob s postižením a skupin, které se zaměřují na obhajobu jejich práv“ (Pančocha, Vaďurová, 2013: 9).

V literatuře o inkluzivním dobrovolnictví můžeme odlišit tři přístupy k chápání tohoto pojmu (viz obr. 1), i když se v realitě částečně vyskytují souběžně. První přístup stojí na představě, že všichni občané mají právo být do dobrovolnické činnosti zapojeni a měli by mít možnost se jí účastnit. Například Wales Council for Voluntary Action definuje termín inkluzivní dobrovolnictví takto: „Inkluzivní dobrovolnictví zna-

Obr. 1 Pojetí inkluzivního dobrovolnictví

Zdroj: autorky

mená, že každý může být zapojený do aktivity organizace bez ohledu na existující bariéry“ (Wales Council, 2014). Toto pojetí rezonuje s „leitmotivem většiny vymezení podstaty sociální exkluze v dnešní společnosti“, jímž je „upření práva“ (Mareš, Sirovátka, 2008: 273). Dobrovolnictví je v tomto pojetí vnímáno jako běžná složka společenského života, z níž by nikdo neměl být vyloučen, jako standard, na který má každý občan nárok. Přidavné jméno „inkluzivní“ zde vlastně zdůrazňuje, že teprve dobrovolnictví otevřeně všem bez rozdílu odpovídá ideálu inkluzivní společnosti.

Zatímco v prvním pojetí je dobrovolnictví hodnotou samo o sobě, druhý pohled pojímá dobrovolnictví spíše instrumentálně. Dobrovolnictví nahlíží jako jeden z nástrojů, jak aktivizovat osoby ohrožené exkluzí a umožnit jim vést plnohodnotný život, kam patří jak smysluplné trávení volného času (Arbuckle, Herick, Child, 2006), tak uspokojení z placeného zaměstnání nebo zapojení do politické či občanské aktivity. Právě s tímto přístupem se pojí velká část rozborů a přehledů předpokládaných přínosů inkluzivního dobrovolnictví, kterým se věnuje následující část článku.

Třetí pojetí představuje dobrovolnictví jako prostor, kde se setkávají osoby „na okraji“ s většinovou společností, přičemž vzniká příležitost pro propojení obou skupin, vzájemné učení a bourání předsudků. Arbuckle, Herick a Child tak chápou inkluzivní dobrovolnictví jako „příležitost k dobrovolnické činnosti, která umožňuje osobám s postižením i bez postižení spolupracovat na zlepšování své komunity prostřednictvím dobrovolnické služby“ (ibid.: 252). I zde je dobrovolnictví nahlíženo spíše instrumentálně, jako strategie propojení a socializace, a to jak znevýhodněných dobrovolníků směrem k většinové populaci, tak většinové populace směrem ke specifickým dobrovolníkům. Pohled na dobrovolnictví jako nástroj propojení s „normálními“ občany odpovídá důrazu, který kladou některé inkluzivní přístupy na změnu postojů majoritní společnosti a na řešení schopnosti majority přijmout odlišnost (Pastierková, 2014; Pančocha, Vaňurová, 2013).

Přínosy dobrovolnictví

Na dobrovolnictví je v poslední době stále víc nahlíženo jako na prostředek řešení společenských problémů, spojených „především se změnami na trhu práce, sociálním vyloučením, s hledáním přijatelné kolektivní identity a prostoru pro smysluplnou seberealizaci“ v postindustriální, fragmentované společnosti (Frič, Pospíšilová, 2010: 37). V tom kontextu se objevuje inkluzivní dobrovolnictví jako prostředek napomáhající sociální soudržnosti. Jaké jsou však vlastně potenciální přínosy dobrovolnictví?

Američtí sociologové Musick a Wilson v přehledovém kompendiu mapujícím dosavadní výzkumy na téma dobrovolnictví (2008) identifikují čtyři hlavní přínosy dobrovolnictví:⁸

- dobrovolnictví jako škola demokracie a aktivního občanství;
- dobrovolnictví jako prevence anti-sociálního chování, např. snížení pravděpodobnosti kriminálního chování;
- přínosy dobrovolnictví na trhu práce, zejména pro prestiž povolání a výši příjmu;
- přínos pro psychické a tělesné zdraví (2008: 455–515).

V jejich výkladu těchto přínosů můžeme identifikovat základní „stavební kameny“, které nacházíme v literatuře při konstrukci přínosů inkluzivního dobrovolnictví, i když Musick s Wilsonem perspektivu sociální exkluze/inkluzie nepoužívají.⁹ Jde o určité typické koreláty dobrovolnictví, které se dají považovat za přínosy samy o sobě, nebo se z nich dají další přínosy vyvozovat:

- zlepšené sebepojetí dobrovolníka, např. větší sebedůvěra, sebevědomí;
- získané dovednosti a zkušenosti;
- širší či intenzivnější sociální vazby a interakce.

Pro dobrovolnictví je charakteristická provázanost přínosů mezi sebou. Tak například zvýšené sebevědomí dobrovolníka může vést jak k větší politické či společenské participaci (přínos k občanství), tak k větší proaktivnosti na trhu práce (přínos pro zaměstnání) či k lepší psychické pohodě (přínos pro zdraví). Podobně například cesta od dobrovolnické činnosti k placenému zaměstnání obvykle nevede přímo, ale skrze nové sociální sítě, nové dovednosti nebo novou sebedůvěru. Dobrovolnictví lze spojovat s celým „komplexem přínosů“ a je pro ně charakteristické, že působí na více rovinách současně.

Existují různé způsoby členění přínosů tzv. formálního dobrovolnictví, tedy dobrovolnictví pro organizaci nebo odehrávajícího se v organizačním rámci, na něž se zaměřuje většina výzkumů a odborných textů (Frič, Pospíšilová, 2010: 10–11).¹¹ Níže představujeme nejprve přínosy formálního dobrovolnictví pro dobrovolníky samotné, poté pro organizaci a konečně pro komunitu.

A. Přínosy dobrovolnictví pro dobrovolníky ze skupin ohrožených exkluzí

V posledních letech se zkoumá dobrovolnictví různých skupin ohrožených exkluzí – mládeže (Lindsay, 2015), seniorů (Howard, 2014; Skinner, 2014, Dusseljee et al., 2011; Wong, 2010; Smith et al., 2004), nezaměstnaných (Hall, Wilton, 2011), bezdomovců (Haski-Leventhal, 2009a) či lidí se zhoršeným zdravím či

zdravotním postižením (Rak, Spencer 2016; Beyer, Meek, Davies, 2016), včetně osob s mentálním postižením (Trembath et al., 2010; Stroud et al., 2010). Většina výzkumů se přitom alespoň částečně přínosům pro dobrovolníky samotné věnuje, i když jsou velmi často popisovány ze strany druhých osob, jako je tomu například ve výzkumu Strouda et al. (2010) nebo Millera et al. (2005), kteří zachycují přínosy dobrovolníků s postižením skrze výpovědi koordinátorů dobrovolníků.

Přínosy zapojení do dobrovolnictví pro osoby ohrožené exkluzí můžeme zjednodušeně shrnout do šesti hlavních kategorií:

- sociální sítě: nová přátelství, mezilidské interakce, překonání společenské izolace;
- dovednosti, znalosti a zkušenosti: včetně například schopnosti vést, jazykových znalostí nebo dovedností přímo využitelných v práci;
- osobní rozvoj: pocit smyslu, sounáležitosti, zmocnění, sebedůvěry a sebevědomí, pocit užitečnosti, uspokojení;
- zaměstnatelnost/zaměstnanost: vytvoření pracovních návyků či dovedností, cesta k placenému zaměstnání;
- využití volného času: obvykle jako alternativa placeného zaměstnání u dlouhodobě nezaměstnaných, důchodců, osob s postižením, ale také např. jako alternativa péče o rodinu u žen, které rodinu/děti nemají;
- fyzické a psychické zdraví: usnadnění zvládání stresu, úzkosti či izolace a tím předchází negativním zdravotním dopadům.

Výčet není vyčerpávající a mimo zůstávají některé řidčeji uváděné přínosy, ale vystihuje všechny hlavní a často uváděné přínosy.

B. Přínosy dobrovolnictví pro organizace zapojující osoby ze skupin ohrožených exkluzí jako dobrovolníky

Přínosům dobrovolnictví osob ohrožených exkluzí pro organizaci se nevěnuje tolik pozornosti, jako přínosům pro dobrovolníky samotné, ale i zde literatura předpokládá a vymezuje potenciální přínosy. Především, dobrovolníci jsou vnímáni jako lidský zdroj pro organizaci, zdroj dobrovolné práce (Volunteering Scotland, 2015; Nicholson, 2013; u nás srov. Hladká, 2011) a někdy i jako potenciální noví zaměstnanci (Scottish Health Council, 2009). Přínosem tedy může být v první rovině práce „zadarmo“ a z ní plynoucí úspora financí.¹¹ Ve druhé rovině lze potom rozlišit řadu přínosů, které vyplývají z předpokládaných specifíků těchto dobrovolníků jako zvláštního lidského zdroje. Jsou jim připisovány následující využitelné kvality,

kteří souvisí s jejich členstvím ve skupině ohrožené sociální exkluzí:

- konkrétní znalosti a dovednosti, které vyplývají z jejich specifické situace, například znalost slepeckého písma u nevidomých, znalost znakového jazyka u neslyšících;
- důvěrné zkušenosti a porozumění odlišnosti, jež může dobrovolník sdílet s organizací nebo jejími klienty;
- sociální vazby ve skupině ohrožené exkluzí;
- přístup dobrovolníků k činnosti, jejich větší motivace a vděčnost za příležitost. Přínosy dobrovolnictví zde tedy můžeme představit jako tři hlavní okruhy:
- úspora finančních nákladů pro organizaci: přínos neplacené práce nebo cesta k novému zaměstnanci;
- zvýšení kvality a šíře služeb organizace: zejména specifické znalosti a dovednosti dobrovolníků, jejich porozumění problémům klientů, bližší vztah s klienty; někdy se uvádí též eticky sporné využití silné motivace nebo zvýšené ochoty dobrovolníků s postižením vykonávat některé úkoly;¹²
- obraz organizace: šíření informací o organizaci a službách v prostředí cílové skupiny, jehož je dobrovolník součástí, signalizace směrem navenek, že organizace přijímá hodnotu inkluze.

Zejména v oblasti pomáhajících profesí literatura dále uvádí přínosy zapojení dobrovolníků s postižením pro cílovou skupinu organizace, respektive pro klienty organizace. Zapojení osoby s nějakým typem znevýhodnění může pomáhat cílové skupině snižovat negativní pocity spojené s vlastními limity (Nicholson, 2013; Miller et al., 2005). Tyto přínosy se zdají být nejvíce patrné v situacích, kdy cílová skupina má sama nějaký druh znevýhodnění, například když je dobrovolníkem osoba se zdravotním postižením a pracuje se skupinou osob se stejným nebo obdobným typem postižení (Stroud et al., 2005). Klienti organizace také mohou na základě zkušenosti s aktivním člověkem - dobrovolníkem, který překonal své obtíže, dojít k přehodnocení pohledu na sebe sama nebo k přehodnocení svých limitů. Celkově se zdá, že přínosy zapojení dobrovolníků ze skupin ohrožených exkluzí pro organizaci jsou největší tehdy, když se organizace aktivně hlásí ve svém poslání k hodnotě inkluze nebo když poskytuje služby lidem ze specifických skupin ohrožených exkluzí.

C. Přínosy dobrovolnictví osob ze skupin ohrožených exkluzí pro komunitu či společnost

V dosavadní literatuře nalézáme dvě hlavní široké kategorie přínosů dobrovolnické činnosti osob ohrožených exkluzí pro společnost:

- zvyšování společenské soudržnosti prostřednictvím odbourávání sociální exkluze, respektive podpory inkluze ve společnosti, a to včetně změny pohledu na odlišné či vyloučené osoby ve větší nové společnosti, tj. včetně symbolické roviny, která vyloučení/přijetí spoluvytváří (Sirovátka, 2004: 20);
- ekonomické přínosy pro společnost, které vyplývají jak z úspory nákladů na řešení zdravotních (nebo jiných) problémů specifické skupiny občanů, kterým dobrovolnictví předchází, tak z ekonomického přínosu samotné dobrovolnické práce.¹³

Přínosy inkluzivního dobrovolnictví pro společnost, ať jde o účast v komunálních volbách, ekonomickou prosperitu či omezování vandalizmu, jsou někdy přímo odvozeny od jediného faktoru, a to zvýšení sociálního kapitálu (Miller et al., 2011). Sociální kapitál lze nahlížet jako individuální statek, tj. počet a typ známostí, které může jednotlivec využít ve svůj prospěch, i jako veřejný statek, tj. počet a typ vazeb v komunitě a na ně navázanou důvěru a normy solidarity, z nichž může vycházet společné jednání (Putnam, 1993; 2000). Představa přínosů inkluzivního dobrovolnictví pro společnost pracuje s oběma významy - dobrovolnictví je jak zdrojem vazeb, které mohou vést k nalezení zaměstnání jednotlivce, jeho psychické pohodě apod. (tj. individuální statek), tak zdrojem solidarity v komunitě (tj. kolektivní statek).

Dobrovolnictví je považováno za přínosné i v rovině symbolické konstrukce vyloučení či přijetí. Jestliže inkluze obnáší posun důrazu od bariér na straně znevýhodněných občanů k bariérám na straně společenských struktur a obecněji v postojích společnosti (Pastierková, 2014: 134), potom se jedním z určujících faktorů úspěšné inkluze stávají pozitivní postoje společnosti k jedincům s odlišností (Pančocha, Vaďurová, 2013: 12). Dobrovolnictví zde nabývá na významu jako prostor potenciálního narušování stereotypů o tom, co osoby s odlišností mohou a nemohou v komunitách a ve společnosti dělat a kde je jejich místo ve vztahu k většinové společnosti (United Nations Volunteers, 2012), zda jsou „in“ nebo „out“. Například přítomnost zdravotně postižených dobrovolníků pomáhá rozptylovat předsudky o lidech s postižením a vytvářet společenské prostředí vstřícné k akceptaci odlišností (Miller et al., 2011; Stroud et al., 2005; 2010) a jejich zapojení do dobrovolnické činnosti otevírá cestu, jak mohou přinášet svou vlastní vizi zdravé společnosti (Miller et al., 2011).

Limity inkluzivního dobrovolnictví

Podle Sirovátky je definice sociální exkluze „založena na myšlence práva jedinice na základní životní standard (bydlení, vzdělání, zdraví, služby, práci) a na myš-

lence jeho práva na participaci ve společnosti“ (Sirovátka, 2004: 18). Inkluzivní dobrovolnictví lze potom analogicky chápat buď jako součást práva občana na dobrovolnictví jako na jednu ze základních forem participace ve společnosti, nebo jako nástroj, který má vést k participaci a realizaci práv na základní životní standard v dalších oblastech, jako je vzdělání, zdraví či zaměstnání. To v zásadě koresponduje s třemi přístupy k pojmu inkluzivní dobrovolnictví, které jsme rozlišily na základě rešerše literatury (viz obrázek 1): inkluzivní dobrovolnictví jako právo každého občana na zapojení do dobrovolnické činnosti, inkluzivní dobrovolnictví jako nástroj aktivizace, učení a dalších konkrétních přínosů pro osoby vyloučené či ohrožené exkluzí a inkluzivní dobrovolnictví jako způsob vytváření prostorů propojení mezi většinovou společností a světem odlišnosti či postižení.

Každý z uvedených přístupů nás však zároveň staví před otázky a výzvy. První přístup je v podstatě vyjádřením normativní představy ideálu inkluzivní společnosti, jejíž součástí je dobrovolnictví. Představa dobrovolnictví jako práva je však kulturně a historicky specifická. Je srozumitelná ve společnostech, kde je dobrovolnictví rozšířenou nebo v nějakém smyslu běžnou součástí společenské „normality“, což platí pro Kanadu, USA nebo Velkou Británii, zatímco v České republice se dobrovolnictví jako běžná součást občanského života teprve postupně etabluje. Další problém prvního přístupu lze spatřovat v tom, že ani v zemích, kde je dobrovolnictví rozšířené, obvykle není „otevřené všem“. Výzkumy ukazují, že dobrovolnictví se účastní některé skupiny lidí méně než jiné, a obvykle jsou to právě ty, které jsou ohrožené sociální exkluzí (srov. Miller et al., 2002; Rochester, Paine, Howlett a Zimmeck, 2009).¹⁴ Inkluzivní dobrovolnictví se tak pro organizace občanské společnosti může stát těžko splnitelným nárokem.

Druhý a třetí přístup chápe dobrovolnictví instrumentálně jako nástroj dosažení základních životních standardů v dalších oblastech. I zde můžeme tematizovat otázku inkluzivity organizací občanské společnosti, které mají být hlavním prostorem realizace inkluzivního dobrovolnictví. Některé přínosy inkluzivního dobrovolnictví mohou vyplývat ze zapojení dobrovolníků do organizací či programů uvnitř specifické a z hlediska postižení homogenní skupiny (např. dobrovolnictví zrakově postižených občanů v organizaci, která sdružuje zrakově postižené občany), ale často se přínosy odvozují od zapojení postižených dobrovolníků do většinové společnosti - tedy od zmiňovaného budování mostů nebo překračování hranic mezi světy normality a odlišnosti. Za klíč ke společenské soudržnosti jsou považovány

přemostující sociální vazby (viz např. Skovajsa, 2010a: 44), tj. sociální vazby, které vedou napříč homogenními skupinami, místo aby posilovaly vazby uvnitř nich. Se společenskou inkluzí bychom tedy měli spojovat dobrovolnictví především tehdy, když přispívá k vytváření přemostujících sociálních vazeb.

Dobrovolnictví přitom není nějak z podstaty v tomto smyslu inkluzivní. Právě naopak, dobrovolnictví v tradičních spolcích, zájmových a volnočasových organizacích obvykle spojuje lidi s určitými zájmy, často také určitého věku, určité úrovně vzdělání nebo s podobným sociálním statusem, a v tom smyslu je v důsledku „exkluzivní“, nikoli inkluzivní. Dobrovolnictví uvnitř homogenních skupin může zdánlivě paradoxně sociální vyloučení lidí na okraji zesilovat (Eliasoph, 2009).

Zde je užitečné rozlišit tzv. členský a programový styl dobrovolnictví (Meijs a Hoogstadt, 2001; Karr a Meijs, 2006). Členské dobrovolnictví najdeme tam, kde dobrovolníci vykonávají dobrovolnou činnost pro svoji organizaci, aniž by je někdo formálně vybíral, koordinoval a úkoloval. Dobrovolníci jsou aktivní členové organizace, kteří se obvykle dobrovolnictví věnují dlouhodobě. Naproti tomu programové dobrovolnictví neodvozujeme primárně od členství v organizaci (i když se s ním nevylučuje), ale od konkrétního dobrovolnického programu, který umožňuje i krátkodobé zapojení osob „zvenku“ bez předchozí vazby na organizaci. To neznamená, že členské organizace, jako jsou spolky, nemohou být aktery programového dobrovolnictví. Dobrovolnický program však obnáší větší formalizaci - tj. dělbu rolí a výkaznictví, profesionální znalosti a dovednosti, větší a mnohdy cílené otevření se zájemcům zvenku a aktivní vyhledávání, výcvik a koordinaci dobrovolníků, což nemusí být vždy v souladu s podstatou činnosti a potřebami vzájemně prospěšných spolků.

V České republice výrazně převažuje členský styl dobrovolnictví (Frič, Pospíšilová, 2010: 122). Přitom právě členské dobrovolnictví tradičně charakterizuje spíše svazující sociální kapitál, tedy sociální vazby uvnitř relativně homogenních skupin, spojených sdíleným zájmem nebo koníčkem. V USA, Velké Británii a Kanadě se od 70. let jako nástroj sociální politiky uplatňují zejména dobrovolnické programy, které umožňují cíleně oslovovat a zapojovat specifické skupiny osob (etnické menšiny, mladé nezaměstnané, seniory apod.). Inkluze nevzniká samovolně jako vedlejší efekt organizací občanské společnosti, ať si jsou „dobrovolné“ jak chtějí (Eliasoph, 2009; 2011; též srov. Volunteering Ireland, 2015). Pokud má dobrovolnictví fungovat jako nástroj inkluzivní politiky, stává se nutně v podstatě expertní záležitostí, vyžadující dobrovolnickou in-

frastrukturu (dobrovolnická centra a programy), formální pravidla (u nás např. zákon o dobrovolnické službě ad.) i nástroje financování. Zároveň přestává být výhradně doménou organizací občanské společnosti a rozšiřuje se do sféry komerčních či veřejných poskytovatelů zdravotních a sociálních služeb, vzdělávání či veřejné správy.

Snaha o sociální inkluzi je v Evropské unii spojená zejména s politikami zaměstnanosti a používá integraci do trhu práce jako hlavní nástroj.¹⁵ Strategické využití dobrovolnictví jako dílčího nástroje řešení nezaměstnanosti je v souladu s přístupem k sociální inkluzi, který požaduje „přehodnocení konceptu práce, tedy zrovnoprávnění všech forem práce, jako je péče o děti, či veřejné práce a dobrovolné práce ve prospěch komunity, s prací placenou“ (Sirovátka, 2003: 94). Dobrovolnictví zde vystupuje jako jeden ze způsobů, jak redukovat exkluzi z trhu práce, a to buď tím, že umožní dobrovolníkům získat dovednosti a sociální kapitál, který může napomoci placenému zaměstnání, nebo tím, že rozšiřuje nabídku možností alternativního pracovního a společenského uplatnění, byť neplaceného (srov. Strauss, 2008). Dobrovolnictví nezaměstnaných jako cesta k alternativě placeného zaměstnání je dnes pravděpodobně nejvíce viditelnou formou využití dobrovolnictví pro sociální inkluzi v Evropě (u nás např. Tošner, Sozanská, 2005).

Atkinson a Davoudi považují za silnou stránku pojmu sociální exkluze/inkluze jeho mnohorozměrnost a důraz na sociální a kulturní, tedy nikoli jen na ekonomické vztahy. To, že v realitě většina opatření směřuje do oblasti trhu práce, tedy do ekonomické sféry, vidí jako promarnění potenciálu, který koncept inkluze nabízí (Atkinson a Davoudi, 2000). To bychom mohli vztáhnout i na inkluzivní dobrovolnictví. Také součástí argumentů pro podporu dobrovolnictví je často ekonomická argumentace. Přestože dobrovolnictví může představovat významný ekonomický přínos v některých oblastech (Dostál, Vyskočil, 2014), je sporné vnímat právě inkluzivní dobrovolnictví jako ekonomický zdroj. Brudney (2011) obecně upozorňuje, že dobrovolníci málokdy nahradí placenou práci a přinesou úsporu v tom smyslu, že by převzali funkce, které plní placení zaměstnanci. Obvykle spíše umožní rozšířit či lépe zacílit činnost organizace nebo z kvalitní existující služby. Dobrovolnictví naopak určité náklady vyžaduje, zejména programové dobrovolnictví. Všechny tyto výhrady platí tím spíše pro inkluzivní dobrovolnictví, jehož efektivita závisí na pracovaných programech, aktivním získávání dobrovolníků a na dovednostech koordinátorů dobrovolníků. Význam dobrovolnictví pro inkluzi znevýhodněných občanů je proto třeba spíše spatřovat v rovi-

ně sociálních vztahů a kulturní a společenské integrace.

Bílá místa výzkumů inkluzivního dobrovolnictví

Tématu inkluzivního dobrovolnictví se v poslední době v zahraničí věnuje čím dál víc odborníků a každým rokem přibývají nové výzkumy i publikace. Doposud však není sjednocená terminologie. V prvé řadě panuje nejednotnost v chápání termínu inkluzivní dobrovolnictví. Zdánlivě drobné odlišnosti v chápání tohoto termínu mohou vést ve výsledcích výzkumů k zásadním rozdílům. Dále neexistuje shoda v určení, kdo je předmětem inkluzivního dobrovolnictví, což vychází ze dvou rovin. První je již zmiňovaná nevyjasněnost termínu inkluzivní dobrovolnictví, druhou rovinu představuje problematika vymezení samotného pojmu dobrovolník, ale také okruhu osob ohrožených exkluzí.

Průzkum literatury ukázal, že dobrovolnictví osob stojících mimo běžnou strukturu dobrovolníků nebyla doposud věnována dostatečná pozornost. Jen málo studií se věnuje víc do hloubky a diferencovaně dobrovolnictví jednotlivých skupin s ohledem na specifika jejich ohrožení exkluzí. Pokud bychom zůstali v rovině osob se zdravotním postižením, můžeme upozornit na tři konkrétní momenty. Zaprvé, v současné době výzkum v oblasti inkluzivního dobrovolnictví obvykle nerozlišuje dle typu postižení, tedy mezi dobrovolníky s mentálním, sluchovým, zrakovým, tělesným a kombinovaným postižením. Této oblasti se věnuje jen hrstka výzkumníků. Největší počet nalezených publikací se věnuje dobrovolnictví osob s mentálním postižením (např. Choma a Ochocka, 2005; Arbuckle, Herrick, Child, 2006; O'Brien, Burls, Townsend a Ebdon, 2011; Craig a Bigby, 2015; Bayer, Meek, Davies, 2016) a dobrovolnictví osob s tělesným postižením (Hyassat, Al-Qahtani, Al-Za'areer, 2016; Lindsay a Yantzi, 2014; Mechelen et al., 2008), ostatní případy jsou ojedinělé.

Zadruhé, výzkumy a publikace berou v úvahu odlišnou míru postižení pouze v rovině diskuze, nikoliv v rovině cílů výzkumu a samotného výzkumného designu. Zatřetí, výzkumy se nevěnují dobrovolnictví osob ohrožených exkluzí z perspektivy vývoje v čase, nezohledňují kontinuitu a diskontinuitu dobrovolnické činnosti ani okolností, které vedou k ohrožení exkluzí. Například osoby s postižením můžeme rozčlenit na osoby, které získaly postižení v průběhu života, a které se s postižením již narodily, neboli členění na dobrovolníky se získaným a vrozeným postižením. Tento faktor může hrát obrovskou roli v přístupu k dobrovolnické činnosti. Tento jev může ilustrovat situace,

kdy osoba se získaným postižením vykonávala dobrovolnickou činnost ještě před postižením, nebo kdy člověk s vrozeným postižením nevnímá své postižení jako limitaci, protože s ním žije celý život. Čtvrté, doposud neprobádané místo, je zohlednění kulturního či sociálního kontextu dobrovolníků, např. zda má dobrovolník s postižením zaměstnání, v jaké sociokulturní skupině se pohybuje, v jaké životní fázi se dobrovolník nalézá atd.

Posledním nedostatkem je omezené získávání dat od samotných dobrovolníků. Například výzkumy, které se zaměřují na dobrovolnickou činnost osob s postižením, ji nejčastěji popisují z pohledu pracovníků organizací občanské společnosti (Smith et al., 2004; Hall a Wilton, 2011; Lindsay et al., 2015) a jen výjimečně z pohledu samotných dobrovolníků (např. Hyassat, Al-Qahtani, Al-Za'areer, 2016). Převládá získávání dat ze strany organizací občanské společnosti (koordinátorů dobrovolníků) nebo ze strany rodinných příslušníků dobrovolníků s postižením. Naše znalosti přínosů inkluzivního dobrovolnictví tak vznikají bez názoru samotných dobrovolníků. Tento jev je nejvíce patrný u dobrovolníků s mentálním postižením. U této skupiny sice existuje více výzkumných studií než u jiných typů postižení, ale doposud neexistuje výzkumná studie, která by se o dobrovolnické činnosti dozvíдалa od samotných dobrovolníků s mentálním postižením.

Závěr

Pojem inkluzivní dobrovolnictví může zahrnovat jak normativní představu práva na dobrovolnictví jako součást ideálu inkluzivní společnosti, tak strategický pohled na dobrovolnictví jako na nástroj dosažení životních standardů, považovaných za běžné či normální. V obou polohách je inkluzivní dobrovolnictví jako pojem i jako sociální praxe závislé na sociálním a kulturním kontextu. Ke strategickému nahlížení na dobrovolnictví nutně patří rozebírání přínosů dobrovolnictví. Ukázaly jsme, že odborná literatura spojuje inkluzivní dobrovolnictví s celou řadou přínosů v rovině dobrovolníků, organizací i společnosti či komunity jako celku. Dobrovolnictví jako nástroj politiky inkluze má však zároveň i své meze. Nejčastěji se vyskytující členské dobrovolnictví zájmového a volnočasového typu nevede automaticky ke společenské inkluzi. Dobrovolnictví může fungovat jako nástroj sociální inkluze, ale potom vyžaduje formální prvky programového řízení, finanční a lidské zdroje a dobrovolnickou infrastrukturu.

Na závěr je třeba připomenout, že přínosy, které si spojujeme s dobrovolnictvím, mohou být výsledkem i jiných forem sociální participace, jako je členství ve

volnočasových organizacích nebo účast v komunální politice (Musick, Wilson, 2008: 496–7). Například ve studiích, které se zaměřují na psychické a fyzické zdraví seniorů, je dobrovolnictví nahlíženo jen jako jedna z forem „instrumentální sociální participace“ či „produktivních činností“, jejichž pozitivní dopady byly prokázány (ibid.: 509–10). Na rozdíl od vaření či zahradničení, tedy aktivit, které spadají do ryze soukromé sféry, je však dobrovolnictví aktivitou v občanské společnosti, kam může stát prostřednictvím organizací občanské společnosti jako partnerů politik částečně intervenovat. Snad proto je do formálního, zejména programového dobrovolnictví vkládáno tolik nadějí a očekávání, protože je aktivitou individuální a zároveň komunitní. Je aktivitou na pomezí soukromého a veřejného, která generuje více provázaných dopadů zároveň, takže v podstatě odpovídá potřebám řešení tak mnohoznačného a komplexního problému, jakým je společenská inkluze.

- 1 Tj. fyzické či psychické postižení, disability nebo handicap. Jedním z důvodů bylo i zaměření doktorského projektu A. Markové s předběžným názvem „Dobrovolnictví a dobrovolnická činnost osob s postižením“ (od roku 2014 na Katedře studií občanské společnosti FHS UK v Praze), v jehož kontextu vzešel původní podnět na tento článek.
- 2 Vyhledávání proběhlo v databázi EBSCO (nalezeno 20 textů) a Scopus (5 textů), dále jsme využily Google Scholar a ResearchGate (15 textů). Přestože se průzkum zaměřil na dobu od roku 2010, v článku odkazujeme i na klíčové texty, které vznikly před rokem 2010.
- 3 U nás a na Slovensku se pojem inkluzivní dobrovolnictví objevil nově ve veřejném diskurzu v letech 2016 a 2017. Organizace INEX-SDA (nalezeno 2016 odstartovala kampaň „Dobrovolnictví pro všechny“ (<https://inexsda.cz/cs/projekt/dobrovolnictvi-pro-vsechny>), cit. 20. 3. 2017). V říjnu 2016 v rámci Týdne pro inkluzi uspořádala v Praze „setkání nad tématem Inkluzivní dobrovolnictví a prezentace dobrovolnických příležitostí na mezinárodních projektech (workcampech) v zahraničí a ČR pro lidi se znevýhodněním“ (<https://tydenproinkluzi.cz/?p=2406>, cit. 20. 3. 2017). V Bratislavě uspořádala Platforma dobrovolnických center a organizací mezinárodní konferenci 9. 2. 2017 s titulem „Kompetentní v dobrovolnictví, kompetentní v životě“ (<http://dobrovolnickecentra.sk/clanok-0-266/>) Vystupy z konference Kompetentní v dobrovolnictví – kompetentní v životě, cit. 20. 3. 2017). Evropský projekt, v jehož rámci se konference konala, měl za hlavní cíl zapojit mladé lidi se znevýhodněním do dobrovolnictví.
- 4 Mezi další zdroje popularity pojmu patřilo hledání alternativních forem politické angažovanosti v rámci tzv. nových sociálních hnutí v 60. letech a používání pojmu občanská společnost v myšlení demokratické opozice v Latinské Americe a v antikomunistickém hnutí ve střední Evropě (Edwards a Foley, 1998, cit in Skovajsa, 2010b: 68).
- 5 Tak Laville v publikaci OECD definuje solidární ekonomiku jako „aktivitu, do níž se zapojují klienti, a které kombinují tržní i netržní (státní dotace a dary) a nepeněžní (práce dobrovolníků) zdroje. Solidární ekonomika má dvojí funkci: nabízí produkty a služby a vytvářet sociální vazby a solidaritu mezi členy sociálních skupin i solidaritu mezi skupinami a společností“ (Laville, 2007, parafrázováno in Dohnalová, 2010: 291).

- 6 Zatímco v pedagogice se odlišuje inkluze od integrace z hlediska cílů i nástrojů zapojení žáků se speciálními potřebami (Horňáková, 2006; Průcha, Walterová, Mareš, 2009), zde vycházíme spíše z literatury, která vnímá sociální inkluzi jako protipól sociální exkluze a mezi integrací a inkluzí významněji nerozlišuje (Mareš, Sirovátko, 2008).
- 7 Kanada je jeden ze států s aktivní imigrační politikou, kde se dobrovolnictví využívá jako nástroj integrace přistěhovalců. Proto se právě Kanadě týká i empirické výzkumy, které problematiku začleňování přistěhovalců prostřednictvím dobrovolnictví zkoumají (např. Handy a Greenspan, 2009; Wilson-Forsberg a Sethi, 2015; Guo, 2014 ad.). Za tento vzhled vděčí náš text Sofii Yudenko, která se dobrovolnictvím přistěhovalců věnuje ve své aktuální diplomové práci na FHS UK.
- 8 Dobrovolnictví přitom nahlíží jako primárně individuální fenomén, jehož strukturální dopady pro dobro komunity či společnosti odvozují od těch individuálních.
- 9 Musick s Wilsonem si například nekladou otázky dobrovolnictví jako náhrady placeného zaměstnání nebo jako cesty ven z nezaměstnanosti. V tom je vidět absence perspektivy sociální exkluze/inkluze v jejich díle, která je patrně výsledkem toho, že v americké sociální politice diskurz sociální exkluze chybí (Byrne, 2008: 7). Přínos dobrovolnictví z hlediska trhu práce řeší ve smyslu zajištění lepší práce nebo vyššího příjmu (Musick, Wilson, 2008: 492–3).
- 10 Druhým typem je dobrovolnictví neformální, které se děje mimo rámec organizace, typicky sousedská výpomoc jako sekání zahrady, nošení nákupu, pohlídní dětí mimo vlastní rodinu apod. (Frič, Pospíšilová, 2010: 11).
- 11 Řada autorů však upozorňuje, že práce dobrovolníků není „zadarmo“, ale vyžaduje na straně organizace mnohdy i značné náklady (Brudney, 2011). Tím spíše to platí pro dobrovolníky ze skupin ohrožených exkluzí, kde mohou narůstat náklady na získání dobrovolníka i jeho začlenění, odstranění bariér apod.
- 12 Jde například o provádění opakovaných úkonů, které jiné dobrovolníky odrazují (Funnell, 2009). Ve výzkumu Strouda a kol. 45 koordinátorů dobrovolníků, kteří měli zkušenost s dobrovolnickou činností osob s postižením, uvedlo, že dobrovolníci (zejména s mentálním postižením) jsou daleko častěji ochotni vykonávat rutinní činnosti, které ostatní dobrovolníci považují za nudné, běžné, nezajímavé, avšak které jsou nezbytné pro vykonávání samotné činnosti (Stroud et al., 2010).
- 13 Vyčíslování hodnoty dobrovolné práce se věnuje řada studií, existují různé metodiky. U nás k tomuto tématu např. Dostál a Vyskočil (2014); stručný přehled problematiky oceňování hodnoty dobrovolné práce je též v Pospíšilové (2016: 146–148).
- 14 V České republice jsou například mezi dobrovolníky výrazně méně zastoupeny starší osoby od 65 let výše či lidé se základním vzděláním (Frič, Pospíšilová a kol., 2010); osoby s postižením výzkum neidentifikoval.
- 15 Tak Čabanová a Munková jako obvyklé nástroje sociální inkluze v Evropě uvádí: aktivní politika zaměstnanosti, podpora a aktivizace dlouhodobě nezaměstnaných, opatření pomáhající uplatnění na trhu práce, cílené vytváření pracovních míst (2005: 266–8).

Literatura

- ARBUCKLE, M. - HERRICK, Ch. *Child & Adolescent Mental Health: Interdisciplinary Systems of Care*. USA: Jones and Bartlett Publishers, 2006. ISBN: 978-0-763-72908-0.
- ATKINSON, R. - DAVOUDI, S. *The concept of social exclusion in the European Union*. Journal of Common Market Studies. 2000, 3(38), 427–448

- doi:10.1111/1468-5965.00229. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-5965.00229/full> [cit. 2017-03-27].
- BAYER, S. - MEEK, A. - DAVIES, A. *Supported work experience and its impact on young people with intellectual disabilities, their family and employers*. Advance in Mental Health and Intellectual Disabilities. 2016, 10(3), 207–220. <http://dx.doi.org/10.1108/AMHID-05-2014-0015>.
- BRUDNEY, J. L. *Preparing the organization for volunteers*. In CONNORS, T. D. (ed.) *Volunteer Management Handbook: Leadership Strategies for Success* (2nd Edition). Hoboken, NJ, USA: John Wiley & Sons, 2011. ISBN: 978-0-470-60453-3.
- BYRNE, D. *Social Exclusion*. London: Open University Press, 2005. ISBN 978-035215942.
- BYRNE, D., ed. *Social Exclusion: Critical Concepts in Sociology: Social Exclusion - the history and use of the concept*, svazek I. London and New York: Routledge, 2008. ISBN 041543338X.
- COMMISSION FOR THE COMPACT. *Volunteering: Compact Code of Good Practice*. 2008. Dostupné z: <http://www.compactvoice> [cit. 22. 3. 2017].
- CRAIG, D. - BIGBY, Ch. *Critical realism in social work research: Examining participation of people with intellectual disability*. Australian Social Work. 2015, 68(3), 309–323. <http://dx.doi.org/10.1080/0312407X.2015.1024268>.
- ČABANOVA, B. - MUNKOVA, G. *Sociální politika*. In POTUČEK M. a kol. *Veřejná politika*. Praha: SLON, 2005. ISBN 80-86429-50-4.
- DOHNALOVÁ, M. *Sociální ekonomika*. In SKOVAJSA a kol. *Občanský sektor: Organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Portál, 2010. ISBN: 978-80-7367-681-0.
- DOSTÁL, J. - VYSKOČIL, M. *Ekonomická hodnota dobrovolnictví: ADRA ČR za rok 2013*. Brno: CVNS, 2014. Dostupné z: http://cvns.econ.muni.cz/prenos_souboru/is/soubory/web/170-adra-zprava-celoroční-final-1.1.pdf [cit. 23. 3. 2017].
- DUSSELJEE, J. - RIJKEN, P. M. - CARDOL, M. a kol. *Participation in daytime activities among people with mild or moderate intellectual disability*. Journal of Intellectual Disability Research. 2011, 55(1), 4–18. Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/Peter_Groenewegen/publication/47620283_Participation_in_daytime_activities_among_people_with_mild_or_moderate_intellectual_disability/links/0c960520b36d353bb9000000/Participation-in-daytime-activities-among-people-with-mild-or-moderate-intellectual-disability.pdf
- ELIASOPH, N. *Top-down civic projects are not grass-roots associations: How the differences matter in everyday life*. VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations. 2009, 20(3), 291–308. ISSN: 0957-8765.
- ELIASOPH, N. *Making volunteers: Civic life after welfare's end*. Princeton: Princeton University Press, 2011. ISBN: 9781400838820.
- FINKOVÁ, D. - LANGR, J. a kol. *Determinanty inkluze osob s postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2014. ISBN: 9788024443034.
- FRÍČ, P. - POSPIŠILOVÁ, T. *Zorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na počátku 21. století*. Praha: Agnes, 2010. ISBN 978-80-903696-8-9.
- FRÍČ, P., ed. *Občanský sektor v ohrožení?* Praha: SLON, 2016. ISBN 978-80-7419-243-2.
- FUNNELL, R. *Struggles for order and control of school behaviour: a sketch for a social psychology*. Social Psychology of Education. 2009, 12(4), 481–499. DOI: 10.1007/s11218-009-9100-8.
- GUO, S. *Immigrants as Active Citizens: Exploring the Volunteering Experience of Chinese Immigrants in Vancouver*. Globalisation, Societies and Education. 2014, 12(1), 51–70. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1080/14767724.2013.858527>.
- HALL, E. - WILTON, R. *Alternative spaces of 'work' and inclusion for disabled people*. Disability & Society. 2011, 26(7), 867–880. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1080/09687599.2011.618742>.
- HANDY, F. - GREENSPAN, I. *Immigrant Volunteering: A Stepping Stone to Integration?* Nonprofit & Voluntary Sector Quarterly, 2009, 38(6), 956–982. Dostupné z: DOI: 10.1177/0899764008324455.
- HASKI-LEVENTHAL, D. *Addressing Social Disadvantage Through Volunteering*. Centre for Social Impact, 2009. Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/Debbie_Haski-Leventhal/publication/255669718_Addressingsocial_disadvantage_through_volunteering/links/55ae17db08ae98e661a46f96.pdf
- HLADKÁ, M. *Dobrovolná práce jako latentní ekonomický zdroj neziskových organizací*. In Bílá místa teorie a černé díry reformem ve veřejném sektoru III. 1. vydání. Brno: Katedra Veřejné ekonomie, Ekonomicko-správní fakulta, 2011. ISBN 978-80-210-5385-4.
- HORNÁKOVÁ, M. *Inklúzia - nové slovo, alebo aj nový obsah?* EFETA - otvor sa : vedecko-odborný časopis o komplexnej rehabilitácii ľudí s postihnutím. 2006, 16(1), 2–4. ISSN 1335-1397.
- HOWARD, S. *Better than pills: evidence of the benefits of volunteering*. Volunteer Centre Edinburgh, 2014. Dostupné z: http://www.evaluationsupports-cotland.org.uk/media/uploads/resources/stitch_in_time_-_evidence_of_the_benefits_of_volunteering_with_covers.pdf [cit. 28. 05. 2016].
- HYASSAT, M. - AL-QAHTAMI, A. - AL-ZA'AREET, A. *The Participation of Male Youth with Disabilities in Voluntary Work in Tabuk City: A Qualitative Study*. Dirasat: Educational Sciences. 2016, 43(1), 1587–1599. ISSN 10263713.
- CHAMBRÉ, S. *Kindling Points of Light: Volunteering as Public Policy*. Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly. 1989, 18(3), 249–268. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/089976408901800307>.
- CHOMA, B. - OCHOCKA, J. *Supported volunteering: A community approach for people with complex needs*. Journal on Developmental Disabilities. 2005, 12(1), 1–18. Dostupné z: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.492.1063&rep=rep1&type=pdf>
- KARR, L. B. - MEIJS, L. *Sustaining the Motivation to Volunteer in Organizations*. In FETCHENHAUER, D., FLACHE, A., BUUNK, A. P., LINDENBERG, S. eds. *Solidarity and Prosocial Behavior. An Integration of Sociological and Psychological Perspectives*. New York: Springer, 2006. ISBN-13: 978-0387280318.
- LINDSAY, S. - MCDOUGALL, C., SANFORD, R. et al. *Exploring employment readiness through mock job interview and role-play exercises: comparing youth with physical disabilities to their typically developing peers*. Disability and Rehabilitation. 2015, 37(18), 1651–1663. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.3109/09638288.2014.973968>.
- LINDSAY, S. *A scoping review of the experiences, benefits, and challenges involved in volunteer work among youth and young adults with a disability*. Disability and Rehabilitation. 2015, 38(16), 1533–46. doi: 10.3109/09638288.2015.1107634.
- LINDSAY, S. - YANTZ, N. *Weather, disability, vulnerability, and resilience: exploring how youth with physical disabilities experience winter*. Disability and Rehabilitation. 2014, 36(26), 2195–2204. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.3109/09638288.2014.892158>
- MACINTYRE, G. *Earning Disability and Social Inclusion: A Review of Current Policy and Practice*. Edinburgh: Dunedin Academic Press, 2008. ISBN: 9781903765838.
- MAREŠ, P. - SIROVÁTKA, T. *Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluze) - koncepty, diskurz, agenda*. Sociologický časopis / Czech Sociological Review. 2008, 44(2), 271–294.
- MUSICK, M. A. - WILSON, J. *Volunteers: A social profile*. Bloomington: Indiana University Press, 2009. ISBN: 978-0253349293.
- MECHELEN, M. C. - VERHOEF, M. - ASBECK, F. et al. *Work participation among young adults with spina bifida in Netherlands*. Developmental Medicine & Child Neurology. 2008, 50(10), 772–777. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1469-8749.2008.03020.x>
- MEIJS, L. - HOOGSTADT, E. 2001. *New Ways of Managing Volunteers: Combining membership management and programme management*. Voluntary Action. 2001, 3(3), 44–61.
- MILLER, A. - SIMPSON, B. - LIEBEN, J. - SIMPSON, B. J., a kol. *Understanding The Role of Volunteerism in Creating Social Inclusion*. South West Communities Resource Centre, 2011. Dostupné z: <http://swcrc.ca/wp-content/uploads/2013/09/Understanding-the-Role-of-Volunteerism-in-Creating-Social-Inclusion-Final-Report-for-SWCR-September-2011.pdf> [cit. 12. 06. 2016].
- MILLER, K. D. - SCHLEIEN, S. J. - BEDINI, L. A. *Barriers to the inclusion of volunteers with developmental disabilities*. Journal of Volunteer Administration. 2003, 21(1), 25–30. ISSN 0733-6535.
- MILLER, K. D. - SCHLEIEN, S. J. - BROOKE, P. - MERRILL, M. *What's in it for Me and My Agency? A Survey on the Benefits of Engaging Volunteers with Disabilities*. The International Journal of Volunteer Administration. 2006, 27(2), 65–74. Dostupné z: https://libres.uncg.edu/ir/uncg/f/Schleien_What_2010.pdf [cit. 20. 8. 2017].
- MILLER, K. D. - SCHLEIEN, S. J. - KRAFT, H. C. - BODO-LEHRMAN, D. - FRISOLI, A. M. - STRACK, R. W. *Teaming Up for Inclusive Volunteering: a case study of a volunteer program for youth with and without disabilities*. Leisure/Loisir: Journal of the Canadian Association for Leisure Studies. 2003, 28(1/2), 115–136. ISSN 14927713.
- MILLER, K. D. - SCHLEIEN, S. J. - RIDER, C. - HALL, C. - ROCHE, M. - WORSLEY, J. *Inclusive volunteering: Benefits to participants and community*. Therapeutic Recreation Journal. 2002, 36(3), 247–259. ISSN 0040-5914.
- MILLER, K. D. - SCHLEIEN, S. J. - BROOKE, P. - FRISOLI, A. M. - BROOKS, W. T. *Community for All: The Therapeutic Recreation Practitioner's Role in Inclusive Volunteering*. Therapeutic Recreation Journal. 2005, 39(1), 18–31. ISSN 0040-5914.
- NICHOLSON, M. *Inspired To Be More. Evaluation Report*. Befriending Network, 2013. [cit. 17. 05. 2016] Dostupné z: <http://www.befriending.co.uk/assets/downloads/publications/LINK%20external%20evaluation%20report%20Aug%202013.pdf>
- O'BRIEN, L. - BURLS, A. - TOWNSEND, M. - EBDEN, M. *Volunteering in nature as a way of enabling people to reintegrate into society*. Perspectives in Public Health. 2011, 131(2), 71–81. ISSN 17579139.
- PANČOCHA, K. - VAĐUROVÁ, H. *Česká veřejnost a inkluzivní vzdělávání*. In SLEPIČKOVÁ, L. - PANČOCHA, K. a kol. *Aktéři školní inkluze*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6688-5.
- PASTIERKOVÁ, L. *Inkluze na vysokých školách v České republice*. In FINKOVÁ, D., LANGR, J. a kol. *Determinanty inkluze osob s postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2014. ISBN 9788024443034.
- POSPIŠILOVÁ, T. *Dobrovolníci v sociálních podnicích*. In DOHNALOVÁ, M., DEVEROVÁ, L. - LEGNEROVÁ, K. - POSPIŠILOVÁ, T. *Lidské zdroje v sociálních podnicích*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-060-9.
- POTUČEK, M. *Trh, stát a občanský sektor jako regulátory života společnosti*. In POTUČEK M. a kol. *Veřejná politika*. Praha: SLON, 2005. ISBN 80-86429-50-4.
- PRŮCHA, J. - WALTEROVÁ, E. - MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.
- PUTNAM, R. D. *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press, 1993. ISBN 978-0691037387.
- PUTNAM, R. D. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster, 2000. ISBN 9780743203043.

RAK, E. C. - SPENCER, L. *Community participation of persons with disabilities: volunteering, donations and involvement in groups and organisations*. Disability and Rehabilitation. 2016, 38(17), 1705–1715. ISSN 14645165.

REILLY, Ch. *Volunteering and disability: Experiences and perceptions of volunteering from disabled people and organisations*. UK: Volunteer Development Scotland, 2005. ISBN: 9781899301515.

ROCHESTER, C. - PAINE, A. E. - HOWLETT, S. - ZIMMECK, M. *Volunteering and Society in the 21st Century*. Palgrave Macmillan, 2010. ISBN 978-1-349-30314-4.

SCOTTISH HEALTH COUNCIL. *Achieving Inclusive Volunteering in NHS Scotland*. Scottish Health Council. 2009. [online] [cit 2017-03-22]. Dostupné z: http://www.scottishhealthcouncil.org/patient_public_participation/volunteering_in_nhs/scotland/guidance_and_publications/achieving_inclusive_vol_a_spx#.WN0dIIWcFPY

SIROVÁTKA, T. *Politika pracovního trhu a sociální inkluze*. Sociální studia. 2003, 5(9), 87–106. [online] Dostupné z: <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080305095658.pdf>

SIROVÁTKA, T., ed. *Sociální exkluze a sociální inkluze menšina marginalizovaných skupin*. Brno: Masarykova univerzita (MU FSS), Nakladatelství Georgetown, 2004. ISBN: 80-210-3455-6.

SKINNER, M. *Ageing, place and voluntarism: Towards a geographical perspective on third sector organisations and volunteers in ageing communities*. Voluntary Sector Review. 2014, 5(2), 161–179. ISSN 20408056.

SKOVAJSA, M. *Organizovaná občanská společnost: teorie a vývoj*. In Marek SKOVAJSA a kol. *Občanský sektor: Organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Portál, 2010a. ISBN 8073676818.

SKOVAJSA, M. *Občanská společnost a demokratický stát*. In SKOVAJSA, M. a kol. *Občanský sektor: Organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Portál, 2010b. ISBN 8073676818.

SLEPIČKOVÁ, L. - PANČOCHA K. a kol. *Aktéři školní inkluze*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN: 978-80-210-6688-5.

SMITH, D. H. *The International History of Grassroots Associations*. International Journal of Comparative Sociology. 1997, 38(3–4), 189–216. ISSN 0020-7152.

SMITH, J. D. - ELLIS, A. - HOWLETT, S. - O'BRIEN, J. *Volunteering for all? Exploring the link between*

volunteering and social exclusion. [online] Institute for Volunteering Research, 2004. Dostupné z: <http://www.iriv-vaeb.net/fichiers/Ressources%20Europe/Volunteering%20and%20social%20exclusion-%20UK%202005.pdf> [cit. 02-05-2016].

STRAUSS, S. *Volunteering and social inclusion: Interrelations between unemployment and civic engagement in Germany and Great Britain*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften/Springer, 2008. ISBN 978-3-8350-7021-9.

STROUD, S. - MILLER, K. D. - SCHLEIEN, S. J. - MERRIL, M. *Engaging Volunteers with Disabilities: A Qualitative Study*. The International Journal of Volunteer Administration. 2010, 27(2), 75–86. ISSN 1942-728X. Dostupné z: https://libres.uncg.edu/ir/uncg/f/K_Miller_Engaging_2005.pdf

TAYLOR, M. *Voluntary Sector Compacts*. In ANHEIER, H. K., TOEPLER, S., eds. *International Encyclopedia of Civil Society*. New York: Springer, 2010. ISBN 978-0-387-93994-0.

TOŠNER, J. - SOZANSKÁ, O. *Metodika dobrovolnictví nezaměstnaných z hlediska projektů Job Rotation*. Praha: Hestia, 2005. [online] Dostupné z: http://www.equalcr.cz/files/clanky/910/metodika_dobrovolnictvi.pdf [cit. 10-02-2017].

TREMBATH, D. - BALANDIN, S. - STANCLIFFE, R. J. - TOGHER, L. *Employment and volunteering for adults with intellectual disability*. Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities. 2010, 7(4), 235–238. doi:10.1111/j.1741-1130.2010.00271.x

UNITED NATIONS VOLUNTEERS. *Volunteerism and Social Inclusion*. An extract from the 2011 State of the Worlds' Volunteerism Report. United Nations Volunteers, 2012. ISBN: 978-92-95045-60-6.

VOLUNTEERING IRELAND. *Inclusive volunteering: Recommendations for Volunteer Coordinators on How to Develop a More Inclusive Volunteer Programme* [online]. Volunteering Ireland, 2015. Dostupné z: http://volunteer.ie/wp-content/uploads/2017/07/Web_Ready_-_Volunteering_as_a_Tool_for_Inclusion_-_Toolkit.pdf [cit. 20-08-2017].

VOLUNTEER SCOTLAND. *Benefits of Inclusive Volunteering* [online]. Volunteer Scotland, 2015. Dostupné z: http://www.volunteerscotland.net/media/685912/the_benefits_of_inclusive_volunteering.pdf [cit. 08-02-17].

WALES COUNCIL FOR VOLUNTARY ACTION. *Supporting people into volunteering* [online]. Wales Council for Voluntary Action, 2014. Dostupné z: <http://www.wcva.org.uk/volunteering> [cit. 12-05-16].

WILSON-FORSBERG, S. - SETHI, B. *The Volunteering Dogma and Canadian Work Experience: Do Recent Immigrants Volunteer Voluntarily?* Canadian Ethnic Studies. 2015, 47(91), 91–110. ISSN 0008-3496.

WONG, L. P. - CHUI, W. H. - KWOK, Y. Y. *The volunteer satisfaction index: A validation study in the Chinese cultural context*. Social Indicators Research. 2011, 104(1), 19–32. ISSN 0303-8300.

Autorka PhDr. Tereza Pospíšilová, Ph.D. (tereza.pospisilova@fhs.cuni.cz) působí na Katedře studií občanské společnosti Fakulty Humanitních studií UK (Department of Civil Society Studies, Faculty of Humanities, Charles University), José Martího 31, 162 52 Praha 6 - Veleslavin, Česká republika.

Autorka Mgr. Aneta Marková (aneta.markova@fhs.cuni.cz) působí na Katedře studií občanské společnosti Fakulty humanitních studií UK (Department of Civil Society Studies, Faculty of Humanities, Charles University), José Martího 31, 162 52 Praha 6 - Veleslavin, Česká republika.

Důchody se od ledna zvýší a budou valorizovány více než doposud

Valorizace důchodů bude od ledna příštího roku výrazně vyšší, než tomu bývalo v minulých letech. Do zvýšení se totiž poprvé promítne polovina růstu reálných mezd v roce 2016, zatímco doposud byl růst mezd zohledněn pouze jednou třetinou. Důchody se tak zvýší v průměru o 475 korun.

„Jsem ráda, že se nám podařilo prosadit změny v zákoně tak, že díky tomu teď každoročně porostou důchody výrazněji. Důchodci si takové navýšení bezesporu zaslouží. Kdyby tato vláda opakovaně neměnila pravidla valorizace, průměrný důchod by se zvýšil o pouhých 234 korun,“ uvedla ministryně práce a sociálních věcí Michaela Marksová.

Po zveřejnění údajů o červnové inflaci Českým statistickým úřadem jsou známy všechny údaje potřebné pro stanovení celkové valorizace. Důchody se zvýší o 4 %, což u průměrné penze představuje navýšení o 475 korun.

Celkové zvýšení důchodů je stanoveno ze dvou indexů. Plně se zohledňuje meziroční růst cen mezi červny 2016 a 2017, který činil 2,3 %. Druhým indexem je růst reálných mezd v loňském roce. Ten činil 3,3 % a pro zvýšení důchodů je použita polovina tohoto růstu, což po zaokrouhlení představuje 1,7 %. Přehled vývoje valorizace důchodů v letech 2008 až 2018 je znázorněn v tabulce.

Novela zákona, která přinesla nový zvýhodněný mechanismus valorizace důchodů, je účinná od 1. srpna. Podle této novely je také zo-

hledňován růst indexu životních nákladů domácností důchodců, který ale loni dosáhl pouze 2,1 %, a proto se ve valorizaci od ledna 2018 použije obecný index spotřebitelských cen ve výši 2,3 %. V případě, že by byl započítáván růst reálných mezd pouze z jedné třetiny, jako tomu bylo doposud, pak by důchody vzrostly o 3,4 %, což by u průměrného starobního důchodu činilo 410 korun.

Na základě údajů ČSÚ se základní výměra důchodu k 1. lednu 2018 zvýší o 150 Kč na 2700 Kč. Ke stejnému datu bude zvýšena i procentní výměra důchodů, a to o 3,5 %.

Výdaje na valorizaci budou v roce 2018 činit 16,6 miliardy korun.

měsíc	zvýšení celkem v Kč	celkem v %
leden 2008	350	4,0
srpen 2008	470	5,1
leden 2009	333	3,5
leden 2011	377	3,7
leden 2012	178	1,7
leden 2013	141	1,3
leden 2014	49	0,4
leden 2015	205	1,9
leden 2016	40	0,4
leden 2017	313	2,7
leden 2018	475	4,0

Zdroj: MPSV

Pohled sociálních pracovníků agendy příspěvku na péči a posudkových lékařů na vybrané aspekty stávající posudkové praxe v příspěvku na péči

Olga Hubíková, Jana Havlíková

V roce 2016 proběhl výzkumný projekt TB05MPSV007 zaměřený na posudkovou praxi v agendě příspěvku na péči (dále jen „PnP“) s cílem navrhnout variantní řešení posuzování nároku na PnP, který by vedl k posílení multidisciplinarity v posudkové praxi. Zadavatelem projektu i uživatelem jeho výstupů je MPSV. Projekt byl realizován brněnským týmem VÚPSV, v. v. i. Souhrnná informace o cílech projektu, způsobu vymezení základních pojmů, postupu řešení a realizovaných výzkumných činnostech a o hlavních výstupech z projektu, byla předmětem samostatného textu (Fórum sociální politiky, 2017/1, str. 28–30).

Úvod

Součástí celé řady výzkumných činností realizovaných v průběhu řešení projektu byla i dvě anonymní on-line dotazníková šetření zaměřená na klíčové aktéry současné posudkové praxe, tedy na pracovníky agendy PnP kontaktních pracovišť Úřadu práce ČR (dále jen „KoP ÚP ČR“) a posudkové lékaře. Obě šetření byla navržena jako vyčerpávající. Nebyl tedy vytvářen výběrový soubor. Byli osloveni všichni pracovníci, u nichž bylo na základě získaných či vytvořených databází kontaktů možné předpokládat, že se posudkové praxi v PnP věnují. Co se týče agendy PnP na KoP ÚP ČR, dotazník byl určen nejen sociálním pracovníkům. Do výzkumu byli zahrnuti i vedoucí pracovníci a dávkoví referenti, kteří se zabývají správními činnostmi v rámci řízení o PnP. Jak se ukázalo, osloveno bylo více pracovníků jak na KoP ÚP ČR, tak na lékařské posudkové službě (LPS), než kolik jich v agendě PnP skutečně v době realizace výzkumu působilo. Někteří z oslovených pracovníků KoP se sice zabývali mj. i dávkami pro osoby se zdravotním postižením, ale nikoliv konkrétně PnP. Podobně tomu bylo i u posud-

kových lékařů - část z nich v době sběru dat posuzování PnP vůbec neprováděla. V úhrnu bylo nakonec získáno 737 vyplněných dotazníků od pracovníků agendy PnP na KoP ÚP ČR a 194 dotazníků vyplněných těmi posudkovými lékaři, jejichž posudková činnost v době výzkumu zahrnovala v nějaké míře i posuzování stupně závislosti u PnP. Získaná data byla analyzována s využitím statistického softwaru SPSS 17.

Obsahově byla obě dotazníková šetření nastavena v nejvyšší možné míře jako vzájemně komplementární. To znamená, že dotazníky byly koncipovány tak, aby umožňovaly zachytit, jak se stejné stránky současné posudkové praxe či stejné návrhy na změny této praxe jeví z hlediska obou klíčových aktérů. Tematicky dotazníky uceleně pokrývaly působení pracovníků agendy PnP i posudkových lékařů v agendě PnP. Zjišťovány byly mj. i takové parametry jejich působení v posudkové praxi PnP, jako je celková délka praxe v dané oblasti, pracovní zátěž a její rozložení včetně případné kumulace agend, časové dotace na stěžejní činnosti posuzování nároku na PnP; v případě pracovníků agendy PnP byla pomocí sady otázek zjišťována také míra fragmentace vyřizování

žádosti o PnP či skladba činností jednotlivých pracovníků atd.

Ústřední částí obou dotazníků pak byly tematické okruhy týkající se kvality a relevance hlavních podkladů, které vstupují do posouzení stupně závislosti; dále vzájemná spolupráce mezi posudkovými lékaři a pracovníky agendy PnP; postoje k případným změnám posudkové praxe, zejména s akcentem na rozvoj vzájemné spolupráce. Právě vybrané poznatky z těchto stěžejních, posledně zmiňovaných oblastí zkoumané problematiky jsou prezentovány níže v textu.

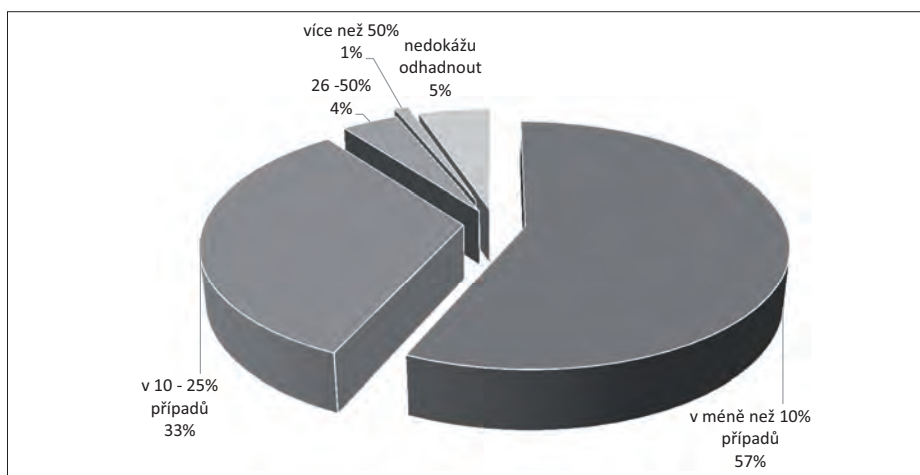
I. Podklady vstupující do posouzení stupně závislosti z hlediska posudkových lékařů

Hlavními podklady, které mají posudkoví lékaři k dispozici při posuzování stupně závislosti, jsou: záznam ze sociálního šetření, který vypracuje sociální pracovník agendy PnP na základě sociálního šetření (dále jen „SŠ“) provedeného v přírodním sociálním prostředí žadatele o PnP; vyplněný tiskopis, který na výzvu místního pracoviště ČSSZ poskytne praktický lékař žadatele a případně k němu přiloží odborné zprávy od lékařů-specialistů týkající se zdravotního stavu žadatele o PnP.

Posudkoví lékaři si mohou vyžádat i další vyšetření. Na základě odhadů posudkových lékařů, v jakém podílu posuzovaných případů žádají pro potřeby posouzení stupně závislosti o další vyšetření žadatele lékařem - specialistou, lze doložit, že žádat o další vyšetření specialistou tedy není běžný postup, rozhodně ne rutinní praxe. Více než polovina dotázaných posudkových lékařů uvedla, že tak činí v méně než 10 % případů (viz graf č. 1).

Posudkový závěr posudkového lékaře vychází tedy v drtivé většině případů ze záznamů ze SŠ a podkladů od praktického lékaře. To znamená, že na kvalitě těchto vstupů přímo závisí adekvátnost posudkového závěru, k němuž posudkový lékař dospěje. To, jakou zkušenost mají posudkoví lékaři s úrovní těchto podkladů, bylo jedním z předmětů dotazníkového šetření.

Graf č. 1. - podíl posuzovaných žádostí, u kterých posudkový lékař žádá další vyšetření specialistou

N=194

Tabulka č. 1. Hodnocení kvality záznamů ze sociálního šetření posudkovými lékaři na základě vybraných kritérií

Kritérium	Vždy nebo většinou	Často	Občas	Výjimečně	Nikdy	Nedokážu odhadnout	Celkem
Záznamy ze sociálního šetření jsou zpracovány srozumitelně	49,5 %	43,3 %	6,2 %	0,0 %	0,0 %	1,0 %	100 %
V záznamech ze sociálního šetření se rychle orientuji	55,7 %	35,1 %	6,7 %	1,5 %	0,0 %	1,0 %	100 %
Záznamy ze sociálního šetření obsahují všechny informace, které potřebuji	22,2 %	51,0 %	19,1 %	6,2 %	0,0 %	1,5 %	100 %
Informace v záznamech ze sociálního šetření mohu považovat za věrohodné	19,6 %	42,8 %	26,8 %	5,2 %	0,5 %	5,2 %	100 %
Informace jsou v záznamech ze sociálního šetření formulovány jednoznačně	18,6 %	49,5 %	22,2 %	7,7 %	0,0 %	2,1 %	100 %
Důležité informace obsažené v záznamech ze sociálního šetření jsou podloženy z více zdrojů	4,6 %	19,1 %	33,5 %	27,8 %	7,2 %	7,7 %	100 %
Informace v záznamech ze sociálního šetření jsou dostatečně konkrétní	17,5 %	52,6 %	21,1 %	5,2 %	0,5 %	3,1 %	100 %
Záznamy ze sociálního šetření celkově zprostředkovávají dobrou představu o situaci jednotlivých žadatelů o příspěvek na péči	22,7 %	41,8 %	29,9 %	2,6 %	1,0 %	2,1 %	100 %

N=194

Posudkoví lékaři hodnotili záznamy ze SŠ dle řady vybraných kritérií (viz tab. č. 1) podle toho, jak často podle jejich názoru záznamy dané kritérium naplňují - na škále od „vždy nebo většinou“ až po „nikdy“. Z výsledků lze snadno odvodit, v jakých oblastech by bylo vhodné posílit úroveň SŠ a záznamů z těchto šetření. Z tabulky č. 1 je patrné, že relativně nejmenší výhrady mají posudkoví lékaři ke srozumitelnosti a orientaci v záznamech ze SŠ. Nejslabší stránkou SŠ je dle zkušeností posudkových lékařů právě podloženost informací, kdy kritérium „Důležité informace obsažené v záznamech ze sociálního šetření jsou podloženy z více zdrojů“

je podloženo z více zdrojů“ považuje za splněné „vždy“ nebo „většinou“ jen 4,6 % respondentů a naopak „pouze občas“ skoro 34 % a „výjimečně“ dalších téměř 28 % posudkových lékařů.

Podobným způsobem hodnotili posudkoví lékaři rovněž podklady, které dostávají od praktických lékařů. Formuláře, které vyplňují praktičtí lékaři, jsou více prestrukturované než záznamy ze SŠ. Mohou být navíc doplněny dalšími lékařskými zprávami od specialistů. Celkovou úroveň podkladů od praktického lékaře posudkoví lékaři považovali také prostřednictvím osmi kritérií, pouze trochu jinak

formulovaných, než jak tomu je u hodnocení kvality záznamu ze SŠ.

Ze získaných dat lze vyčíst, že posudkoví lékaři mají vůči podkladům od praktických lékařů řadu výhrad. U žádného z osmi testovacích kritérií se nestalo, že by se alespoň třetina posudkových lékařů vyjádřila, že by podklady dané kritérium splňovaly „vždy nebo většinou“. Relativně nejlépe byla hodnocena aktuálnost (26,3 % - „vždy nebo většinou“; 57,7 % - „často“) a srozumitelnost (23,2 % - „vždy nebo většinou“; 51,0 % - „často“) podkladů od praktických lékařů. Odpověď „často“ sice převládala u všech zkouma-

Tabulka č. 2. Hodnocení kvality podkladů od praktických lékařů posudkovými lékaři

Kritérium	Hodnocení						
	Vždy nebo většinou	Často	Občas	Výjimečně	Nikdy	Nedokážu odhadnout	Celkem
aktuální	26,3 %	57,7 %	14,4 %	0,5 %	0,0 %	1,0 %	100 %
přesné	12,4 %	52,6 %	30,9 %	2,6 %	0,0 %	1,5 %	100 %
ucelené	8,8 %	47,9 %	34,5 %	7,2 %	0,5 %	1,0 %	100 %
podložené	12,4 %	40,2 %	38,7 %	6,7 %	0,0 %	2,1 %	100 %
srozumitelné	23,2 %	51,0 %	23,7 %	1,0 %	0,0 %	1,0 %	100 %
dostatečně odborně fundované	20,1 %	47,4 %	27,3 %	2,1 %	0,0 %	3,1 %	100 %
přehledné	12,4 %	48,5 %	35,6 %	2,6 %	0,0 %	1,0 %	100 %
jednoznačné	9,3 %	46,4 %	37,1 %	5,2 %	0,0 %	2,1 %	100 %

N=194

ných položek, v některých případech ale jen s malým nárůstem před „občas“. Celkově se zdá, že z hlediska posudkových lékařů mají podklady od praktických lékařů největší slabiny v ucelenosti a jednoznačnosti (viz tab. č. 2).

Z jednotlivých kritérií, pomocí nichž se posudkoví lékaři vyjadřovali ke kvalitě podkladů, které dostávají od sociálních pracovníků a od praktických lékařů, je možné vytvořit celkové hodnocení těchto podkladů. Sledované možnosti hodnocení lze převést (analogicky se známkováním ve škole) na hodnoty 1–5, tzn. „vždy nebo většinou“ = 1; „často“ = 2; „občas“ = 3; „výjimečně“ = 4; „nikdy“ = 5 a odpovědi „nedokážu odhadnout“ zařadit jako chybějící. Hodnocení jednotlivých osmi kritérií je pak sečteno. Celkové hodnocení se pak může pohybovat v rozmezí 8–40. Čím nižší výsledné hodnoty je dosaženo, tím lépe celkově posudkoví lékaři kvalitu záznamů ze sociálního šetření/podkladů od posudkového lékaře vnímali. Takto vytvořenou novou součtovou pro-

měnou lze dále kategorizovat podle toho, jakou průměrnou „známku“, průměrné hodnocení, jednotliví lékaři sociálnímu šetření takto „dali“. To znamená, že např. součet hodnocení v rozmezí 8–15 se rovná průměrnému hodnocení 1 až cca 2, tedy velmi dobré celkové hodnocení daného podkladu; součet hodnot v rozmezí 16–23 se rovná průměrnému hodnocení 2, tedy jedná se ještě o dostačující kvalitu; součet hodnot 24–40 znamená, že daní posudkoví lékaři označovali u jednotlivých položek zejména odpovědi „občas“, „výjimečně“ a „nikdy“, toto hodnocení v průměru odpovídá „známce“ 3 a horší, což znamená, že tito posudkoví lékaři vnímali kvalitu daných podkladů jako nízkou. Takto přepočítané celkové hodnocení kvality záznamů ze sociálního šetření a od praktických lékařů je znázorněno grafem č. 2.

Z tohoto grafu je zřejmé, že celkově posudkoví lékaři o něco lépe hodnotili záznamy ze sociálního šetření, přičemž nejvíce je to patrné u zastoupení kategorie

„velmi dobrá“ úroveň. Za velmi dobré lze na základě odpovědí posudkových lékařů považovat záznamy ze SŠ ve více než 37 % případech, zatímco u podkladů od praktických lékařů bylo v této kategorii jen necelých 29 % hodnocení. U záznamů ze SŠ i u podkladů od praktických lékařů platí, že posudkoví lékaři nejčastěji celkově hodnotili jejich úroveň za „dostatečnou“.

Pokud se měli ale posudkoví lékaři vyjádřit, jaký význam pro ně mají tyto podklady při posuzování stupně závislosti, nadpoloviční většina posudkových lékařů uvedla, že větší váhu mají právě podklady od praktických lékařů. Dle 21 % dotázaných má lékařská dokumentace, kterou obdrží od praktických lékařů, vždy větší význam než záznam ze SŠ, a podle dalších 32 % posudkových lékařů je tomu tak většinou. Za vyvážený význam sociálního šetření a lékařských práv pro posouzení stupně závislosti označilo zhruba 44 % dotázaných (viz graf č. 3).

Posudkoví lékaři tak jsou poměrně skeptičtí, co se týče celkové kvality podkladů a dokumentace, které dostávají od praktických lékařů žadatelů o PnP, přičemž nejčastěji pochybují o úplnosti, přesnosti a podloženosti této dokumentace (viz tabulka č. 2). Současně jim ale přikládají větší váhu. Nacházejí se tak v situaci, kdy na jedné straně berou podklady od praktických lékařů jako dominantní při rozhodování o stupni závislosti, na straně druhé pochybují o jejich úrovni.

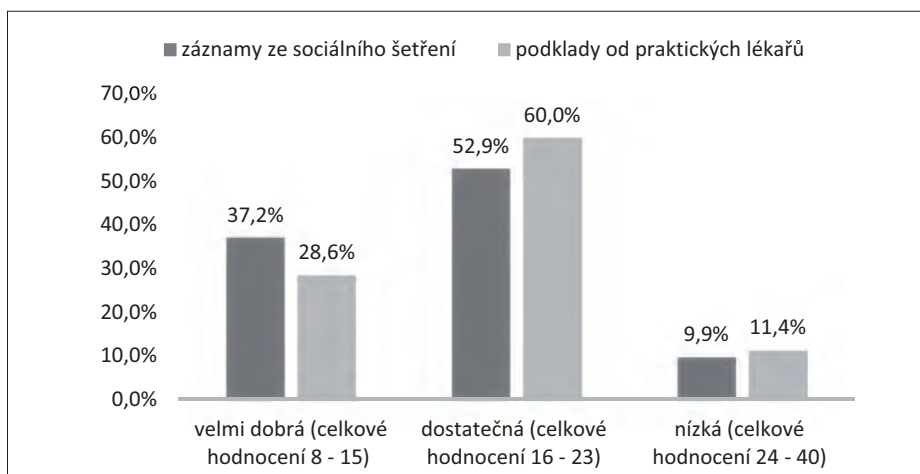
II. Spolupráce sociálních pracovníků agendy PnP a posudkových lékařů

Kromě pozice samotných podkladů, které tvoří oporu rozhodování posudkových lékařů, jsme také zjišťovali, zda a v jaké míře dochází mezi pracovníky agendy KoP ÚP ČR a posudkovými lékaři ke vzájemné komunikaci či přímo ke spolupráci. Rovněž jsme se snažili zachytit, jak jsou podmínky pro vzájemnou spolupráci v současné době dle zkušeností pracovníků agendy PnP i posudkových lékařů nastaveny a jak by bylo vhodné tyto podmínky změnit, pokud by mělo dojít k posílení spolupráce mezi těmito aktéry řízení o PnP.

Z poznatků z obou dotazníkových šetření vyplývá, že spolupráce mezi pracovníky agendy PnP a posudkovými lékaři prakticky neprobíhá a také frekvence komunikace je nízká a týká se spíše formálních a administrativních záležitostí. Z grafu č. 4 je patrné, že osobní zkušenost se vzájemným setkáním pracovníků agendy PnP a posudkových lékařů mělo minimum dotázaných, a i pro ty, kteří se takového setkání zúčastnili, to byla spíše výjimečná či dokonce jednorázová záležitost.

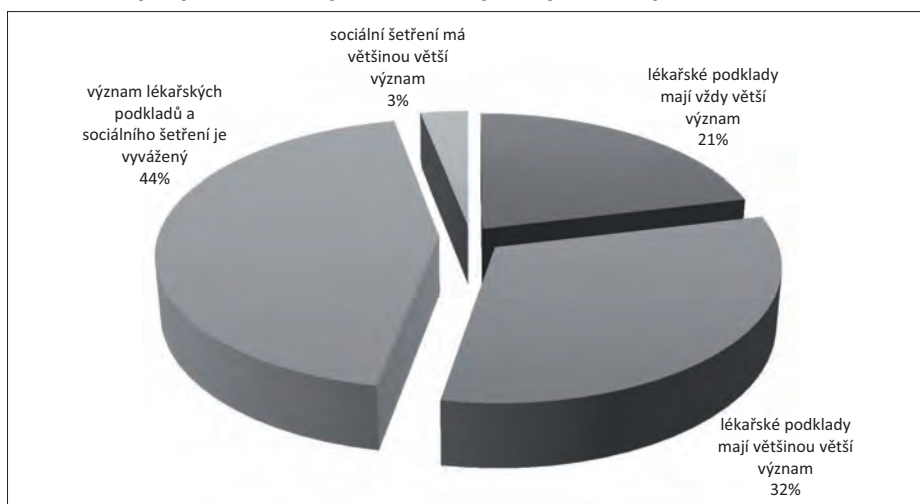
Z odpovědí získaných od pracovníků agendy PnP i posudkových lékařů také vyplynulo, že mezi pracovníky agendy a PnP

Graf č. 2 - celková vnímaná úroveň záznamů ze sociálního šetření a podkladů od praktických lékařů /přepočet/

N=194

Graf č. 3 - Význam záznamu ze sociálního šetření a podkladů od praktického lékaře pro posouzení stupně závislosti podle posudkových lékařů

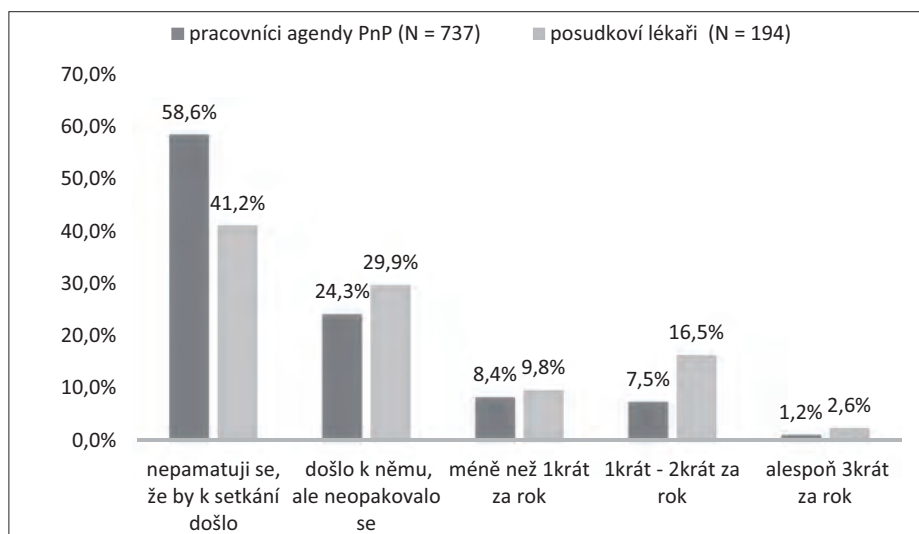
N=194

prakticky nedochází ani k osobním jednáním. Pokud nějaká komunikace probíhá, většinou se jedná o komunikaci telefonickou. V mnoha případech je komunikace zprostředkována referenty/tajemníky LPS, tedy přímé jednání mezi pracovníkem agentury PnP a posudkovým lékařem neprobíhá. Zhruba 78 % pracovníků agentury PnP a téměř 56 % posudkových lékařů uvedlo, že k osobní komunikaci mezi nimi a jejich protějškem nedochází nikdy. Pracovníci agentury PnP také ve většině případů nevědí, kdo z posudkových lékařů bude žádost, u které provádějí sociální šetření, posuzovat (viz tabulka č. 3).

Pracovníci agentury PnP i posudkoví lékaři byli rovněž požádáni, aby se zamysleli nad tím, co dle jejich zkušeností představuje v současné době největší překážky větší vzájemné spolupráci. Respondenti se na škále 1–6 vyjadřovali k jednotlivým okolnostem, které mohou být bariérou větší vzájemné spolupráce. Čím větší číslo, tím větší překážku pro vzájemnou spolupráci daná okolnost dle jejich názoru představuje; tzn., škála byla nastavena od 1 - „není vůbec žádná překážka“ až po 6 - „velmi výrazná překážka“. Tedy čím větší hodnoty průměru, mediánu a modu bylo u dané okolnosti dosaženo, tím silněji respondenti tuto okolnost vnímali jako překážku spolupráce. Až na dvě výjimky byly jak u pracovníků agentury PnP tak i posudkových lékařů testovány stejné okolnosti, které by mohly představovat překážky spolupráce, proto pohled pracovníků agentury PnP a posudkových lékařů shrneme pro snadnější porovnání v jedné tabulce (viz tab. č. 4).

Z této tabulky je patrné, že u okolností, které byly testovány jak mezi pracovníky agentury PnP, tak i posudkovými lékaři, došlo v pohledu na hlavní překážky spolupráce ke značné shodě. Jako nejzávažnější překážku spolupráce označovaly obě skupiny respondentů vysokou pracovní zátěž posudkových lékařů. Druhou největší překážkou pak podle pracovníků agentury PnP i posudkových lékařů je to, že „způsob spolupráce není dostatečně formálně upraven“, tzn., chybějí procedurální podmínky spolupráce. Třetí nejzávažnější překážka odkazuje spíše k organizačním a technickým podmínkám spolupráce, kdy se pracovníci agentury PnP i posudkoví lékaři shodovali, že chybí organizační předpoklady pro spolupráci (přímá telefonní čísla, čas vyhrazený pro spolupráci, prostory pro vzájemné setkávání apod.). Kromě toho pracovníci agentury shledávali jako velkou překážku to, že ve stávající posudkové praxi „sociální pracovník a posudkový lékař nemá stejné pravomoci“, posudkoví lékaři zase vnímali jako problém „zařazení sociálních pracovníků a posudkových lékařů pod dvě různé organizace“. Naopak jako nejmenší problém respondenti označili možnost „pro spolu-

Graf 4. - Frekvence společných setkávání pracovníků agentury PnP a posudkových lékařů.

práci chybí na našem pracovišti dostatečná podpora ze strany nadřízených“, což byla jediná z testovaných okolností, která v modální kategorii dosáhla jiné hodnoty než 6 nebo 3, ale naopak, respondenti nejčastěji volili variantu 1, „není vůbec žádná překážka“. Za závažnou překážku respondenti nepovažovali ani délku správních lhůt.

III. Představy o vhodném nastavení spolupráce

Analogicky jako v případě zjišťování překážek spolupráce, byli respondenti vyzváni, aby se, opět s využitím škály 1–6, pokusili vyjádřit, jak moc by dle jejich názoru zavedení či posílení určitých opatření a postupů bylo užitečné pro podporu a upevnění kooperace mezi sociálními pracovníky agentury PnP a posudkovými lékaři. Opět platí, že čím větších hodnot bylo dosaženo, tím užitečnější by dané opatření či postup z hlediska účastníků výzkumu byl. Z tabulky č. 5, která přináší srovnání názorů sociálních pracovníků a posudkových lékařů na tuto oblast, a to zejména ze srovnání průměrů, je zjevné, že posudkoví lékaři mají ke všem v dotazníku testovaným opatřením na posílení spolupráce vlnější postoj než sociální pracovníci.

Nejvýraznější rozdíl byl v tomto směru zaznamenán u dvou položek týkajících se akcí, na nichž by se sociální pracovníci agentury PnP a posudkoví lékaři setkávali - společná školení a společné metodické dny. Respondenti z řad pracovníků agentury PnP byli těmto společným setkáváním nakloněni podstatně více než respondenti z řad posudkových lékařů. Na druhé straně však nelze říci, že by se posudkoví lékaři vůči této možnosti vymezovali výslovně negativně. Naopak, z dosažených hodnot měř centrální tendence vyplývá, že jejich postoj je spíše ve prospěch uve-

dených možností. Co se týče ostatních opatření či postupů, tak obě strany podporovaly myšlenku, že by bylo užitečné, aby sociální pracovníci a posudkoví lékaři byli lépe obeznámeni se způsobem práce toho druhého, a klonili se i ke sdílení písemných metodických materiálů. Naopak jako nepřilíš užitečné shledávali případné ustavení osoby zodpovědné za koordinaci spolupráce posudkových lékařů a sociálních pracovníků (viz tab. č. 5).

Kromě nastavení podmínek spolupráce mezi pracovníky agentury PnP a posudkovými lékaři bylo také zjišťováno, jak si celkově nastavení rolí a pozic těchto dvou klíčových oborů v procesu posuzování nároku na PnP respondenti představují; resp. zda by viděli jako vhodné či možné změnit parametry posudkové praxe v této oblasti. Respondentům z řad pracovníků agentury PnP i posudkových lékařů jsme předložili k uvážení sedm variant nastavení posuzování stupně závislosti, které se liší zejména z hlediska role a významu sociálního pracovníka a posudkového lékaře, či dominance sociálního/medicínského pohledu (viz tabulka č. 6). Z této tabulky lze vyčíst, že obě skupiny respondentů výrazně preferují zachování stávajícího způsobu určování stupně závislosti bez výraznějších

Tabulka č. 3. Povědomí pracovníků agentury PnP o tom, který posudkový lékař žádost posuzuje.

Jak často pracovník agentury PnP ví, který PL žádost posuzuje

ano, vždy to vím	4,2 %
většinou to vím	12,8 %
většinou to nevím	13,5 %
ne, nikdy to nevím	69,5 %
CELKEM	100,0 %

N=194

Tab. č. 4. Okolnosti, které mohou být překážkou spolupráce mezi pracovníky agentury PnP a posudkovými lékaři (na škále 1 - „není vůbec žádná překážka“ po 6 - „velmi výrazná překážka“)

OKOLNOST	PRŮMĚR		MEDIÁN		MODUS	
	pracovníci agentury PnP	posudkoví lékaři	pracovníci agentury PnP	posudkoví lékaři	pracovníci agentury PnP	posudkoví lékaři
malá ochota posudkových lékařů/pracovníků agentury PnP spolupracovat	3,91	2,51	4	2	3	1
velká pracovní zátěž posudkových lékařů	4,75	4,61	5	6	6	6
velká pracovní zátěž pracovníků agentury PnP	3,75	3,04	4	3	3	3
způsob spolupráce není dostatečně formálně upraven	4,60	4,8	5	5	6	5
není jasné, kdo má spolupráci zahájit	3,64	4,02	3	5	6	6
není jasné, v jakých případech má ke spolupráci dojít	3,70	3,86	4	4	6	6
není jasné, co má být výsledkem spolupráce mezi SP a PL	3,54	3,51	3	3	3	1
sociální pracovník a posudkový lékař nemá stejné pravomoci	4,57	-	5	-	6	-
chybí organizační předpoklady pro spolupráci /přímá telefonní čísla, čas vyhrazený pro spolupráci, prostory pro vzájemné setkávání apod./	4,31	4,39	5	5	6	6
pro spolupráci chybí na našem pracovišti dostatečná podpora ze strany nadřízených	2,70	2,39	2	1	1	1
chybí dostatečné metodické vedení zaměřené na spolupráci	4,24	4,12	4	5	6	6
délka správní lhůty pro vydání rozhodnutí	3,45	3,65	3	3	3	3
zařazení sociálních pracovníků a posudkových lékařů pod dvě různé organizace	-	4,92	-	6	-	6

změn, přičemž v podstatě status quo vyhovuje o něco více posudkovým lékařům.

Z ostatních testovaných variant lze říci, že posudkové lékaře neoslovila jako nosná žádná. Sociální pracovníci z nabízených možností jako ještě poměrně vhodnou zvažovali tu, podle níž by sociální pracovník a posudkový lékař nezávisle na sobě posuzovali stejné oblasti základních životních potřeb a poté by společně mu-

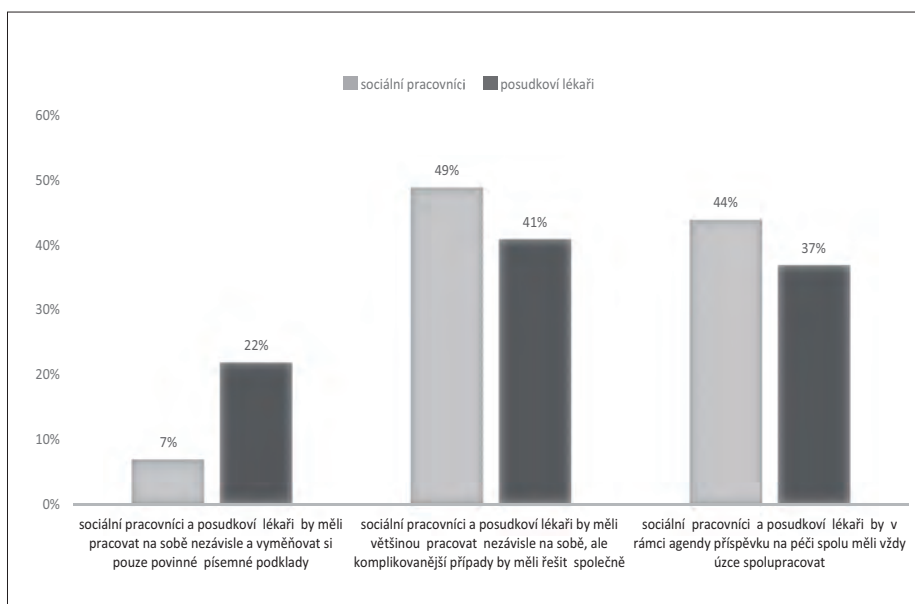
seli dojít ke shodě o stupni závislosti. Posudkovým lékařům se ovšem tato možnost jako vhodná nejevila. Za pozornost ale stojí především zjištění, že dle podchytených názorů jak pracovníků agentury PnP, tak i posudkových lékařů, není ani na jedné straně zájem převzít/předat agentu posuzování stupně závislosti pouze na bedra jednoho z oborů - posudkoví lékaři nepovažovali za vhodné, aby sociální šet-

ření bylo zrušeno, ani aby naopak rozhodovali jen sociální pracovníci z pozice svého oboru. Analogický pohled měli i dotazovaní pracovníci agentury PnP KoP ÚP ČR. To znamená, že modely, které by znamenaly vyhraněnou dominanci jednoho z oborů, nebyly vyhodnoceny jako vhodné.

Pokud měli respondenti zvolit optimální obecnější model spolupráce posudkových lékařů a sociálních pracovníků, pak jen menšina z nich se přiklonila k variantě, která de facto odpovídá stávajícímu stavu, tedy k minimální spolupráci a omezení kontaktů a komunikace především na výměnu povinných materiálů. Dlužno dodat, že tato současná minimalistická varianta spolupráce vyhovuje výrazně častěji posudkovým lékařům (22 %), zatímco dotazovaní pracovníci agentury PnP KoP ÚP s ní nebyli srozuměni takřka vůbec (7 %). Celkově však dle získaných odpovědí platí, že se respondenti jak z řad posudkových lékařů, tak i pracovníků agentury PnP KoP ÚP ČR výrazně častěji vyslovovali pro větší spolupráci buď v případech, kdy je třeba přistoupit k řešení komplikovaných případů či byli pro to, aby vždy docházelo k užší spolupráci posudkových lékařů a sociálních pracovníků (viz graf č. 5).

Z reakcí respondentů na jednotlivé otázky týkající se spolupráce a představ o možné spolupráci, případně podmínkách spolupráce, lze uzavřít, že spolupráce mezi posudkovými lékaři a pracovníky agentury PnP na KoP ÚP ČR je v současné

Graf č. 5. Vhodný rozsah spolupráce mezi sociálními pracovníky a posudkovými lékaři při posuzování stupně závislosti u PnP

Tab. č. 5 - Užitečnost vybraných opatření a postupů (na škále 1 - „zcela neúčinné“ až po 6 - „velmi účinné“)

OPATŘENÍ ČI POSTUP	PRŮMĚR		MEDIÁN		MODUS	
	pracovníci agendy PnP	posudkoví lékaři	pracovníci agendy PnP	posudkoví lékaři	pracovníci agendy PnP	posudkoví lékaři
sociální pracovníci a posudkoví lékaři by sdíleli písemné metodické materiály	4,73	4,66	5	5	6	5
sociální pracovníci a posudkoví lékaři by byli lépe obeznámeni se způsobem práce toho druhého	4,93	4,24	5	5	6	6
byla by organizována společná školení sociálních pracovníků a posudkových lékařů	4,68	3,79	5	4	6	6
byly by organizovány společné metodické dny sociálních pracovníků a posudkových lékařů	4,80	3,73	5	4	6	6
byla by stanovena pravidla spolupráce sociálních pracovníků a posudkových lékařů závazná pro obě strany	4,88	4,12	5	4	6	6
bylo v odůvodněných případech možné získat čas na spolupráci s posudkovým lékařem prodloužením správní lhůty pro vydání rozhodnutí	4,32	3,67	5	4	6	6
byl k dispozici informační systém, který by umožňovat sdílení informací mezi sociálními pracovníky a posudkovými lékaři	4,51	4,27	5	5	6	6
sociální pracovníci a posudkoví lékaři by měli k dispozici prostory, kde by se mohli sejít k jednání	3,78	3,17	4	3	3	3
byla by ustanovena osoba zodpovědná za koordinaci spolupráce posudkových lékařů a sociálních pracovníků	3,64	2,66	4	2	6	2

Tab. č. 6. Vhodnost různých variant v posuzování stupně závislosti (na škále od 1 - „je to zcela nevhodné“ až 6 - „je to velmi vhodné“)

VARIANTY POSUZOVÁNÍ	PRŮMĚR		MEDIÁN		MODUS	
	pracovníci agendy PnP	posudkoví lékaři	pracovníci agendy PnP	posudkoví lékaři	pracovníci agendy PnP	posudkoví lékaři
Zachování stávajícího způsobu určování stupně závislosti bez výraznějších změn	3,85	4,01	4	4	3	4
sociální šetření by nebylo povinné a posudkový lékař by rozhodoval, zda si ho vyžádá či nikoliv a do jaké míry k němu přihlédne. O stupni závislosti by i nadále rozhodoval posudkový lékař.	2,19	2,61	1	2	1	1
sociální šetření by bylo zcela zrušeno a posudkový lékař by rozhodoval pouze na základě lékařské dokumentace a případně vlastních vyšetření	1,66	2,05	1	1	1	1
sociální pracovník a posudkový lékař by nezávisle na sobě posuzovali stejné oblasti základních životních potřeb a poté by společně museli dojít ke shodě o stupni závislosti	3,29	1,68	3	1	1	1
sociální pracovník a posudkový lékař by posuzovali každý jiné předem dané oblasti života žadatele a výsledný stupeň závislosti by byl součtem jejich posouzení	2,73	1,75	2	1	1	1
o stupni závislosti by na základě sociálního šetření a s přihlédnutím k závěru posudkového lékaře rozhodoval sociální pracovník	2,23	1,45	2	1	1	1
o stupni závislosti by rozhodoval sociální pracovník pouze na základě sociálního šetření	1,36	1,44	1	1	1	1

době velmi utlumená. Také ke komunikaci mezi těmito aktéry dochází spíše okrajově a ke společnému řešení komplikovanějších případů v podstatě nedochází. Chybí také podmínky, které by spolupráci podporovaly. Naopak, oslovení respondenti identifikovali řadu bariér vzájemné spolupráce. V současné praxi nedochází v podstatě ani k žádným krokům, které by umožnily lépe sladit pohled a přístup posudkových lékařů a sociálních pracovníků. Navzdory tomu, že respondenti měli různé výhrady ke stávající praxi, z jejich odpovědí se zdá, že možnost rozsáhlé změny této praxe by spíše nepodporovali. Přijatelnější by pro ně byly drobné úpravy této praxe, a to, mimo jiné, i směrem k určitému posílení pozice sociálního pracovníka, ustavení vyšší míry spolupráce mezi sociálními pracovníky a posudkovými lékaři

a k celkovému sblížení a většímu vzájemnému propojení jejich práce.

Autorka Mgr. Olga Hubíková (olga.hubikova@vupsv.cz) působí jako výzkumná pracovnice Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i. (Research Institute for Labour and Social Affairs - RILSA), Dělnická 213/12, 170 00 Praha 7, Holešovice, Česká republika.

Autorka Mgr. Jana Havlíková, Ph.D. (jana.havlikova@vupsv.cz) působí jako výzkumná pracovnice Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i. (Research Institute for Labour and Social Affairs - RILSA), Dělnická 213/12, 170 00 Praha 7, Holešovice, Česká republika.

Projekt FDV „Pečující“

Projekt probíhá od 1. 3. 2017 do 31. 5. 2019, je financován z ESF (prostřednictvím Operačního programu Zaměstnanost) a státního rozpočtu ČR. Projekt pilotně ověří některá vybraná opatření z dříve realizovaného projektu Podpora neformálních pečovatelských týmů. Expertní tým si klade za cíl nastartovat systematické mezioborové spolupráce různých aktérů explicitně nad oblastí neformální péče a etablování problematiky jako agendy, která si zaslouží dlouhodobou pozornost. Zapojení poradního týmu pečujících zajistí, že nedojde k odtržení práce expertů od potřeb samotné cílové skupiny, která tak má jako objekt politiky možnost v procesu její tvorby artikulovat své zájmy.

Zdroj: Fond dalšího vzdělávání

Zvýšení minimální mzdy od 1. ledna 2018

Olga Bičáková

Dnem 1. ledna 2018 nabude účinnosti nařízení vlády č. 286/2017 Sb., kterým se mění nařízení vlády č. 567/2006 Sb., o minimální mzdě, o nejnižších úrovních zaručené mzdy, o vymezení ztíženého pracovního prostředí a o výši příplatku ke mzdě za práci ve ztíženém pracovním prostředí, ve znění pozdějších předpisů.

Úvod

Minimální mzda je nejnižší přípustná výše odměny, kterou je povinen zaměstnavatel poskytnout za práci svému zaměstnanci. Týká se všech pracovněprávních vztahů - pracovních poměrů a právních vztahů založených dohodami o pracích konaných mimo pracovní poměr. Základní právní úprava minimální mzdy a nejnižších úrovních zaručené mzdy je obsažena v § 111 a § 112 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů. Výši základní sazby minimální mzdy, podmínky pro její poskytování a výši sazeb zaručené mzdy stanovuje nařízení vlády č. 567/2006 Sb. Poslední úprava minimální mzdy a nejnižších úrovních zaručené mzdy se uskutečnila s účinností od 1. ledna 2017 a od tohoto data činila výše základní sazby minimální mzdy 11 000 Kč za měsíc, tj. 66 Kč za hodinu pro stanovenou týdenní pracovní dobu 40 hodin. V roce 2016 činil podíl minimální a průměrné mzdy 35,9 % a podle současné prognózy vývoje průměrné mzdy by mohlo dojít k jeho zvýšení na 38,2 % v roce 2017.

Cíl novely

Cílem novely nařízení vlády č. 567/2006 Sb., je zvýšení úrovně základní sazby minimální mzdy včetně nejnižších úrovních zaručené mzdy. Pracovní příjem zaměstnanců odměňovaných minimální mzdou by měl dosahovat takové úrovně, aby byl dostatečně motivační a zajistil alespoň základní ži-

votní potřeby bez nutné závislosti na příjmech v podobě dodatečných sociálních dávek chránících před hmotnou nouzí. Růst minimální mzdy má přispět k pokrytí vyšších životních nákladů zaměstnanců z pracovních příjmů a posílit reálnou úroveň minimální mzdy. Práce se musí vyplatit a pracovat musí být výhodnější než pasivní pobírání sociálních dávek. Úroveň minimální mzdy musí být dostatečně motivační a měla by se postupně s ohledem na ekonomické a sociální souvislosti přiblížit 40 % průměrné mzdy. Zároveň je nutné i zohlednit rozdílnou míru složitosti, odpovědnosti a namáhavosti různých prací a odpovídajícím způsobem diferencovat výši nejnižších úrovních zaručené mzdy. Dalším záměrem intenzivnějšího zvyšování minimální mzdy včetně nejnižších úrovních zaručené mzdy je rovněž vytvořit podmínky pro přiblížení výdělků v České republice mzdám, kterými jsou zaměstnanci odměňováni ve vyspělejších evropských zemích. A to i s ohledem na evropské standardy, které jsou zakotveny v Evropské sociální chartě.

Minimální mzda

Nová právní úprava s účinností od 1. ledna 2018 zvyšuje základní sazbu minimální mzdy pro stanovenou týdenní pracovní dobu 40 hodin ze současných 11 000 Kč na 12 200 Kč a v relativním vyjádření jde o 10,9 % zvýšení. Základní hodinovou sazbu zvyšuje z 66 Kč na

73,20 Kč. V návaznosti na to se valorizují i nejnižší úrovně zaručené mzdy pro zaměstnance, jejichž mzdy nejsou sjednány v kolektivních smlouvách a pro zaměstnance ve veřejných službách a správě, jimž je za práci poskytován plat.

Nejnižší úrovně zaručené mzdy pro stanovenou týdenní pracovní dobu 40 hodin jsou odstupňovány podle složitosti, odpovědnosti a namáhavosti vykonávaných prací zařazených do 8 skupin, a nově činí:

	v Kč za hodinu (+ zvýšení)	v Kč za měsíc (+ zvýšení)
1.	73,20 (+ 7,2 Kč)	12 200 (+ 1200 Kč)
2.	80,80 (+ 7,9 Kč)	13 500 (+ 1300 Kč)
3.	89,20 (+ 8,7 Kč)	14 900 (+ 1500 Kč)
4.	98,50 (+ 9,7 Kč)	16 400 (+ 1600 Kč)
5.	108,80 (+ 10,7 Kč)	18 100 (+ 1700 Kč)
6.	120,10 (+ 11,8 Kč)	20 000 (+ 1 900 Kč)
7.	132,60 (+ 13,0 Kč)	22 100 (+ 2 200 Kč)
8.	146,40 (+ 14,4 Kč)	24 400 (+ 2400 Kč)

Jde-li o zaměstnance, kterým je podle zákoníku práce poskytován plat, zahrnují skupiny prací práce zařazené do jednotlivých platových tříd zvláštním právním předpisem, a to:

1. skupina prací zahrnuje práce v 1. a 2. platové třídě,
2. skupina prací zahrnuje práce ve 3. a 4. platové třídě,
3. skupina prací zahrnuje práce v 5. a 6. platové třídě,
4. skupina prací zahrnuje práce v 7. a 8. platové třídě,

- e) 5. skupina prací zahrnuje práce v 9. a 10. platové třídě,
- f) 6. skupina prací zahrnuje práce v 11. a 12. platové třídě,
- g) 7. skupina prací zahrnuje práce ve 13. a 14. platové třídě,
- h) 8. skupina prací zahrnuje práce v 15. a 16. platové třídě.

Zaručená mzda

Zaměstnanci v pracovním poměru, jejichž mzda není sjednána v kolektivní smlouvě, a zaměstnanci ve veřejných službách a správě, jimž je za práci poskytován plat, jsou navíc chráněni před poskytováním příliš nízkých mezd, resp. platů, systémem nejnižších úrovní zaručených mezd. Zaručenou mzdou se podle § 112 odst. 1 zákoníku práce rozumí mzda nebo plat, na kterou zaměstnanci vzniklo právo podle ustanovení tohoto zákona, podle smlouvy, vnitřního předpisu, mzdového nebo platového výměru. Tento systém zaručené mzdy spočívá v odstupňování vykonávaných prací podle jejich složitosti, odpovědnosti a namáhavosti do 8 skupin, pro které jsou úrovně zaručené mzdy stanoveny jednotlivě.

Sazby nejnižších úrovní zaručené mzdy se v souladu s vymezením obsaženým v § 112 odst. 2 zákoníku práce od úrovně minimální mzdy odvíjejí, přičemž nejnižší úroveň zaručené mzdy nesmí být nižší než částka, která je stanovena jako základní sazba minimální mzdy. Nutnost zvýšení nejnižších úrovní zaručené mzdy plyne také z potřeby zabezpečit spravedlivou diferenciaci nejnižší přípustné úrovně odměny za práci s ohledem na její složitost, namáhavost a odpovědnost, proto se z těchto důvodů valorizují i tyto sazby.

Zvýšení minimální mzdy je nezbytné

Zvyšování minimální mzdy není možné provádět bez ohledu na vývoj ekonomiky a s ní související situací na trhu práce. Vývoj základních makroekonomických ukazatelů, které charakterizují vývoj českého hospodářství, tj. hrubého domácího produktu, zaměstnanosti, nezaměstnanosti a inflace, je od roku 2014 velmi pozitivní, proto zvyšování minimální mzdy je namístě.

Zákonem je minimální mzda stanovena ve 22 z 28 států Evropské unie. V České republice činila minimální mzda k 1. lednu 2017 podle databáze Eurostatu 407 euro, což je pátá nejvyšší úroveň ze sledovaných zemí. K 1. lednu 2017 převyšovala její úroveň podle Eurostatu hranici 1300 euro v sedmi zemích, jedná se o Lucembursko, Irsko, Nizozemsko, Belgii, Německo, Francii a Velkou Británii. Minimální mzdu mezi 600 až 1300 euro pobírají zaměstnanci Španělska, Slovinska, Malty, Řecka a Portugalska. V ostatních deseti zemích EU se její výše pohybuje v rozmezí 235 euro (Bulharsko) až 470 euro (Estonsko).

Stejně postavení má Česká republika v mezinárodním srovnání i po zohlednění cenových hladin v jednotlivých zemích, tj. v podobě standardu kupní síly (PPS). Nepříznivě pro Českou republiku vynívá rovněž mezinárodní srovnání s ostatními státy v rámci tzv. Visegrádské skupiny, ze kterého vyplývá, že je v České republice nejnižší minimální mzda. Výše minimální mzdy v paritě kupní síly činí v Polsku 881 PPS, Maďarsku 723 PPS, Slovensku 658 PPS a v České republice 644 PPS. Nižší minimální mzdu mají už jenom Litva 625 PPS, Lotyšsko 553 PPS, Bulharsko 501 PPS a Rumunsko 551 PPS.

Dopady zvýšení minimální mzdy

Zvýšení minimální mzdy by se mělo pozitivně projevit také ve vyšších příjmech systémů sociálního a zdravotního pojištění. Předpokládaný nárůst příjmů sociálního pojištění (od zaměstnavatelů i zaměstnanců) by mohl činit cca 896 mil. Kč za rok. Příjmy ze zdravotního pojištění by se mohly zvýšit o cca 384 mil. Kč za rok.

Počet zaměstnanců odměňovaných minimální mzdou se týká jen jejich velmi malého počtu. Podle posledních dostupných údajů (za rok 2016) z Informačního systému o průměrném výděлку (ISPV) vyplývá, že minimální mzdou je odměňováno cca 3,6 % zaměstnanců, tj. 132 tis.

Pro zaměstnavatele by zvýšení minimální mzdy nemělo představovat riziko spojené s neúměrným zvýšením jejich nákladů, které by bylo spojené s propouštěním zaměstnanců a nárůstem nezaměstnanosti. V současné době zvýšené poptávky po pracovní síle i na pozice, které nevyžadují vyšší požadavky na vzdělání nebo pracovní zkušenosti, musejí zaměstnavatelé reagovat i v oblasti odměňování, aby získali nové zaměstnance. V souvislosti s úpravou minimální mzdy nebyl v České republice nikdy v minulosti zaznamenán přímý vliv na růst nezaměstnanosti. Zvýšení minimální mzdy také snižuje časté střídání zaměstnanců na těchto nequalifikovaných pozicích a může motivovat zaměstnance ke zvýšení produktivity v zájmu udržení svého pracovního místa. Příznivý ekonomický vývoj a poptávka po pracovní síle vedla (i přes nárůst minimální mzdy) k růstu zaměstnanosti a poklesu nezaměstnanosti. Zvýšení minimální mzdy se projeví v legalizaci částí výdělků, které jsou zaměstnancům vypláceny „na černo“. To příznivě ovlivní šanci zaměstnanců na získání půjčky a zvyšuje např. základ pro výpočet jejich starobních důchodů nebo po případě podpor v nezaměstnanosti.

Nárůst minimální mzdy a nejnižších úrovní zaručené mzdy přispěje k pokrytí vyššího podílu životních nákladů na zabezpečení základních životních potřeb z vlastních pracovních příjmů zaměstnanců. Mohlo by dojít rovněž ke snížení soci-

álních výdajů státu, a pokud se bude i nadále zlepšovat situace na trhu práce v souvislosti s očekávaným příznivějším vývojem ekonomiky, tak i ke zvýšení motivace k zaměstnání.

Zvýšení minimální mzdy a nejnižších úrovní zaručené mzdy příznivě ovlivní úroveň mezd, platů a odměn z dohod zaměstnanců a zvýší tedy kupní sílu spotřebitelů - zaměstnanců i celkovou spotřebu domácností. Posílení kupní síly zaměstnanců by se mělo pozitivně projevit v poptávce po výrobcích a službách jednotlivých firem a podniků a jejich odbytu.

Nová právní úprava je v souladu s ústavním pořádkem České republiky a není v rozporu ani s judikaturou soudních orgánů EU či obecnými právními zásadami práva Evropské unie.

Autorka Mgr. Olga Bičáková (olga.bicakova@seznam.cz) působila na Ministerstvu práce a sociálních věcí a ve Výzkumném ústavu práce a sociálních, v. v. i., a jako lektorka na Institutu Ministerstva vnitra v Benešově a na Magistrátu hl. m. Prahy. Přispívá do odborných časopisů, zabývajících se problematikou zaměstnanosti.

MPSV otevře Kontaktní centrum sociálního bydlení

MPSV otevře v říjnu v Praze Kontaktní centrum sociálního bydlení. Obracet se na něj mohou občané, obce i neziskové organizace s dotazy a žádostmi o podporu a radu, jak postupovat při budování sociálního bydlení. V rámci projektu „Podpora sociálního bydlení“ spolupracuje MPSV se šestnácti obcemi a už více než rok jim poskytuje podporu v oblasti sociálního bydlení a sociální práce.

Projekt „Podpora sociálního bydlení“ je financován ze státního rozpočtu a ESF. Kontaktní centrum sociálního bydlení zájemcům poradí, jak nejlépe zavádět sociální bydlení, jakou formu zvolit, kde je možné získat finanční prostředky nebo jak efektivně hodnotit bytovou nouzi lidí, kteří žádají o sociální bydlení. Občané se dozvědí, na koho se obrátit, pokud mají problém s bydlením a co jim nabízí stát a obce při řešení náročných životních situací, které jsou s bydlením spojené.

Kontaktní centrum se nachází na adrese Na Manínách 876/7, Praha 7, Holešovice. Zájemci se mohou obrátit na adresu socialni.bydleni@mpsv.cz nebo telefonicky na číslo +420 778 455 761, a to v rámci konzultačních hodin, které jsou vždy v pondělí od 12 do 16 hodin a ve středu a v pátek od 9 do 13 hodin. Je také možné dohodnout se na individuální konzultaci nebo na jednání mimo pražskou kancelář.

Zdroj: MPSV

Sociokulturní problematiky nerovného postavení žen a mužů v dělbě práce

Marek Merhaut

Od samého počátku společenských kooperací se v jejich rámci rozvíjela tzv. přirozená dělba práce podle vrozených sklonů a schopností lidí. Pracovní činnosti se dělily mezi muže a ženy, staré a mladé. Efektem této specializace byl růst produktivity práce, který se projevoval ve větším množství vyrobených statků. V procesu společenské dělby práce se lidé rozdělili na zemědělce a pastevce, později se oddělila řemeslná výroba a proces specializace na jednotlivé činnosti byl završen rozvojem obchodu a služeb. Historicky mladší je dělba práce v rámci pracovních operací, která vznikla s manufakturní výrobou a je založena na technickém rozvoji. Dělba práce má také teritoriální aspekty a rozdílné výrobní podmínky vedou k ekonomické specializaci jednotlivých oblastí. Tento proces přerostl i hranice státně osamostatněných celků a je označován za mezinárodní dělbu práce (Vlček, 2005).

Pohled na stav zkoumané problematiky z historického kontextu

V každé etapě historie se mluví o tom, že hlavní činnosti ženy je práce v domácnosti. Žena je ta, jež má mateřské povinnosti, které znamenají, že se musí vzdát jiné práce. Mateřství je usedlá činnost a nevyžaduje mnoho energie a síly. Oakleyová (2000) předkládá názor, že žena nemá fyzickou sílu a energii jako muž, a proto nemůže dělat některé mužské činnosti. Tyto předpoklady podporují argumenty, že v lidské společnosti je dělba práce mezi mužem a ženou nutná. Pokud bychom měli vycházet ze studie profesora George Murdocka, který zkoumal různé kultury a v nich začlenění mužů a žen do určitých druhů činností, utvrdíme se v tom, že každá kultura má své principy, podle kterých dělí činnosti na ty, které jsou vhodné pro muže a které pro ženy (Nagl-Docekal, 2007). Ve většině kultur jsou typickými činnostmi mužů lov, rybolov, stavba člunů, výroba zbraní, práce se dřevem. Typickými činnostmi žen jsou mletí zrna a nošení vody. Existují ale i činnosti, které jsou společné pro obě pohlaví, těmito činnostmi jsou například nošení břemen, pěstování rostlin, obdělávání půdy a péče o úrodu a sklizeň. Snad každý muž si myslí, že ženská práce v domácnosti není nic náročného. V tom se ale mylí, protože například donést vodu, když se zdroj vody nachází mimo domácnost, vyžaduje tolik energie, jako když muži kácí stromy (Oakleyová, 2000).

Z těchto poznatků docházíme ke zjištění, že bychom neměli posuzovat mužskou práci za „těžkou“ a ženskou práci za „lehkou“, jelikož obě vyžadují dostatek síly a energie. Je třeba se zamyslet nad tím, že ne v každé kultuře dělají pouze muži činnosti, které jsou typicky mužské. Jsou případy, kde i ženy jsou schopny a nuceny dělat činnosti mužů. Tak například ženy domorodců z Austrálie vykopávají kořeny a loví malá zvířata. V Africe zase půdu obdělávají pouze ženy, dále sbírají dřevo na oheň, muži se soustředí na kácení stromů a lov zvířat. V africké kultuře se ženy zabývají obchodem. Je pro ně velmi důležitý a často důležitější než domov. Za druhé

světové války musely ženy přebírat mužské práce, které vyžadovaly fyzickou sílu a mechanické schopnosti. Muži bojovali ve válce, a tudíž nebyl nikdo, kdo by takové práce dělal. V některých kulturách se i ženy účastnily bojů. Například Amazonky byly pyšné na to, že našly uplatnění ve vojenském, a rády se tím chlubily. Od druhé světové války také došlo k nárůstu počtu žen na pozicích v kancelářích. Sekretářské profese nevyžadují vysoké vzdělání a nároky v těchto profesích jsou šité na míru ženám. Ne každý si dokáže představit muže na pozici sekretáře, i když v dnešním moderním světě tuto pozici obsazují i muži. Muži okupují spíše profese, které poskytují vysokou prestiž, odbornost a vysoký příjem. V roce 1966 se mezi manažery v Británii uplatnilo téměř 87 % mužů a jen 13 % žen. V oborech jako jsou strojírenství a elektrotechnika se v roce 1968 v Británii uplatnilo pouze 17 % mužů a ženy zabíraly 48 %. Ve Velké Británii se v roce 1969 na pozicích v technických oborech uplatnilo 77 % mužů a jen 7 % žen. V těchto několika zmíněných příkladech profesí jsou ženy odměňovány stejně jako muži, v jiných případech tomu tak není. Jsou tam systematicky propleteny ukazatele jako odbornost, finanční odměňování, gender a prestiž. Ukazatelem tohoto propojení je fakt, že v roce 1950 bylo v USA devět desetin žen soustředěno hlavně na kancelářskou práci, učitelství a pečovatelsví. V těchto profesích ve stejných letech pracovalo ve Spojených státech amerických pouze 12 % mužů.

Žena a její kariéra

Pro ženy vždy bylo a doposud je typické, že jejich kariéra byla a je přerušovaná. Žena nepracuje od ukončení studia až po odchod do důchodu jako muž. Její kariéra je rozdělena do několika fází. Jednou z fází je ta, která trvá od ukončení studia do narození dítěte. Další fáze je období, kdy je její dítě malé a ona práci opustí úplně nebo alespoň částečně. Do práce na plný úvazek nastupuje až v době, kdy jde její nejmladší dítě do školy a ona se může práci věnovat naplno až do odchodu do důchodu. Když si žena vybírá své povolání, záleží na jejím věku.

Pokud je mladá a má nedávno ukončené studium, vybírá si povolání, které ji uspokojí a které je bližší „ženskému“ povolání. A tím může být například již zmíněná kancelářská profese. Existují ale i ženy, které si vybírají „mužské“ profese.

V tomto případě jsou to ženy, které mají typicky mužské vlastnosti. Těmi jsou převážně iniciativa, agresivita a vytrvalost. Dalším faktorem pro výběr povolání je vzdělání. Na světě je více negramotných žen než mužů, je tedy pro ženy těžší si vybrat povolání, ve kterém nebude potřebovat vysoké vzdělání. Důvodem, proč ženy nedosahují vyššího vzdělání je fakt, že si daleko častěji pořízují rodinu v mladém věku svého života. V roce 1967 v Británii tvořily ženy dvě pětiny studentů vstupujících na vysoké školy, ale mezi absolventy jich nebyla ani třetina. Vzdělání bylo dlouho považováno za důležitější pro chlapce než pro dívky, protože muž je ten, který živí rodinu a tudíž musí mít vysoké vzdělání, aby měl profesi na vyšší úrovni a jeho plat tomu odpovídal. Jakmile tomu bylo v minulosti naopak, že žena pracovala na vyšší úrovni a její příjem byl vyšší než mužův, dívali se na ni lidé jako na nezodpovědnou ženu, pro kterou je práce na prvním místě. V dnešní době se taková pozice ženy na trhu bere jako samozřejmost, nikdo se nepozastaví nad tím, když muž je na rodičovské dovolené a žena je ta, která živí rodinu.

Vztah rodiny (ženy) a zaměstnání ve společnosti

Jak se žena postaví k práci a rodině, závisí pouze na ní. V pozadí stojí zájmy jednotlivých sociálních aktérů žijících v různých formách rodinného života. Těmito „aktéry“ jsou odbory, zaměstnavatelé, velké firmy a stát. Je to zřejmé, neboť v dnešní moderní společnosti se trh práce, rodina a stát vzájemně ovlivňují. Pro ženu je důležité sladit práci a rodinu, když chce mít oboje.

Mnoho žen si chce budovat kariéru a přitom mít rodinu. Musí si svůj čas rozdělit na povinnosti v rodině a povinnosti v zaměstnání. Ve spoustě případů mají ženy stále více povinností a méně volného času. Ti, kdo budují sociální stát, jsou znepokojeni

stavem, kdy disharmonie mezi rodinou a zaměstnáním narůstá. Existují různé firemní programy sociální politiky, které umožňují zaměstnancům, zejména ženám, nastoupit do zaměstnání a zůstat v něm do doby, než bude žena chtít mít rodinu. Také umožňují ženám se do práce vrátit po mateřské dovolené a zajistit, aby rodinné povinnosti automaticky neznamenal skončení ženina pracovního poměru. Rozvíjejí se též firmy, které se snaží pomoci svým zaměstnancům kombinovat pracovní a rodinný život tím, že pro ně vytvářejí různá pro rodinná opatření.

Problém harmonizace rodiny a zaměstnání je ovlivněn obecnějšími hodnotami a zájmy. Záleží na rozdělení povinností v rodině mezi její jednotlivé členy. Obecně se od ženy očekává, že by měla být doma, starat se o děti a domácnost a pokud by chtěla pracovat, tak by měla být neprovdaná. Od těchto žen se tedy očekává, že až se vdají a narodí se jim první dítě, trh práce opustí a vrátí se na něj, až děti dorostou. Předpokladem pro harmonizaci rodiny a zaměstnání je mimo jiné snaha o rovné podmínky pro muže a ženy jak v zaměstnání, tak i v rodině. Otázkou také zůstává, jak velkou překážkou jsou rodina a děti pro pracovní kariéru ženy (Hartmut, 2006).

Rodina, zaměstnání a volný čas

Rodina, zaměstnání a volný čas spolu v dnešní moderní společnosti úzce souvisí. Tyto prvky se navzájem ovlivňují. Každý z těchto prvků je ovlivňován i společenskými procesy, jako jsou například modernizace či globalizace. Většina lidí v produktivním věku dělí svůj čas mezi rodinu a práci. Povinnosti v rodině ovlivňují povinnosti v zaměstnání a naopak. Pro většinu občanů některých evropských zemí je charakteristický nedostatek času mimo zaměstnání, který je daný převážně angažovaností v zaměstnání. Hartmut (2006) předkládá názor, že angažovanost v zaměstnání rozumíme různé služební cesty, přesčasy, práce o víkendech a spoustu dalších povinností. Deficit času platí převážně pro osoby, které mají vysokoškolské vzdělání a jsou zaměstnané na vyšších pozicích, ať už jsou manažerské nebo expertní práce. Tento problém se však týká i zaměstnanců na nižších pozicích s nižším platem, jelikož se snaží své nižší příjmy doplňovat jinými příjmy, například druhým zaměstnáním, různými nezdaněnými příjmy za práce, které jsou vykonávány mimo oficiální trh práce, apod. Úbytek času pro rodinu, který je způsobený nároky na výkon v zaměstnání, má značný vliv i na rodinu jako takovou. Mimopracovní čas spolu rodina tráví velice málo, nebo netráví vůbec, protože její členové (živitelé) jsou svým pracovním životem zcela vytíženi (Hartmut, 2006). Pokud se soustředíme na rovnováhu mezi pracovním a volným časem a na harmonizaci mezi rodinnými a pracovními povinnostmi, je tato často

chápána jednostranně. Za řešení se považuje rozšíření času pro plnění rodinných povinností, poskytování různých podpor zaměstnancům, ať už se jedná o službu nebo finanční příspěvek a tím rozšíření jejich volného času. Ne ve všech firmách to funguje, ale téměř vždy za tyto benefity požadují firmy zpětné nároky. Má-li se najít řešení, je potřeba uvažovat o změně ve firemní kultuře a organizační struktuře firmy. Snahy o překonání problémů mezi rodinou a prací mají na starosti hlavně změny v povaze práce a formách zaměstnání, změny v postavení žen v rodině a v preferencích zaměstnaných osob, mužů i žen. Je třeba zmínit především vstup žen na trh práce.

Vstup žen na trh práce

Proč bylo potřeba, aby ženy vstoupily na trh práce? Je to hlavně z důvodu, že příjem jednoho člena rodiny nestačil a ani v dnešní době stále nestačí na obživu celé rodiny. Ženy na trh vstoupily také z důvodu, že rostl sektor služeb, který potřeboval ženskou pracovní sílu. Další důvod byla emancipace žen, které se chtěly vyrovnat mužům a být na stejných pozicích jako oni. Sirovátka (2006) předpokládá, že je třeba se pozastavit nad tím, proč ženy stále častěji než muži opouštějí trh práce a obtížněji se na něj vrací. Především je to z rodinných důvodů, například z důvodu odchodu na mateřskou dovolenou nebo z důvodu péče o příslušníka rodiny. Jakmile žena vstoupí na trh práce, vede to ke slábnutí angažovanosti v rodině. Z toho vyplývá, že se vytváří tlak na muže, aby se v rodině svým výkonem vyrovnal výkonu ženy. Svým zaměstnáním ženy získávají svůj vlastní příjem a dokážou se spolehnout na sebe v případě zabezpečení ve stáří nebo v případě rozvodu (Sirovátka, 2006). Nutí je to také hledat rovnováhu mezi rodinným a pracovním životem. Potřeba hledat tuto rovnováhu v dnešní době platí více pro ženy než muže, zejména pro ženy samoživitelky.

Rodiny a jejich strategie

Oba partneři se snaží docílit sladění rodiny a zaměstnání. Dopomáhají jim k tomu jejich strategie, kterými mohou být:

- zajištění hlídání pro děti - v dnešní době existují různá zařízení, kde rodičům děti pohlídají (družiny, školky), některé rodiny si pořízují chůvy, mohou ale využít i zařízení, která jsou dotovaná zaměstnavatelem (např. dětské skupiny apod.);
- rozdělení rolí uvnitř rodiny, které záleží na angažovanosti v práci;
- přijímání nestandardních pracovních dob a pracovního režimu.

Zaměstnavatelé a jejich strategie

V minulosti bylo zvykem, že se o rodinu starala žena a muž chodil do práce. V dnešní době je tomu jinak. Ženy jsou zaměstnané na různých pozicích, včetně manažerských, a tak se firmy stávají závislé nejen na

mužské práci, ale také na ženské pracovní síle. Musí se také vyrovnat s tím, že na rodičovskou dovolenou odchází i muži. Zaměstnavatelé si musí položit několik otázek, např. jak zajistit, aby pracovníci byli produktivní. Zaměstnance naopak zajímá, jak splní svoje rodinné povinnosti.

Stále se předpokládá, že rodinný život má na pracovní život vliv spíše negativní, než pozitivní. Zaměstnavatelé očekávají, že žena zůstane doma s nemocným dítětem, bude soukromě telefonovat, nebude chtít pracovat přesčas, apod. V poslední době ovšem firmy začínají rozumět tomu, že jejich zaměstnanci budou pracovat produktivněji, pokud budou mít dostatek času na svůj rodinný život. Některé firmy se proto v rámci firemní kultury snaží o vytvoření rovnováhy mezi rodinným a pracovním životem. Pokud je firemní kultura i politika vstřícná k osobnímu životu zaměstnanců, může to být jejich motivací k vyššímu výkonu a kvalitě práce. Sirovátka (2006) uvádí, že firmy nabízejí zaměstnancům upravenou pracovní dobu, místo výkonu práce, ale například jim umožňují v případě mateřské dovolené zůstat s dětmi déle doma a garantují jim návrat do práce. Pokusy harmonizovat sféru práce a rodiny přicházejí i „z vnějšku“ a jsou důsledkem tří základních vlivů: demografického vývoje, ekonomických zřetelů, jimiž se řídí jednotlivé firmy, a ideologické perspektivy sociálního státu a jeho potřeb. Diskuse o vztahu zaměstnání a rodiny je nepochybně i diskusí o rovnosti mužů a žen. Mnohé z aktivit směřovaných k harmonizaci vztahu mezi rodinou a zaměstnáním posilují genderovou rovnost podporou vstupu žen na trh práce a schopnosti se na něm nejen udržet, ale i budovat si úspěšnou kariéru (Sirovátka, 2006).

Zaměstnanost žen dle úrovně vzdělání a věkové skupiny

Sirovátka (2006) dále uvádí vzdělání jako velmi důležitý faktor pro zaměstnanost. Míry zaměstnanosti jsou obecně mnohem vyšší u vzdělanějších žen než u žen z nižších vzdělanostních skupin, a to jak v případě částečných, tak i v případě plných úvazků (Sirovátka, 2006). Ženy s nižším vzděláním například žádají od svých zaměstnavatelů více pracovních přestávek, pokud mají dítě, jsou ochotné opustit své zaměstnání kvůli dítěti, apod. Naopak ženy s vyšším vzděláním a tudíž s lepším zaměstnáním se nevzdávají své kariéry kvůli dítěti, jelikož ví, že by mohly přijít o dobrý plat a o dobrou pracovní pozici. Ženy s vyšším vzděláním se vystavují větším ztrátám než ženy s nižším vzděláním. Vzdělanější ženy mají navíc větší šanci získat kvalitativně lepší a stabilnější zaměstnání než ženy s nižším vzděláním.

V České republice, Irsku, Řecku ale i Španělsku má vzdělání vliv na zaměstnanost. Znamená to, že v těchto zemích mají vzdělanější ženy o mnoho větší šanci dosáhnout

rovnějšího postavení na trhu práce než méně vzdělané ženy. Ovšem vzdělanější ženy mají nevýhodu oproti mužům s vysokoškolským vzděláním. Může to být tím, že ne všechny ženy s vysokým vzděláním si chtějí budovat kariéru. Některé z nich se chtějí věnovat rodině a rodina je pro ně důležitější než vzdělání. Ženy a muži se rozdělíme do 3 skupin. Podíváme se na genderové rozdíly v mírách zaměstnanosti v jednotlivých věkových skupinách. První skupinou jsou ženy a muži ve věku od 15 do 24 let, druhou skupinou jsou ženy a muži ve věku 25 až 54 let a třetí skupinou jsou ženy a muži ve věku od 55 výše.

Obecně platí, že čím je žena starší, tím lépe zaměstnána je, protože má více zkušeností. V nejmladší kategorii je genderový rozdíl mezi muži a ženami velmi nízký, ale existuje. Hartmut (2006) uvádí, že nízký genderový rozdíl může být způsoben převážně tím, že většina lidí v této kategorii na trhu práce zatím není. Velký počet mužů a žen v tomto věku stále studuje střední nebo vysokou školu. V druhé věkové skupině jsou pozice mužů a žen celkem vyrovnané převážně ve skandinávských zemích. V dalších zemích jsou rozdíly výraznější, jde zejména o země, jako jsou Belgie, Francie, Holandsko, Německo, Rakousko, ale řadí se k nim i Portugalsko, Velká Británie nebo Česká republika. Zejména holandské, belgické a české ženy se zdají být z hlediska míry zaměstnanosti vysoce znevýhodněné oproti mužům. Nejdrastičtější rozdíly v zaměstnanosti mužů a žen však nacházíme v Řecku, Španělsku, Itálii, Lucembursku a Irsku (Sirovátka, 2006). V poslední skupině a nejvyšší věkové kategorii zůstává na trhu práce více mužů než žen. V České republice to může být způsobeno tím, že spousta žen odchází do předčasného důchodu. Může to být také vysvětleno vyšším důchodovým věkem u mužů a nižším důchodovým věkem u žen.

I přesto, že je poměr kvalifikovaných žen a mužů na českém trhu práce srovnatelný, zastoupení žen v organizační hierarchii s vyšší pozice, mzdy a s mírou prestiže klesá. Zejména na vrcholové úrovni stále převládají muži. Tato absence žen ve vedoucích a řídicích funkcích se projevuje jak v soukromém, tak i státním sektoru. Ženy tvoří v současné době pouze 28,6 % skupiny zákonodárců, vedoucích a řídicích pracovníků a jen okolo 7 % úzkého vedení středních a velkých firem (Jurajda, Munich, 2006). Vertikální genderová segregace trhu práce, zejména co se vrcholových pozic týče, je však problémem také v dalších zemích EU. Podle Evropské komise činí například zastoupení žen v představenstvech nejvýznamnějších uváděných společností v EU pouze 3 %. Vedle vyššího podílu žen přerušujících kariéru z důvodu péče o dítě zapřičiňuje nižší zastoupení žen na vedoucích pozicích také genderová diskriminace. V důsledku nereflexovaných stereotypů

jsou ženy znevýhodňovány při povyšování a jmenování do pozic s rozhodovacími pravomocemi. O těchto neviditelných překážkách, které ženám brání postupovat v organizační hierarchii a udržují je na nižších úrovních řízení, se také někdy hovoří jako o tzv. skleněném stropu.

Zaměstnanost bezdětných žen a žen s dětmi

Předsudkem může být to, že dítě v rodině znamená pro ženu problém, jak se uplatnit na trhu práce. Naopak mateřství znamená pro muže ve všech zemích větší možnost uplatnění na trhu práce, jelikož se muž považuje za živitele rodiny. Pozice žen na pracovním trhu se zhoršuje s narozením dítěte. V nejhorší situaci se ocitají české ženy s malými dětmi, v závěsu jsou Maďarky, Slovenky a Britky (Sirovátka, 2006). Pokud je žena bezdětná, není časově omezená a má prostor k budování své kariéry. Je pro ni jednodušší najít si práci a vyhovět ve všem svému zaměstnavateli. Obecně se však přepokládá, že bezdětná žena, bude časem dítě chtít. Příchod malého dítěte do rodiny může ženám přinést zhoršení postavení na trhu práce, zejména z hlediska jejich pracovních pozic. Celosvětově výzkumy poukazují na to, že převážně míra zaměstnanosti žen s příchodem dítěte klesá v zemích, jako jsou Velká Británie, Německo, Rakousko a Holandsko, ale i Česká republika. Kubálková a Časlavská (2010) uvádějí, že většina žen tyto situace řeší prací na částečný úvazek, až na ženy z České republiky, ty využívají práce na částečný úvazek ze zmíněných zemí nejméně. Českým ženám to komplikuje možnost sladit rodinný život s pracovním. Nejvyšší míry zaměstnanosti žen se bez ohledu na počet dětí udržují v Belgii, Dánsku, Finsku, Portugalsku a Švédsku. Ve Švédsku, zdá se, přítomnost dítěte mladšího 6 let nemá na úroveň ženské zaměstnanosti téměř žádný vliv (ČMKOS, 2007). S dítětem mladším 3 let pracuje malé množství žen. Je to pouze 17 % v České republice, v Maďarsku 11 % a na Slovensku 12 % žen. Ženy zůstávají doma s dítětem do 3 let, protože je to pro dítě nejprospěšnější. Domácí péči odpovídá i délka rodičovské dovolené, která je v České republice právě 3 roky. Míra zaměstnanosti žen s nejmladším dítětem ve věku do 6 let není v České republice, Maďarsku a Slovensku vyšší než 30 %. Naopak v Řecku, Španělsku, Irsku, Itálii, Německu nebo Finsku je míra zaměstnanosti žen vyšší, a to téměř o 20 %. Záleží tedy na různých kulturách a zvyklostech, jak se postaví k zaměstnanosti. Důležité ale také je rozhodnutí ženy, zda se bude starat o dítě, nebo půjde pracovat na plný nebo částečný úvazek tak, aby mohla zajistit péči o dítě či děti.

Diskriminační přístupy k ženám z hlediska práce jsou ve velkém množství případů založeny na skutečnosti, že ženy jsou zatíženy mateřskou povinností, která jim ukládá

starat se o děti a vychovávat je. I v případě, že bychom tento zažitý stereotyp považovali za dogma, je možné provést několik opatření, která umožní ženám vykonávat svou profesi i při mateřských povinnostech (Nagl-Docekal, 2007). Zde je několik typů, jejichž dodržení může organizace velmi zásadním způsobem přispět ke zvýšení uplatnění žen na trhu práce:

- Flexibilita pracovní doby - umožnit ženám, aby si vytvořily pracovní rozvrh dle svých potřeb, stanovily si délku a rozvržení pracovní doby, či dokonce zavést možnost provádět svěřené úkoly, u nichž je to možné, doma. Nejruznější flexibilní formy organizace práce, jako jsou například pružná pracovní doba, stlačený pracovní týden, sdílené pracovní místo a zkrácený úvazek, umožňují skloubit individuální potřeby zaměstnaných za podmínky uspokojení potřeb zaměstnavatele. Vzhledem k tomu, že v českém prostředí přetrvává vnímání péče o dítě jako téměř výhradní doména žen, lze flexibilní pracovní režimy považovat za prostředek poskytující ženám (jakožto strukturálně znevýhodněné skupině, jejíž znevýhodnění je dále posilováno ve srovnání s jinými zeměmi relativně dlouhou délkou rodičovské dovolené) možnost zachovat si pozici na trhu práce a ve společnosti obecně. Umožňují ženám v situaci, kdy se věnují mateřství, udržet si kontakt s oborem i finanční nezávislost. Setrvání v kontaktu s pracovním prostředím však přináší výhody i zaměstnavateli, flexibilní opatření umožňující sladění pracovního a osobního života posilují motivovanost zaměstnaných a zvyšují jejich spokojenost, což se pozitivně odráží na míře jejich pracovního nasazení a tedy i výsledcích práce.
- Omezit přesčasové veškerých hodinách - v některých případech se stává, že organizace potřebuje svolat schůzi nebo jinou pracovní aktivitu mimo oficiální pracovní dobu, tedy jako přesčasovou práci. Je nutné, aby se tak stávalo pouze výjimečně a nejlépe v době, kdy ženy nemají povinnosti ve svých rodinách.
- Organizace akcí pro zaměstnance s dětmi - dobré je také alespoň jednou za čas zorganizovat mimopracovní akci pro rodiče a jejich děti, aby bylo umožněno vytíženým maminkám zúčastnit se společenského a kulturního dění v pracovním kolektivu a navazovat tak neformální a přátelské vztahy se svými kolegy.
- Podpora vzdělávání rodičů na mateřské dovolené - vývoj jde rychle kupředu a rodičovská dovolená způsobí několikaletou odmlku v získávání praxe, znalostí a dovedností. Pokud nemá rodič na mateřské dovolené možnost si kvalifikaci průběžně doplňovat, jeho návrat do zaměstnání je značně zkomplikován.

- Podnikové jesle - jsou velmi málo častou variantou podpory žen v jejich pracovním uplatnění. Podniky ovšem mnohdy nechtějí vynakládat finanční prostředky, místnost a pracovní sílu na provoz jeslí.
- Role státu v této problematice - stát může také velmi významným způsobem ovlivňovat uplatnění žen na trhu práce. A to zejména podporou široce přístupných jeslí a školek, např. zrušením pevných věkových limitů pro nástup do první školkové třídy, zrušení limitu pro pobyt dítěte mladšího tří let ve školce za měsíc, jehož překročením rodičům zaniká nárok na rodičovský příspěvek a v neposlední řadě také rozšířením počtu míst ve školkách a jeslích, podporou zřizování dětských skupin, apod. Státu se dále nabízí možnost podpory zřizování soukromých jeslí na základě zákona č. 455/1991 Sb., zřizování certifikátů profesionálních pečovatelských či uznání nákladů vynaložených na potřeby hlídání dětí v pracovní době za náklady odečitatelné ze základu daně atp.

Závěr

V současné společnosti se role žen a mužů změnily a ženy jsou samostatnými „jednotkami“, které uspokojují své ambice

a potřeby jak v rodinném životě, tak v zaměstnání, a mají na to stejné právo jako muži. Ženy zasluhují rovný přístup v zaměstnání i rovnou odměnu jako jejich mužské protějšky. Prosperita ekonomické aktivity žen spočívá mj. v jejich pohledu na svět a ve způsobu vnímání okolního světa, jejich nízká míra zapojení do veřejného a pracovního života společnost ochuzuje o důležitý pohled na svět, pohled z ženské perspektivy. Ženy obecně dosahují na manažerské pozice obtížněji než muži. Pro existenci současného znevýhodnění slabšího pohlaví lze nalézt mnoho příčin. Těžko ale někdo nyní obstojí s tradičním tvrzením, že ženy jsou méně schopné než muži. Pokud má žena jistou kvalifikaci pro dané pracovní místo, neměl by být důvod ženu na tuto pozici obsadit. Koncept rovných příležitostí pro muže a ženy spočívá ve snaze zajistit rovné postavení žen a mužů na pracovním trhu na základě předpokladu, že všichni mají rovné právo rozvíjet své schopnosti a na základě svého uvážení se účastnit ekonomického, politického a sociálního života. Ženám by neměly být kladeny překážky v podobě genderových stereotypů odkazujících ženy a muže do předem vymezených rolí. Obecně se genderová rovnost vztahuje k rovnosti v právech a povinnostech žen a mužů.

Literatura

- Hartmut, K. *Ženy - muži*. 1. vyd. Praha: Portál 2006. ISBN 80-7367-145-X
- Jurajda, Š. - Munich, D. *Relativní postavení žen na trhu práce v České republice: shrnutí výzkumu*. In: SOKAČOVÁ, L. *Kariéra, rodina, rovné příležitosti*. Praha: Gender Studies, 2006. Str. 13-19. ISBN 8086520-12-9
- Kolektiv autorů ČMKOS. 2007. *Kolektivní vyjednávání aneb uplatnění rovnosti mužů a žen v praxi*. Praha, 2007.
- Kubálková, P. - Wennerholm Čáslavská, T. *Ženy a česká společnost: Hodnocení implementace Pekingské akční platformy na národní a mezinárodní úrovni* (Peking + 15). Praha, Otevřená společnost, o. p. s., 2010.
- Nagl-Docekal, H. *Feministická filozofie: Výsledky, problémy, perspektivy*. 1. vyd. Praha: Slon, 2007, 173 s. ISBN 978-80-247-4039-3
- Oakleyová, A. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000. 176 s. ISBN 80-7178-403-6
- Sirovátka, T., et al. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Brno: ALBERT, 2006. 280 s. ISBN 80-7326-104-9
- Vlček J., a kol. *Ekonomie a ekonomika*. Praha: ASPI a. s., 2005. 560 s. ISBN 807357-103-X

Autor PhDr. Marek Merhaut, Ph.D., MBA (merhaut@vsh.cz) je tajemníkem katedry marketingu Vysoké školy hotelové v Praze 8 (The Institute of Hospitality Management in Prague), Svidnická 506, 181 00 Praha 8, Česká republika.

Informační servis čtenářům

Novinky v knižním fondu

Posudková činnost v oblasti sociální ochrany ve vybraných zemích EU v roce 2013 /Jitka Kopásková, Marie Kořánová, Lenka Krinesová, Mirjam Suchomelová, Katarína Švehlová Praha: VÚPSV, v. v. i., 2017. 149 stran + 4. ISBN 978-80-7416-306-7.

Publikace se zabývá uspořádáním lékařské posudkové služby z hlediska jejich vazeb na rozhodovací procesy ve vybraných evropských zemích, zejména v zemích střední Evropy. Obsahuje základní přehled o systémech posudkové činnosti v Polsku, Slovensku, Německu, Rakousku a dále pro srovnání i ve Francii a Velké Británii. Studie se zaměřuje na organizační struktury posudkové činnosti ve vazbě na jednotlivé oblasti sociální ochrany. Ze získaných informací vyplývá, že systémy posudkové činnosti pro různé oblasti sociální ochrany nebývají organizovány jednotně a odděleně od dávkových orgánů. Jednotlivé instituce sociální ochrany mají pro své specifické potřeby k dispozici organizaci, případně jednotlivce, kteří pro ně posudkovou činnost vykonávají. V řadě případů je tato činnost přímo integrována do organizační struktury příslušné instituce.

Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_422.pdf

Taxing Wages 2017.

Paris: OECD Publishing, 2017. 580 stran. Taxing Wages 2015-2016: special feature: taxation and skills. ISBN 978-92-64-27076-3.

OECD Pensions Outlook 2016.

Paris: OECD Publishing, 2016. 181 stran. ISBN 978-92-64-26551-9.

Vydání a spotřeba domácností statistiky rodinných účtů za rok 2016 [Expenditures and consumption of households included in the household budget survey].

Praha: Český statistický úřad, 2017. 101 stran. (Lidé a společnost). ISBN 978-80-250-2776-9.

Family Forms and Parenthood : Theory and practice of article 8 echr in Europe /Edit. Büchler, Andrea, Edit. Keller, Helen.

Cambridge : Intersentia, 2016. 544 stran. ISBN 978-1-78068-340-9.

Rodinná terapie a teorie jin-jangu: Příspěvek k psychosomatice / Ladislav Chvála, Ludmila Trapková. - 2. přepracované vydání.

Praha: Portál, 2016. 247 stran. ISBN 978-80-262-0989-8.

Soutěž, která podporuje aktivní život seniorů

Ministryně práce a sociálních věcí Michaela Marksová se v neděli zúčastnila slavnostního vyhlášení soutěže Senior roku 2017 v Pražské křižovatce. Akce má za cíl podporovat a rozvíjet aktivní život českých seniorů. Ministryně Marksová předala ocenění vítězům v kategoriích senior roku, seniorka roku a zasloužilý senior. Cena „Senior roku“ se konala u příležitosti Mezinárodního dne seniorů pod záštitou MPSV.

„Jsem velmi ráda, že dnes, kdy si připomínáme Mezinárodní den seniorů, mohu ocenit ty seniory, kteří svým přístupem dokazují, že můžeme překonávat stále velmi silně zažitá stereotypy spojované se stářím,“ uvedla ministryně Marksová.

Cenu Senior roku vyhláší Nadace Charty 77 v rámci svého projektu „Senzační senioři“, jehož cílem je upozornit veřejnost na fenomén stárnutí, podpořit aktivní život seniorů v České republice a pomoci k propagaci důstojného života seniorů a k jejich zapojení do života komunity. Letos se konal již pátý ročník uvedené soutěže.

Zdroj: MPSV

Odborný měsíčník Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR
SOCIÁLNÍ SLUŽBY
www.socialnisluzby.eu

Z obsahu čísla září - říjen:

- Aktuální nabídka seminářů Institutu vzdělávání APSS ČR - 2. pololetí 2017
- Mgr. Veronika Hotová: Reportáž: Valnou hromadu FEANTSA tentokrát hostil polský Gdaňsk
- Mgr. Veronika Hotová: Konference APSS: Sociální služby nejen v Evropě (ale například i v Indii)
- Ing. Jiří Horecký, Ph.D., MBA: Desatero pro rozvoj sociálních služeb v ČR
- Mgr. Marcela Hauke: Pečovatelská služba: Domácnost klienta jako zdroj možného ohrožení
- Představujeme radní pro oblast sociálních služeb v krajích: Karlovarský kraj
- Mgr. Roman Pešek: Psychoterapie v sociálních službách
- Mgr. Veronika Hotová: Seriál Putování za sociálními službami: Mezigenerační a dobrovolnické centrum TOTEM Plzeň
- SPECIÁLNÍ PŘÍLOHA: Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež
- PhDr. Pavel Čáslava, PaedDr. Petr Matuška, Ph.D.: Etické dilema: Klient s virovou hepatitidou typu B
- Ing. Daniela Lusková, MPA: Metodické kapitoly z kvality, 2. díl
- JUDr. Vladimír Hort: Právo: Kontrola z hlediska osobnostních práv zaměstnance, 2. díl
- Zařízení certifikovaná Značkou kvality
- Mgr. Katarína Haukvitzová: Veřejný ochránce práv: Odpovědnost zařízení pobytových sociálních služeb za věci svých klientů

Z domácího tisku

Očekávání lidí žijících s HIV/AIDS od sociální práce / Monika Bjelončíková

In: Sociální práce/Sociální práce. ISSN 1213-6204. Roč.17, č. 3 (2017), s. 5-22.

Článek poukazuje na to, že sociální práce může sehrávat klíčovou roli v organizování a poskytování služeb v oblasti prevence i vlastní pomoci lidem žijícím s HIV/AIDS a lidem touto nákazou ohroženým. Autorka chce k diskusi o rozvoji praxe sociální práce v této oblasti přispět podnětným zprostředkováním toho, jak je sociální práce a její role vnímána z perspektivy lidí žijících s HIV/AIDS. Článek přináší výsledky výzkumného projektu s názvem „Identifikace a analýza vnímaných sociálních důsledků života s HIV/AIDS“.

Podpora sociální práce přímo v obcích se vyplácí.

In: Práce a sociální politika. ISSN 0049-0962. Roč. 14, č. 6 (2017), s. 1.

V rámci projektu „Systémová podpora sociální práce v obcích“ pracovníci ministerstva spolupracují s 15 obcemi na zlepšení dostupnosti sociální práce pro současné i potenciální klienty. Poskytují metodickou pomoc a právní rady a také získávají informace o podmínkách a možnostech výkonu sociální práce v obcích. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/30805/Prace_socpol_06_17.pdf

Je sociální práce profesí, nebo zaměstnáním? / Igor Tomeš

In: Listy sociální práce. ISSN 2336-2332. Roč. 5, č. 10 (2017), s. 18-19.

Historie a současnost sociální práce, postavení sociální práce mezi ostatními humanistickými profesemi, status sociálního pracovníka v sou-

časnosti. Potřeba vzniku profesní komory a zákona, který by definoval profesní sociální práci v širším pojetí než současný zákon o sociálních službách.

Osobnostní faktory ovlivňující setrvání v bezdomovectví u mladých lidí / Marie Vágenerová, Jakub Marek, Ladislav Csémy

In: Sociální práce/Sociální práce. ISSN 1213-6204. Roč. 17, č. 3 (2017), s. 41-54.

Cílem studie bylo zjistit, jak žijí lidé, kteří byli před 5 lety bezdomovci, které osobnostní faktory přispívají k opětovnému začlenění do společnosti, a které spíše přispěly k setrvání v pozici bezdomovce. Z autory provedeného šetření vyplynulo, že k faktorům ovlivňujícím chronizaci bezdomovectví patří zejména negativní zkušenost z rodiny a s tím související absence jakéhokoliv zázemí, nedobré osobnostní vlastnosti a neschopnost nebo nezájem či neochota systematicky spolupracovat. Velmi významným negativním faktorem setrvání v bezdomovectví je také dlouhodobé užívání drog a alkoholu. Studie chce přispět k rozšíření teoretické a metodologické báze sociální práce a přinést podněty pro intervence u sociálně marginalizované skupiny.

Černí koně / Zdeněk Jirků

In: MŮŽEŠ. ISSN 1213-8908. č. 7-8 (2017), s. 16-18.

Černí koně jsou neziskový integrační projekt, který podporuje sportovní aktivity především postižených dětí. Založili kategorii postižených na „normálních“ cyklistických závodech horských kol, organizují velkou edukační tour, ve které přibližují život i sport lidí s handicapem veřejnosti, zejména dětem. V novém projektu Vitr ve vlasech se věnují stavbě dětských handbiků. Dostupné z: <http://www.muzes.cz/casopis/archiv/2017/cervenec-srpen-2017/>

Rodinná politika začíná na úrovni obcí / Michaela Adámková

In: Veřejná správa. ISSN 1213-6581. Roč. 28, č. 16 (2017), s. 8-9.

Opatrovnickví nezletilého poškozeného v trestním řízení a kompetence orgánů SPOD / Martin Cypris, Renata Musilová

In: Právo a rodina. - ISSN 1212-866X. - Roč.19, č.8 (2017), s. 1-4.

Výkon práv dítěte v rodičovském konfliktu (1.) / Romana Rogalewiczová.

In: Právo a rodina. - ISSN 1212-866X. - Roč.19, č.8 (2017), s. 16-21

Analýza zákona č. 234/2014 Sb., o státní službě a jeho dopadů / Pavla Chmelová

In: Scientia et Societas. ISSN 1801-7118. Roč. 13, č. 2 (2017), s. 118-135.

Cílem článku je analýza zákona č. 234/2014 Sb., o státní službě, s důrazem na identifikaci a zhodnocení dopadů na strukturu a fungování státní správy, a to primárně s ohledem na stanovené cíle zákona. Je zkoumáno, zda bylo dosaženo vyšší míry stability, profesionalizace a transparentnosti a jakým způsobem byla ovlivněna nabídková a poptávková strana trhu práce. Platové a jiné pracovní podmínky zaměstnanců ve služebním poměru a problematika jejich zaměstnávání jsou posuzovány také v kontextu alternativního zákoníku práce, jímž jsou upravovány pracovněprávní vztahy v soukromém sektoru a v některých oblastech veřejné správy.

Celé číslo časopisu dostupné z: http://files.sets.cz/200000231-6c07f6d012/2017_02_sets.pdf

Ze zahraničního tisku

Marketisation of Nordic Eldercare - Is the Model Still Universal? [Marketizace severské péče o staré lidi - Je model stále univerzální?] / Linda Moberg

In: Journal of Social Policy. ISSN 0047-2794. Roč. 46, č. 3 (2017), s. 603-621.

Cílem tohoto článku je analyzovat, zda zvýšené spolehlání se na marketizaci v poskytování sociální péče zpochybňuje univerzálnost péče o staré osoby ve Švédsku, Dánsku, Finsku a Norsku. Studie se zaměřuje na národní reformy pro zadávání zakázek a volbu poskytovatele uživatelem a analýzu jejich důsledků pro čtyři univerzalistické dimenze: rovnou inkluzí, veřejné financování, veřejné poskytování a komplexní využití.

„You can Spend Time... But not Necessarily be Bonding with Them“: Australian Fathers' Constructions and Enactments of Infant Bonding [„Můžete trávit čas... Ale nemusíte být nutně zapojeni“: Konstrukce a uzákonění kojeneckých vazeb australských otců] / Michelle Brady, Emily Stevens, Laetitia Coles, Maria Zadoroznyj, Bill Martin

In: Journal of Social Policy. ISSN 0047-2794. Roč. 46, č. 1 (2017), s. 66-90.

Vlády ve stále větší míře zavádějí politiky, které podporují rané zapojení otců do péče o děti. Výzkum však dosud systematicky nezkoumal pohledy a zkušenosti otců na zapojení do péče o velmi malé děti. Tato studie se zaměřuje na australské zkušenosti s brzkým zapojením otců do péče.

Dlouhodobá koncepce rozvoje Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i., na léta 2018–2022

I. Souhrnná část

Současnost VÚPSV, v. v. i.

V současné době je VÚPSV, v. v. i. (dále jen „VÚPSV“) vědeckovýzkumnou organizací s působností na území České republiky, jejímž hlavním cílem je přispívat k poznání a k prognózování sociálně-ekonomického rozvoje společnosti a připravovat podklady a doporučení pro orgány státní správy, zejména MPSV, a to na základě využití jak aplikovaného, tak i základního výzkumu. Vědeckovýzkumná činnost VÚPSV je zaměřena především na tři tematické oblasti:

- oblast práce, zahrnující především výzkum otázek politiky zaměstnanosti, trhu práce, rozvoje lidských zdrojů, otázek příjmové a mzdové politiky, nákladů práce, pracovních podmínek, sociálního dialogu a kolektivního vyjednávání,
- oblast sociální, zahrnující především výzkum problematiky důchodového a nemocenského pojištění, státní sociální podpory a sociální pomoci, vývoje sociální struktury, životních podmínek a životní úrovně,
- oblast rodiny a sociálních souvislostí demografického vývoje, zahrnující především otázky koncipování rodinné politiky, podpory rodin s dětmi a života ve stáří, harmonizace rodiny a zaměstnání a rovných příležitostí.

Nedílnou součástí výzkumu jsou porovnání mezinárodních ukazatelů zaměstnanosti a sociální politiky, významnou činnost ústavu tvoří zpracovávání rešerší domácí i zahraniční literatury.

Při plnění svých úkolů VÚPSV úzce spolupracuje s orgány státní správy, samospráv, organizacemi odborů a zaměstnavatelů, nestátními neziskovými organizacemi, univerzitními pracovišti a dalšími vědeckými a výzkumnými institucemi, a to nejen v České republice, ale i v zahraničí.

Vedle vědeckovýzkumné činnosti VÚPSV rozvíjí odborné poradenství, konzultace a informační činnost ve všech oblastech svého působení. Poradenský a informační systém VÚPSV navazuje bezprostředně na výsledky výzkumu. Na podporu vlastní výzkumné činnosti a pro potřeby vědecké veřejnosti a občanů rozvíjí VÚPSV soustavnou dokumentační, rešeršní a ediční činnost a kontinuálně rozšiřuje odbornou knihovnu. Ústav dále organizuje semináře, konference a vydává odborné publikace a odborný recenzovaný časopis FÓRUM sociální politiky, který je zařazen v mezinárodní databázi ERIH+ a na Seznamu recenzovaných neimpaktovaných časopisů vydávaných v České republice.

Z organizačního hlediska jsou pracovníci VÚPSV v současné době zařazeni do celkem šesti výzkumných pracovních skupin (pro výzkum teoretických otázek sociální politiky, pro výzkum trhu práce a politiky zaměstnanosti, pro výzkum sociální ochrany, pro výzkum rodinné politiky, pro výzkum příjmové a mzdové politiky a pro výzkum sociálního dialogu a pracovně právních vztahů), oddělení knihovnicko-informačních služeb a do ekonomicko-správního oddělení.

V souladu se zákonem č. 341/2005 Sb., o veřejných výzkumných institucích, ve znění pozdějších předpisů, jsou orgány VÚPSV Rada VÚPSV a Dozorčí rada VÚPSV.

Celkový cíl koncepce a jeho vazby na koncepci MPSV

Vědecko-výzkumná činnost VÚPSV bude stejně jako v předcházejícím období zaměřena především na tyto tematické oblasti:

- oblast práce, zahrnující především výzkum otázek politiky zaměstnanosti, trhu práce, rozvoje lidských zdrojů, otázek příjmové a mzdové politiky, nákladů práce, pracovních podmínek, sociálního dialogu a kolektivního vyjednávání,
- oblast sociální, zahrnující především výzkum problematiky důchodového a nemocenského pojištění, státní sociální podpory a sociální pomoci, vývoje sociální struktury, životních podmínek a životní úrovně,
- oblast rodiny a sociálních souvislostí demografického vývoje, zahrnující především otázky koncipování rodinné politiky, podpory rodin s dětmi a života ve stáří, harmonizace rodiny a zaměstnání a rovných příležitostí.

Česká republika při koncipování sociální a ekonomické politiky vychází z moderních koncepcí reagujících na podmínky evropské společnosti v 21. století. Pro veřejné diskuse o formulování a realizaci ekonomické, sociální a rodinné politiky je nezbytné mít soustavně k dispozici dostatečné množství aktuálních teoretických a empirických poznatků, které by měly umožnit vést tyto diskuse v odborné rovině a tím i usnadnit hledání cest vedoucích k uzavření celospolečenské dohody o podobě české ekonomické a sociální politiky. Náměty teoretických konceptů společenských věd, základní výzkum a zkušenosti získané v rámci aplikovaného výzkumu vytvářejí předpoklady pro formulování teoretických modelů a koncepcí, které by mohly přispět k obohacení názorového spektra jak ve spo-

lečensko-vědní oblasti, tak i při praktickém uplatňování ekonomické a sociální politiky. Současně by měly poznatky empirického výzkumu umožnit i realizaci racionálních a efektivních opatření reagujících na konkrétní situace vznikající v různých oblastech jako důsledek ekonomického a sociálního vývoje ve společnosti.

Cíle aplikovaného výzkumu v oblasti práce a sociálních věcí jsou:

- dlouhodobé a permanentní sledování klíčových otázek v jednotlivých výzkumných oblastech při využití relativně stabilní a přitom kontinuálně rozvíjené metodiky (příkladem může být např. dlouhodobé monitorování procesů migrace, nákladů práce, rizika chudoby a sociálního vyloučení ve vztahu k specifickým cílovým skupinám, predikce vzdělávacích potřeb, evaluace veřejně-politických programů, jako jsou opatření v oblasti trhu práce, sociálních služeb, rodinné politiky, sociálního začleňování včetně integrace cizinců atp.),
- syntetizace poznatků dosažených v dílčích oblastech ve vztahu k průřezovým tématům, a to při využití poznatků základního výzkumu (jako např. při zkoumání otázky dlouhodobé fiskální udržitelnosti systému důchodového pojištění a sociálních služeb při udržení potřebných standardů nebo při formulování účinné rodinné politiky zohledňující mnohočetné funkce rodiny a její proměny atp.),
- silná a dlouhodobá reflexe potřeb praxe projevující se v tematickém zaměření výzkumu, opírající se o společné formulace požadavků na výzkum a v rozpracování výsledků výzkumu z hlediska využití pro potřeby praxe.

Tyto základní cíle mohou být dosaženy dlouhodobou spoluprací MPSV s VÚPSV, jenž má k tomu potřebné předpoklady a know-how. Konkrétně to znamená:

- propojení základního a aplikovaného výzkumu do kontextu jednotlivých sociálně politických opatření (to předpokládá dlouhodobé monitorování a propojení obou oblastí),
- dlouhodobé sledování přijímaných opatření v jednotlivých oblastech sociální politiky v zemích EU a zpracovávání komparativních studií, jež pomáhají identifikovat specifiku problémů v České republice,
- spolupráci s MPSV při formulaci zadání pro aplikovaný výzkum a možnost pro MPSV dlouhodobě a koncepčně ovlivňovat tematický plán výzkumu v oblasti práce a sociálních věcí formou dlouhodobých úkolů,
- dlouhodobé monitorování jednotlivých oblastí sociální politiky při systematickém využití jak standardně shromažďovaných administrativních dat v jednotlivých informačních systémech MPSV, tak i dat ze specifických periodických šetření organizovaných ČSÚ (zejména VŠPS, SILC), jež se opírá o dlouhodobě prováděné metodické kroky,
- dopracování zjištění aplikovaného výzkumu do úrovně certifikovaných metodik nebo výsledků promítnutých do směrnic a předpisů nelegislativní povahy (Hneleg), případně perma-

nentní reflexe možnosti praktické aplikace dosažených výzkumných výsledků,

- diseminaci poznatků mezi odbornou veřejností, na všech úrovních veřejné správy, mezi dalšími zainteresovanými aktéry (např. NNO, zaměstnavateli) a mezi studenty na vysokých školách, kteří budou v této oblasti v budoucnu pracovat (např. prostřednictvím webových stránek, časopisu FÓRUM sociální politiky, organizací workshopů a seminářů k aktuálním otázkám sociální politiky a vystoupeními na seminářích a konferencích pořádaných MPSV nebo dalšími subjekty).

Při realizaci těchto cílů a kroků bude uplatňována projektová forma organizace práce. Všichni výzkumní pracovníci mají své stálé místo v jednotlivých výzkumných pracovních skupinách, které dlouhodobě sledují rozvoj poznání v příslušných tematických oblastech. Konkrétní výzkumné projekty řeší výzkumné týmy složené z pracovníků jedné nebo více tematických skupin podle vypracovaného harmonogramu prací, čímž je vytvořen důležitý předpoklad flexibilní organizace a multidisciplinárního přístupu při řešení úkolů přesahujících zaměření jednotlivých výzkumných pracovních skupin.

Na projekty financované v rámci koncepce VÚPSV z institucionálních prostředků budou navazovat účelově financované projekty, které budou tvořit další významné finanční zdroje na krytí činnosti VÚPSV. Rozsah takto získaných finančních prostředků je však velmi obtížné prognózovat, neboť závisí na celkovém objemu finančních prostředků, které budou uvolněny Grantovou agenturou ČR, Technologickou agenturou ČR a jednotlivými ústředními orgány státní správy na realizaci grantových programů, na úspěšnosti VÚPSV při jejich vyhodnocování a poptávce ostatních institucí (vč. mezinárodních) po zpracování jednotlivých dílčích studií a projektů.

Pro zabezpečení vyšší teoretické úrovně jednotlivých studií bude pozornost zaměřena na soustavné zvyšování kvalifikační struktury pracovníků, přičemž důraz bude položen jak na soustavné zapojování především mladých perspektivních pracovníků do vědecké přípravy ve formě doktorského studia (v současné době jsou zapojeny do doktorského studia celkem tři pracovníci VÚPSV), tak i na jejich širší zapojování do pedagogického procesu (habilitační a profesorská řízení). I nadále bude rozvíjena osvědčená forma řízení lidských zdrojů za pomoci metody tzv. „koučingu“, kdy zkušení výzkumní pracovníci vedou mladé začínající pracovníky. Budou hledány možnosti financování studijních pobytů odborných pracovníků na zahraničních univerzitách a výzkumných pracovištích a naopak zahraničních pracovníků na půdě VÚPSV.

Na plnění úkolů vyplývajících z koncepce VÚPSV se bude podílet oddělení knihovnicko-informačních služeb, které zabezpečuje nezbytnou informační podporu výzkumu. Jeho základem je odborná knihovna a dokumentační oddělení. V souladu s potřebami výzkumu a celkovým vývojem v oblasti práce a sociálních věcí jsou zde shromažďovány a systematicky zpracovávány informace

z dané oblasti, fond knihovny je průběžně rozšiřován a aktualizován. Zvýšená pozornost je zaměřena na monitorování informací o významných změnách a novinkách. Oddělení poskytuje komplexní knihovnické, bibliograficko-informační a rešeršní služby pracovníkům VÚPSV, MPSV i pracovníkům jiných výzkumných a vědeckých institucí a dalším zájemcům z řad odborné i laické veřejnosti. Velké úsilí je trvale věnováno zvyšování dostupnosti informací. Oddělení rovněž zajišťuje vydávání a distribuci odborného recenzovaného časopisu FÓRUM sociální politiky, monografií a jiných výstupů VÚPSV a prezentaci výsledků jeho činnosti prostřednictvím internetu. V rámci finančních možností bude i nadále probíhat kontinuální modernizace oddělení (např. digitalizace „zlatého fondu“ české sociální politiky), zejména ve smyslu rozšiřování knihovního fondu a vyšší dostupnosti shromažďovaných informací.

S ohledem na potřebu zabezpečení dlouhodobého kontinuálního sledování jednotlivých tematických oblastí se navrhuje, aby koncepce VÚPSV byla schválena na období následujících pěti let (tedy let 2018–2022) s tím, že bude realizována prostřednictvím ročních plánů výzkumné činnosti.

II. Oblasti výzkumu zajišťované jednotlivými výzkumnými týmy

Přehledové, teoreticko-metodologické a komparativní studie o sociálních politikách a společných sociálních agendách v zemích EU a OECD

V kontextu sociální dynamiky dochází nepřetržitě k modernizaci sociálního státu, hledají se různá řešení jednotlivých sociálních situací v závislosti na národních kontextech a tradicích, politických preferencích a ekonomických možnostech. Česká republika postupně reflektuje společné i specifické trendy sociální politiky, komplexní znalost možností řešení při přijímání klíčových rozhodnutí však často není dostatečně podrobná.

Přes klíčový význam národních kontextů v oblasti sociální politiky jsou v rámci EU řešeny určité prioritní oblasti a jsou uplatňovány obecnější cíle a zásady. Podobně je Česká republika v rámci regulací evropského práva a v rámci otevřené metody koordinace zavázána řešit určité problémy a prosazovat přitom určité obecnější cíle a principy. Poznatky o pozici ČR v rámci zemí EU mohou efektivně napomoci při stanovení budoucích priorit.

Dílčí cíl koncepce na léta 2018–2022 pro tuto oblast a kontrolovatelné cíle pro jednotlivé roky

Dílčím cílem koncepce v této oblasti bude zpracování studií k různým oblastem sociální politiky (podle potřeby a aktuálnosti), které by zachycovaly a porovnávaly trendy jejího vývoje v různých

národních kontextech a hodnotily účinnost řešení z různých pohledů. V tomto ohledu má VÚPSV dostatek zkušeností, těží z mezinárodní spolupráce, přístupu k mezinárodním databázím, disponuje kvalitní knihovnou a rešeršní službou.

Jednotlivé studie budou zaměřeny na průběžné a dlouhodobé hodnocení toho, jak si Česká republika vede při naplňování cílů ve specifických evropských sociálních agendách (Lisabonská strategie, Evropská strategie zaměstnanosti, Strategie sociální ochrany a sociálního začleňování, atd.) a na hledání rezerv a příkladů dobré praxe v jednotlivých oblastech. Jedná se o komplexní úkol, který vyžaduje dlouhodobější expertizu v oblasti uvedených agend a současně nezávislý, i když k národním specifikám citlivý přístup.

Kontrolovatelné cíle pro jednotlivé roky budou specifikovány v jednotlivých ročních plánech výzkumné činnosti v závislosti na jednotlivých grantových projektech, požadavcích zřizovatele a na dalších zakázkách.

Předpokládané výsledky v období 2018–2022 budou mít zejména formu metodických postupů, analytických výstupů a hodnocení. Obsahově budou zaměřeny zejména na průběžné a dlouhodobé hodnocení toho, jak si Česká republika vede při naplňování cílů ve specifických evropských sociálních agendách a na hledání rezerv a příkladů dobré praxe v jednotlivých oblastech.

Výsledky projektu budou uplatněny v koncepční a normotvorné činnosti MPSV a popř. dalších ústředních orgánů státní správy, odborná veřejnost bude mít možnost seznámit se se získanými poznatky v odborných monografiích a v odborném tisku a na tematicky zaměřených konferencích a seminářích pořádaných partnerskými organizacemi a vysokými školami.

Dlouhodobé sledování a hodnocení procesu utváření ceny práce a hodnocení složitosti, odpovědnosti a namáhavosti prací

Procesy utváření mezd a nákladů práce spojují ekonomickou a sociální sféru, působí na vztahy mezi sociálními partnery a dalšími sociálními skupinami, ovlivňují konkurenceschopnost domácích podniků a kvalitu pracovní síly a odrážejí mechanismy rozdělovacích a přerozdělovacích procesů. Jejich nominální i reálná úroveň je ve vzájemné interakci s pohybem a úrovní HDP, produktivitou práce a cenovou hladinou, jejich struktura odráží souvislosti politického, ekonomického a sociálního pohybu. Cena práce a mechanismy jejího utváření ovlivňují sociální strukturu, chování obyvatelstva, politiku veřejných rozpočtů, chování podnikatelských subjektů. Pokračující proces cenové a mzdové konvergence bude doprovázet řada nerovnováh na trhu, zejména na trhu práce, a v příjmech jednotlivých skupin obyvatelstva.

Hlavním zaměřením výzkumu v této oblasti je kontinuální studium faktorů a sociálně-ekonomických souvislostí procesu

utváření ceny práce, hodnocení složitosti, odpovědnosti a namáhavosti prací, pohybu přímých a vedlejších nákladů práce, vývoje výdělků a jejich diferenciací, příjmů a výdajů obyvatelstva, resp. vybraných sociálních skupin. V těchto souvislostech bude věnována pozornost otázkám minimálních příjmových standardů (životní minimum, minimální mzda aj., jejich testování v podmínkách České republiky, vymezení sociálně-ekonomických hranic jejich únosnosti a rizik) a rovných sociálních, pracovních a mzdových podmínek. Příjmová hladina (zejména úroveň nominálních a paritních příjmů v sociálním a regionálním průřezu) a životní a pracovní podmínky totiž ovlivňují mj. mezinárodní migraci pracovní síly. V podmínkách volného pohybu osob v zemích ES bude proto předmětem výzkumu potencionální a skutečný výjezd české pracovní síly, a to i ve vazbě se strukturou nabídkové strany na tuzemském trhu práce.

Hodnocení složitosti, odpovědnosti a namáhavosti prací je komplexní problematikou, která zasahuje nejen do mnoha oblastí života jedince, ale zároveň má vliv na sestavování platových tarifů a tím na rozpočet státu. Hodnocení prací se přitom zásadně odlišuje v oblastech výrobní a nevýrobní sféry. Přes apel EU dbát na spravedlivé odměňování není právními dokumenty či směrnicemi určena konkrétní metoda či hlediska hodnocení složitosti, odpovědnosti a namáhavosti prací. Tato hlediska hodnocení je nutné průběžně aktualizovat tak, aby reagovala na dynamický vývoj trhu práce, například transformace předmětu práce v rámci národní iniciativy Průmysl 4.0.

Dílčí cíl koncepce na léta 2018–2022 pro tuto oblast a kontrolovatelné cíle pro jednotlivé roky

Dílčím cílem koncepce v této oblasti je:

- sledování konkurenceschopnosti práce jako výrobního faktoru v ČR ve srovnání s EU a USA, které slouží k posouzení relevance zvýšení odměny za práci nebo výše minimální mzdy,
- aktualizace hledisek hodnocení prací jako stěžejního bodu pro finální ohodnocení složitosti, odpovědnosti a namáhavosti prací a vytvoření informační základny o předmětu jednotlivých prací s ohledem na jejich vývoj pro jednotlivé oblasti, (školy, zdravotnictví, průmysl apod.).

Kontrolovatelné cíle pro jednotlivé roky budou specifikovány v jednotlivých ročních plánech výzkumné činnosti v závislosti na jednotlivých grantových projektech a zakázkách.

V letech 2018–2022 budou pravidelně sledovány a vyhodnocovány údaje charakterizující konkurenceschopnost práce jako výrobního faktoru a údaje, které přispějí k aktualizaci hledisek hodnocení prací jako stěžejního prvku pro hodnocení složitosti, odpovědnosti a namáhavosti prací, získané poznatky budou pravidelně prezentovány v odborném tisku a ve formě knižních monografií.

Výsledky projektu budou uplatněny v koncepční a normotvoré činnosti MPSV a popř. dalších ústředních orgánů státní správy, odborná veřejnost bude mít možnost seznámit se se získanými poznatky v odborném tisku a na tematicky zaměřených konferencích a seminářích.

Dlouhodobé monitorování otázek sociální diferenciací, sociálního vyloučení a chudoby, vč. opatření, které napomáhají jejich předcházení a omezení

Přes dlouhodobě pozitivní trendy společenského a ekonomického vývoje se z řady objektivních i subjektivních důvodů zvyšuje sociální diferenciací, polarizace, marginalizace, značná skupina osob je ohrožena sociálním vyloučením, jehož základním projevem je chudoba a materiální deprivace. Řešení těchto sociálních otázek je komplexním úkolem, v němž sehrává roli více oblastí sociální politiky. Česká republika zatím v této oblasti doposud především přebírá hodnocení EK prováděná na obecnější úrovni, existují již ale také odborné monografie VÚPSV k této problematice.

Dílčí cíl koncepce na léta 2018–2022 pro tuto oblast a kontrolovatelné cíle pro jednotlivé roky

Základním úkolem v této oblasti v následujícím období bude dlouhodobé monitorování uvedených trendů s využitím různých vzájemně se doplňujících zdrojů dat s aspirací vyvinout dle doporučení Evropské komise specifické národní ukazatele zohledňující národní kontext a zahrnující národní, regionální i lokální úroveň. Současně bude pozornost soustředěna na hodnocení vybraných oblastí politik (dávkové sociální systémy, politika zaměstnanosti, sociální služby, sociální bydlení). K tomu budou využívána jednak periodická šetření realizovaná ČSÚ (SILC, statistika rodinných účtů) v kombinaci s dalšími zdroji (využití databází příjemců sociálních dávek atp.) a se speciálně prováděnými šetřeními. V tomto směru má VÚPSV značnou zkušenost s prací se všemi uvedenými typy databází a má rozpracovány i vlastní metodické postupy. Cílem je další rozvoj a monitorování souboru národních indikátorů chudoby a sociálního vyloučení.

Kontrolovatelné cíle pro jednotlivé roky budou specifikovány v jednotlivých ročních plánech výzkumné činnosti v závislosti na jednotlivých grantových projektech a zakázkách.

Předpokládané výsledky v období 2018–2022 budou mít zejména formu metodických postupů, analytických výstupů a hodnocení, které budou orientovány na dlouhodobé monitorování otázek chudoby a sociálního vyloučení s využitím různých vzájemně se doplňujících zdrojů dat. Lze očekávat, že na základě doporučení Evropské komise bude dále rozvíjen soubor národních indikátorů chudoby a sociálního vyloučení.

Výsledky projektu budou uplatněny v koncepční a normotvorné činnosti MPSV a popř. dalších ústředních orgánů státní správy, odborná veřejnost bude mít možnost seznámit se se získanými poznatky v odborném tisku a na tematicky zaměřených konferencích a seminářích.

Dlouhodobé sledování a hodnocení vývojových trendů na trhu práce, včetně hodnocení účinnosti přijímaných opatření

Dynamika změn na trhu práce se v důsledku zvyšování požadavků na ekonomickou výkonnost a konkurenceschopnost zrychluje. Do výrobních procesů stále více zasahují nové technologie, které mění jak stávající podobu samotného procesu výroby, tak také podobu pracovních i sociálních vztahů. Tyto změny tak vedou k zavádění nových postupů v organizaci práce, ke změnám ve struktuře i náplni většiny profesí. Zvyšují se požadavky na kvalifikaci, na flexibilitu a inovativnost lidí jako výrobců, pracovní síly i spotřebitelů, rostou nároky na jejich schopnost obstát na měnícím se trhu práce v delším časovém období.

Rozsah výše uvedených změn lze jen těžko předvídat zejména v dlouhodobé perspektivě. Na probíhající i očekávané procesy reagují již dnes vyspělé země, kdy řada z nich nastavuje postupy, které jim umožní dlouhodobě sledovat probíhající procesy, vyhodnocovat nastalé změny a přijímat adekvátní opatření. Popsaná situace totiž vede k celospolečenským změnám, jejichž dopad by v případě nepřipravenosti mohl být velmi negativní zejména v oblasti sociální soudržnosti společnosti.

Hlavními úkoly v období 2018–2022 v této oblasti proto bude:

- sledování základních trendů probíhajících na trhu práce,
- hodnocení přijatých opatření v politice zaměstnanosti na trhu práce, zejména ve veřejných službách zaměstnanosti,
- vytváření predikcí vývoje trhu práce, na základě kterých bude možno stanovit očekávané nejen kvalifikační potřeby trhu práce.

Dílčí cíl koncepce na léta 2018–2022 pro tuto oblast a kontrolovatelné cíle pro jednotlivé roky

Jednotlivé vymezené výzkumné cíle budou průběžně upraveny s ohledem na vývoj a proměnlivost aktuální situace na trhu práce, jeho očekávaných trendů a potřeb. Výše uvedenými problémy a postupy se VÚPSV dlouhodobě zabývá, mj. vyvinul originální metodický postup k sledování efektů opatření v oblasti aktivní politiky zaměstnanosti či postup hodnocení rizikovosti uchazečů z hlediska získání zaměstnání, metodiku předvídání vzdělávacích potřeb na trhu práce. Na tyto své výsledky bude v uvedeném období dále navazovat, k dosažení stanovených cílů budou využity odpovídající výzkumné metodické postupy, práce s dostupnými datovými zdroji kvalitativní i kvantitativní povahy.

V prvních třech letech plánovaného období bude předmětná problematika řešena v rámci dvou systémových projektů financovaných z prostředků ESF a státního rozpočtu:

- Problematikou vytváření predikcí vývoje trhu práce se zabývá projekt „Predikce trhu práce“ KOMPAS (reg. č. CZ.03.1.54/0.0/0.0/15_122/0006097). Na řešení tohoto projektu se VÚPSV odborně podílí jako partner.
- V oblasti hodnocení aktivní politiky zaměstnanosti je VÚPSV řešitelem projektu „Vyhodnocování účinnosti a efektivity realizace APZ“ (reg. č. CZ.03.1.54/0.0/0.0/15_122/0006089).

Kontrolovatelné cíle pro jednotlivé roky budou dále specifikovány v jednotlivých ročních plánech výzkumné činnosti v závislosti na jednotlivých grantových projektech a zakázkách.

Předpokládané výsledky v období 2018–2022 budou mít zejména formu metodických postupů, analytických výstupů a hodnocení. Předpokládá se vytvoření:

- řady metodických materiálů v oblasti práce s predikčními modely trhu práce na národní i regionální úrovni,
- metodiky pro práci a údržbu datových souborů a databází pro potřeby predikčních modelů,
- metodiky fungování platform na regionálních úrovních zohledňující specifika jednotlivých krajů v oblasti zajištění potřeb pro predikční modely,
- metodiky verifikace výstupů predikčních modelů a dalších materiálů souvisejících s tvorbou a využíváním predikčních modelů.

V rámci zpracování predikcí trhu práce budou vytvořeny modely pro předvídání potřeb trhu práce na národní úrovni i regionálních úrovních, nová webová aplikace dostupná široké veřejnosti k jejímu využití, koncepce „Barometr trhu práce v regionech“ vymezující potřebnou podobu predikce trhu práce na regionální úrovni.

V rámci úkolů zaměřených na řešení problematiky hodnocení přijatých opatření v politice zaměstnanosti na trhu práce se předpokládá:

- vytvoření systému vyhodnocování účinnosti a efektivity realizace nástrojů a opatření aktivní politiky zaměstnanosti na trhu práce,
- zpracování metodického materiálu k systému vyhodnocování účinnosti nástrojů a opatření aktivní politiky zaměstnanosti,
- zpracování příslušných analytických materiálů zaměřených na řešení efektivity nástrojů a opatření aktivní politiky zaměstnanosti a tvorbu datové šablony pro statistické vyhodnocování nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti.

Současně se předpokládá v průběhu stanoveného období zpracování i řady dalších výzkumných materiálů v souvislosti s potřebou řešení aktuálních výzkumných problémů, které s sebou dynamický vývoj na trhu práce přináší.

Výsledky projektu budou uplatněny v koncepční a normotvorné činnosti MPSV a popř. dalších ústředních orgánů státní správy, odborná veřejnost bude mít možnost seznámit se se získanými poznatky v odborném tisku a na tematicky zaměřených konferencích a seminářích.

nými poznatky v odborném tisku a na tematicky zaměřených konferencích a seminářích.

Monitorování procesů migrace a politik integrace cizinců na trhu práce a ve společnosti

V poslední době se intenzita migrace neustále zvyšuje. Tento sociální jev výrazně ovlivňuje společenské i kulturní změny obyvatel na všech úrovních. Migrace přispívá k řešení nerovnováh na trhu práce, současně však prohlubuje sociální a kulturní diverzitu společnosti a přináší dezintegrační rizika i možné zdroje sociálního vyloučení a sociálních patologií. Nejenom v České republice tyto procesy nabývají na intenzitě a do budoucna se zdají být jedním z nejvýznamnějších iniciátorů některých významných sociálních změn. Doposud realizovaná šetření ukazují, že strategie zvládání problémů integrace cizinců v české společnosti je nutno neustále rozvíjet a zvyšovat jejich účinnost.

Dílčí cíl koncepce na léta 2018–2022 pro tuto oblast a kontrolovatelné cíle pro jednotlivé roky

Hlavním úkolem v této oblasti proto v následujícím období bude kontinuální monitorování procesů migrace v ČR a rozbor jejich socio-ekonomických souvislostí se specifikací zásadních dopadů na českou společnost. Pozornost bude rovněž zaměřena na mapování pracovní a sociální integrace cizinců do majoritní společnosti ČR a sledování vývoje vztahů mezi cizinci a majoritní společností ČR. V rámci toho bude sledován stav a vývoj integračních politik a nástrojů a bude hodnocena jejich účinnost se zaměřením na hodnocení nástrojů a opatření z hlediska prevence sociálního vyloučení cizinců prostřednictvím zpřesnění informací o podmínkách jejich života v rámci naší společnosti. Dílčími cíli projektu pro období 2018–2022 budou:

- vymezení vhodných podmínek přesahujících jednotlivé oblasti podpory sociálního začleňování cizinců žijících na území ČR a vyhodnocení nástrojů mezioborové a meziresortní spolupráce při řešení spolupráce osob na úrovni poskytovatele služeb nebo na lokální úrovni,
- vymezení vhodných podmínek pro zajištění širší efektivnější spolupráce mezi jednotlivými aktéry vstupujícími do procesu integrace cizinců v ČR,
- identifikace skupiny imigrantů ohrožených sociálním vyloučením a mapování sociálního kapitálu, a to na základě sociologických terénních šetření.

Kontrolovatelné cíle pro jednotlivé roky budou dále specifikovány v jednotlivých ročních plánech výzkumné činnosti v závislosti na jednotlivých grantových projektech a zakázkách.

V následujícím období lze předpokládat, že získané poznatky budou mít zejména formu metodických postupů, analytických výstupů a hodnocení. Předpokládá se zpracování:

- hodnocení současného stavu kooperace jednotlivých zástupců cílových skupin v otázkách integrace imigrantů,
- hodnocení využívaných nástrojů a opatření prevence sociálního vyloučení užívaných ze strany relevantních aktérů,
- kvantitativních a kvalitativních sociologických šetření zaměřených na situaci populace cizinců a jejich rodin žijících na území České republiky,
- metodiky pro standardizaci činnosti v sociálních službách s cizinci tak, aby podporovala jejich sociální začleňování a mapování jejich sociálního kapitálu na území ČR, jeho tvorbu a dynamiku pro potřeby kontinuálního monitoringu.

Výsledky projektu budou uplatněny v koncepční a normotvorné činnosti MPSV a popř. dalších ústředních orgánů státní správy, odborná veřejnost bude mít možnost seznámit se se získanými poznatky v odborném tisku a na tematicky zaměřených konferencích a seminářích.

Sociální a ekonomické důsledky stárnutí populace na sociální systémy

Řešení důsledků změn ve struktuře populace představuje velkou výzvu pro všechny vyspělé státy. Stárnutí populace se dotýká všech oblastí života společnosti, a proto je nutno věnovat soustavnou pozornost i dopadům, které přináší pro jednotlivé sociální systémy. Přitom je třeba mít na zřeteli, že veřejné politiky je třeba formulovat komplexně a koordinovaně s dlouhodobým výhledem na dopady demografického stárnutí. Např. důchodový systém čelí změnám ve věkové struktuře obyvatelstva, které přináší rostoucí střední délka života a nižší plodnost početně silných ročníků narozených v 70. letech. Provedením izolovaných úprav důchodového systému lze dosáhnout pouze limitovaných efektů, a proto je třeba hledat cesty, jak ovlivnit budoucí příjmy a výdaje důchodového systému prostřednictvím opatření v oblasti rodinné politiky, vzdělávání, zdravotní a dlouhodobé péče a řešením situace na trhu práce.

V souvislosti s demografickými změnami lze očekávat i růst výdajů v oblasti nemocenského pojištění, který může souviset nejenom se zavedením nových dávek, reagujících nejenom na důsledky stárnutí populace, ale i se snahami o řešení situace rodin s dětmi prostřednictvím dávek nemocenského pojištění.

Sociální služby jsou v moderním pojetí sociální politiky klíčovou oblastí, nejen z hlediska důsledků vyplývajících ze stárnutí populace, ale i z hlediska potřeb harmonizace rodiny a zaměstnání, sociálního začleňování atd. Základní podmínkou jejich rozvoje je nastavení optimálních principů systému organizace, financování a řízení služeb tak, aby na základě formování partnerství veřejné správy, neziskového a soukromého sektoru byly uspokojeny všechny oprávněné požadavky klientů a jejich rodin při naplnění standardů kvality jejich poskytování. Česká republika se v uplynulém období připojila k těmto tren-

dům, s ohledem na očekávané změny ve struktuře obyvatelstva lze očekávat posilování těchto trendů v budoucnu.

Dílčí cíl koncepce na léta 2018–2022 pro tuto oblast a kontrolovatelné cíle pro jednotlivé roky

Dílčím cílem koncepce v této oblasti je analyzovat připravenost naší společnosti na řešení důsledků stárnutí populace. Např. v oblasti důchodového pojištění bude pozornost věnována kontinuálnímu zkoumání jednotlivých parametrů systému důchodového a nemocenského pojištění, jejich mezinárodní komparaci a modelování dopadů případných změn těchto parametrů jak na samotné systémy důchodového a nemocenského pojištění, tak i na příjemce dávek vyplácených z těchto systémů, a na plátce pojistného. Neméně důležitým úkolem bude další zkoumání systémů důchodového a nemocenského pojištění jako nedílných součástí sociální politiky státu s důrazem na jejich interakci s ostatními sociálními systémy tak, aby byla maximálně využita potenciální synergie s nimi.

Hlavním úkolem v této oblasti proto bude dlouhodobý výzkum a řešení efektivnosti sociální služeb, a to jak efektivnosti ekonomické (vhodné formy, rozsah a adresnost financování), tak i efektivnosti sociální (dostatečné pokrytí, rozsah a spektrum služeb, standardy kvality atd.) s cílem rozpracovat uvedené aspekty v zájmu zvýšení efektivnosti financování a poskytování sociálních služeb. VÚPSV se již klíčovým aspektem uvedené problematiky věnuje, dlouhodobým cílem bude proto prohloubení a rozšíření výzkumu v naznačené širší perspektivě.

Kontrolovatelné cíle pro jednotlivé roky budou specifikovány v jednotlivých ročních plánech výzkumné činnosti v závislosti na jednotlivých grantových projektech a zakázkách.

Předpokládané výsledky v období 2018–2022 budou mít zejména formu metodických postupů, analytických výstupů a hodnocení.

Výsledky projektu budou uplatněny v koncepční a normotvorné činnosti MPSV a popř. dalších ústředních orgánů státní správy, odborná veřejnost bude mít možnost seznámit se se získanými poznatky v odborném tisku a na tematicky zaměřených konferencích a seminářích.

Dlouhodobé sledování proměn české rodiny v kontextu demografických a sociálních trendů a hodnocení možností rodinné politiky v návaznosti na další veřejné politiky čelit novým sociálním rizikům

Vývoj společnosti ve všech jejích oblastech (demografické, ekonomické, hodnotové apod.) se odráží v každodenním životě rodin i v proměnách forem rodinného soužití. Dlouhodobě

klesá závaznost manželských/partnerských a mezigeneračních rodinných vztahů. Proměny společnosti nastolují otázku, nakolik mohou rodiny nadále plnit své funkce a nakolik a jak mají být delegovány na společnost a její instituce. Přitom by vždy měl být brán ohled zejména na potřeby a zájmy dětí vyrůstající v rodinách i mimo ně. Pozornost je třeba mimo jiné zaměřit na prevenci sociálně-patologických jevů v rodině a účinnou podporu při jejich řešení. Rodinná politika musí zohledňovat potřeby rodin ve všech fázích rodinného cyklu, což v kontextu populačního stárnutí mj. znamená věnovat více pozornosti i seniorům v rodinách. Rodinná politika musí být chápána jako komplexní a průřezová disciplína s širokou oblastí působení, která vyžaduje, aby do její realizace bylo možné zapojit široké spektrum relevantních aktérů - kromě ústředních orgánů také obce a neziskový sektor, ale i samotné rodiny a širší rodinné sítě. Vnější podporu ekonomicko-zabezpečovacích funkcí rodiny je třeba chápat nejen jako nástroj propopulačních opatření, ale jako podporu plnění funkce výchovné a socializační.

Dílčí cíl koncepce na léta 2018–2022 pro tuto oblast a kontrolovatelné cíle pro jednotlivé roky

Dílčím cílem koncepce v této oblasti je v souvislosti se sledovanými proměnami rodin a jejich životních podmínek studovat potřeby jejich členů v různých fázích rodinného/životního cyklu. Základním principem by mělo být hledání možností jejich uspokojování v rámci rodiny a za podpory státu a dalších subjektů při zachování jisté rovnováhy mezi autonomií rodin a společenskou podporou. Přitom budou propojovány různé přístupy ke zkoumání rodin, mj. z hlediska sladování rodinných a profesních rolí, z hlediska potřeb jednotlivých členů rodin v různých fázích rodinného cyklu a v různých formách rodin (např. neúplných, vícedětných), z hlediska vztahu finančních a nefinančních forem společenské podpory. Vedle toho je třeba pozornost zaměřit i na situace, kdy rodina ve své výchovné a socializační funkci selhává, předmětem zájmu proto musí být i oblast sociálně - právní ochrany dětí a náhradní rodinné péče.

Kontrolovatelné cíle pro jednotlivé roky budou specifikovány v jednotlivých ročních plánech výzkumné činnosti v závislosti na jednotlivých grantových projektech a aktuálních zakázkách.

Předpokládané výsledky v období 2018–2022 budou mít zejména formu metodických postupů, analytických výstupů a hodnocení (příp. monitoringu), které budou založeny na různých přístupech ke zkoumání rodin (např. z hlediska sladování rodinných a profesních rolí, z hlediska potřeb jednotlivých členů rodin v různých fázích rodinného cyklu, z hlediska forem společenské podpory) a na situace, kdy rodina ve své výchovné a socializační funkci selhává.

Výsledky projektu budou uplatněny v koncepční a normotvorné činnosti MPSV a popř. dalších ústředních orgánů státní správy, odborná veřejnost bude mít možnost seznámit se se získanými poznatky v odborném tisku a na tematicky zaměřených konferencích a seminářích.

Hodnocení trendů v rozvoji kapacity veřejné správy a vládnutí ve vztahu k sociální politice

Modernizace sociální politiky a prosazování nových multi-sektorově provázaných řešení na národní, regionální a lokální úrovni za účasti více aktérů předpokládá významné transformace v systému řízení a správy veřejné politiky. Např. v posledních letech došlo v řadě evropských zemí k zásadním změnám v systému veřejné správy a regulace v oblasti trhu práce, sociálních služeb, při poskytování sociální pomoci formou dávek a dalších integračních opatření. Jisté kroky v této oblasti se začínají prosazovat i v České republice, není však zatím dostatek poznatků o kapacitě institucí veřejné správy zvládat tyto procesy ani o významu těchto změn pro zefektivňování sociální politiky v dotčených oblastech.

Dílčí cíl koncepce na léta 2018–2022 pro tuto oblast a kontrolovatelné cíle pro jednotlivé roky

Dílčím cílem koncepce v této oblasti bude dlouhodobý výzkum a sledování probíhajících institucionálních a regulačních změn v systému veřejné správy, a to ve vztahu k uplatňování významnějších změn v jednotlivých oblastech sociální politiky. Zkoumání v tomto směru představuje jeden z nejvýznamnějších směrů studia veřejné a sociální politiky, mj. i s ohledem na schopnost zavádění agendy EU a využívání zdrojů evropských fondů. VÚPSV již tato hlediska částečně identifikoval a dílčím způsobem uplatnil při hodnocení některých oblastí sociální politiky, jako je např. agenda sociálního začleňování (zejména s ohledem na začleňování některých cílových skupin), aktivní politika zaměstnanosti, sociální služby, sociální pomoc a disponuje také kapacitou rozvinout tato hlediska hodnocení v uvedených i dalších oblastech sociální politiky.

Kontrolovatelné cíle pro jednotlivé roky budou specifikovány v jednotlivých ročních plánech výzkumné činnosti v závislosti na jednotlivých grantových projektech a zakázkách.

Předpokládané výsledky v období 2018–2022 budou mít zejména formu metodických postupů, analytických výstupů a hodnocení.

Výsledky projektu budou uplatněny v koncepční a normotvorné činnosti MPSV a popř. dalších ústředních orgánů státní správy, odborná veřejnost bude mít možnost seznámit se se získanými poznatky v odborném tisku a na tematicky zaměřených konferencích a seminářích.

Monitorování vývoje sociálního dialogu a pracovních podmínek

Sociální dialog se v Evropě vytvářel postupně s procesem evropské integrace. V současné době je sociální dialog považován za jednu z hnacích sil sociální politiky, kdy spolupráci sociálních partnerů vyžaduje realizace řady konkrétních sociálních opatření přijatých v EU. Sociální dialog je zejména chápán jako jeden ze zdrojů úspěšné politiky zaměstnanosti. Obsahový horizont a dosah sociálního dialogu v EU ovšem přesahuje rámec sociální politiky a politiky zaměstnanosti a postupně získal funkci nástroje tvorby právních norem.

Dílčí cíl koncepce na léta 2018–2022 pro tuto oblast a kontrolovatelné cíle pro jednotlivé roky

S ohledem na relativně krátkou historii moderního sociálního dialogu v ČR je cílem koncepce v této oblasti posouzení stávajících kapacit a identifikace rozvojových bariér jak jednotlivých sociálních partnerů, tak sociálního dialogu jako celku hlavním cílem výzkumu v této oblasti. Výzkumné projekty se proto zaměří na rozsah a problémy spojené s úbytkem členské základny, na institucionální uspořádání a kapacitu organizací sociálních partnerů, na jejich schopnost kolektivně vyjednávat a spolupodílet se na tvorbě pracovních podmínek v nejširším slova smyslu na celostátní, sektorové a podnikové úrovni. Vzhledem k tomu, že sociální partneři jsou vlivnou zájmovou skupinou, která se podílí na tvorbě sociální politiky, budou rovněž sledovány dopady výsledků sociálního dialogu na trh práce, včetně mzdové úrovně zaměstnanců, a na oblast sociálního zabezpečení.

V oblasti pracovních podmínek budou projekty zaměřeny na mapování jednotlivých aspektů pracovních podmínek, jako jsou pracovní doba, organizace práce včetně flexibilních a tzv. prekérních forem zaměstnávání a rovněž na případné zdravotní dopady nepříznivých pracovních podmínek.

Kontrolovatelné cíle pro jednotlivé roky budou specifikovány v jednotlivých ročních plánech výzkumné činnosti v závislosti na jednotlivých grantových projektech a zakázkách.

Předpokládané výsledky v období 2018–2022 budou mít zejména formu metodických postupů, analytických výstupů a hodnocení, které budou orientovány na aktuální otázky v oblasti sociálního dialogu a pracovních podmínek, např. na dopad výsledků sociálního dialogu na situace na trhu práce, na úroveň mezd zaměstnanců a na oblast sociálního zabezpečení.

Výsledky projektu budou uplatněny v koncepční a normotvorné činnosti MPSV a popř. dalších ústředních orgánů státní správy, odborná veřejnost bude mít možnost seznámit se se získanými poznatky v odborném tisku a na tematicky zaměřených konferencích a seminářích.

Overview of social workers and assessment doctors in the care allowance agenda with respect to selected aspects of existing assessment practice concerning the care allowance

In 2016, the TB05MPSV007 research project was conducted focusing on assessment practice in the care allowance agenda with the aim of proposing solution variants for the assessment of eligibility to claim the care allowance that will lead to the strengthening of the multi-discipline approach in assessment practice. The Ministry of Labour and Social Affairs commissioned the project and will make use of the results. The project was conducted by the Brno team of VÚPSV/RILSA. Summary information on the objectives of the project, the way in which the basic concepts were defined, the realisation process, the research conducted and the main outputs of the project are covered in a separate text (Social Policy Forum, 2017/1, pp. 28–30).

Increase in the minimum wage from 1 January 2018

On 1 January 2018, Government Decree No. 286/2017 Coll., amending Government Decree No. 567/2006 Coll., on the minimum wage, the lowest level of the guaranteed wage, the determination of difficult working environments and the amount of the wage supplement for working in difficult working environments, as amended, will come into force. The aim of the amendment to the Government Decree is to increase the level of the basic rate of the minimum wage, including the lowest level of the guaranteed salary. The principal is that the minimum wage should be at such a level that is sufficiently motivating and should provide for at least basic living needs without the need for dependence on income in the form of additional social benefits aimed at protecting against distress in material need.

Socio-cultural issues of the unequal position of women and men in the division of labour

Since the very beginning of social co-operation, the so-called natural division of labour has evolved according to inborn tendencies and the abilities of individuals. Work was divided between men and women, old and young. The consequence of this tendency towards specialisation consisted of an increase in labour productivity, which resulted in the mass production of manufactured goods. During the process of the social division of labour, people were divided into farmers and shepherds, followed later by the development of craft production. The process of specialisation in individual work activities was concluded by the development of trades and services. The division of labour with respect to work operations occurred relatively recently and emerged as a result of factory production and is based on technological developments. The division of labour also has territorial aspects and different production conditions lead to economic specialisation in individual areas. This process has now expanded beyond state borders and is referred to as the international division of labour (Vlček, 2005).

Long-term concept of development of the Research Institute of Labor and Social Affairs (RILSA) for the years 2018–2022

The research activities of the RILSA will be focused mainly on the field of work (employment policy, labor market issues, human resources development, income and wage policy), on the social sphere (pension and sickness insurance, state social support and social assistance, development of social structure, living conditions and standard of living), and on the area of family and social contexts of demographic development (the issues of family policy design, support for families with children and life in old age, family and employment harmonization and equal opportunities).

Hlavní náplní ústavu je aplikovaný výzkum v oblasti práce a sociálních věcí na regionální, celostátní i mezinárodní úrovni formulovaný podle aktuálních potřeb orgánů státní správy, popřípadě neziskových či privátních subjektů. Ústav vykonává konzultantskou činnost pro uživatele výsledků výzkumů a organizuje semináře a konference. Výzkumné projekty se každý rok připravují ve spolupráci se zainteresovanými subjekty s ohledem na kontinuitu vývoje vědy a výzkumu v předemných oblastech. Mezi hlavní výzkumné zájmy ústavu patří:

- trh práce a zaměstnanost,
- sociální dialog a pracovní vztahy,
- sociální ochrana,
- rodinná politika,
- příjmová a mzdová politika,
- rovné příležitosti,
- teorie sociální politiky.

Významnou činností ústavu je poskytování komplexních knihovnických a informačních služeb z oblasti práce a sociálních věcí, které zajišťuje oddělení knihovnicko-informačních služeb. V rámci jeho činnosti je kontinuálně budován a zpracováván fond domácích a zahraničních informačních pramenů z uvedených oblastí, ale i z příbuzných oborů a průřezových vědních disciplín.

The RILSA's main role is applied research on labour and social affairs at regional, national, and international levels, formulated in accordance with the current needs of the state administration, and in some cases the non-profit sector and private clients. The Institute provides consultancy for the users of research results and organizes seminars and conferences. Research projects are prepared each year in collaboration with interested parties, with regard to the continuity of science and research in the areas in question. The Institute's main research interests include:

- labour market and employment,
- social dialogue and labour relations,
- social security,
- family policy,
- wages and income policy,
- equal opportunities,
- social policy theory.

An important activity of the Institute, essential for carrying out its research objectives, is the provision of comprehensive library and information services in the field of labour and social affairs. This is done by RILSA's library and information services department.

Kontakt

Dělnická 213/12, 170 00 Praha 7, Czech Republic, tel. +420 211 152 711, <http://www.vupsv.cz>

FÓRUM sociální politiky

© Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.

MK ČR E 17566

ISSN 1802-5854 print, 1803-7488 online

Cena: 60 Kč

